p-ISSN 2308-5258 e-ISSN 2308-1996
Philology, IV (22), Issue: 99, 2016

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

www.seanewdim.com

p-ISSN 2308-5258 e-ISSN 2308-1996

IV(22), Issue 99, 2016

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Philology

www.seanewdim.com

Editorial board
Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:
Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the Universityof West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Włocławek, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics andinformation technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski", Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Włocławek, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State edagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti StateUniversity, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philolgy of Bohdan Khmelnitsky National, University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics andsubject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Departament of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski", Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski", Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans andanimals, Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State LinguisticUniversity, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the Universityof West Hungary

Managing editor:
Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES
The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe
BUDAPEST, 2015

Statement:
By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and coauthors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

The journal is listed and indexed in:

INDEX COPERNICUS:	ICV 2014: **70.95**
GLOBAL IMPACT FACTOR	2013: **0.545**; 2014: **0.676**; 2015: **0.787**
INNO SPACE SCIENTIFIC JOURNAL IMPACT FACTOR:	2013: **2.642**; 2014: **4,685**
ISI (INTERNATIONAL SCIENTIFIC INDEXING) IMPACT FACTOR:	2013: **0.465**; 2014: **1.215**

DIRECTORY OF RESEARCH JOURNAL INDEXING

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

GOOGLE SCHOLAR

CONTENT

Функціонування умовних речень релевантності в середньоанглійській мові
О. І. Кхеліл…… 7

Verbalization of the Concept AMORALITY in the Modern American Talk Shows
O. S. Kolomiichuk…….…… 11

Використання адаптивної технології на заняттях з іноземної мови у ВНЗ при вивчені сучасних норм академічного письма
О. Є. Кравець, І. М. Свириденко……..…… 15

Die negierenden Sprechhandlungen im Deutschen
O. Kraynyk…… 19

Непрямі тактики мовленнєвої агресії
Ю. В. Кріпак……..…… 23

Складнопідрядні речення з підрядним компонентом причини як вставлені конструкції: структурно-граматичний і функціонально-стилістичний аспекти (на матеріалі української художньої прози кінця XX – початку XXI століття)
О. О. Лелюк……..…….. 27

Актуалізація поетики готичного роману в “Сліпому убивці” Маргарет Етвуд
О. А. Лященко……..…….. 32

Методи у дослідженні фоносемантичних явищ
Р. І. Мельничук…..…… 36

Концепція мистецтва і митця в прозі Адальберта Ерделі
Н. Д. Мочернюк…… 40

Парадигматичні маркери антонімічності
Д. В. Мовчан…….. 44

Modifications in the perception of evil spirits in the Ukrainian and Anglophone translations of “Faust” by J. W. Goethe
Y. O. Naniak……... 48

Вербальні, невербальні та паравербальні засоби реалізації стратегії диференціації в німецькомовній рекламі
Т. П. Семенюк……..…….. 52

Стратегии пересмотра модернистского наследия в метатекстах 1970-1980-х годов XX столетия
А. Г. Штепенко…… 56

The Role of Implicature and Presupposition in Men’s and Women’s Manipulative Utterances
L. Ye. Sorokina……...…… 59

Лінгвістична відповідність понять “воєнний” дискурс vs “військовий” дискурс
І. О. Стаднік……...…….. 63

Інтерактивна мовленнєва поведінка українських політиків: основні комунікативні стратегії
Л. В. Завальська…… 67

Функціонування умовних речень релевантності в середньоанглійській мові

О. І. Кхеліл

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Paper received 18.08.2016; Accepted for publication 26.08.2016.

Анотація. У статті проаналізовано особливості функціонування умовних речень релевантності у пам'ятках середньоанглійської мови, виокремлено основні структурні моделі цього типу речень, їх позиція стосовно головної клаузи. Автор досліджує основні комунікативні функції умовних речень релевантності в середньоанглійській мові, а саме зменшення рівня категоричності вимоги, прохання з урахуванням бажань і можливостей слухача, отримання дозволу, вираження сумніву, невпевненості стосовно інформації, експлікованої у головному реченні, встановлення контакту, початок розповіді, інтродукція нової ідеї. Встановлено, що вживання умовних речень релевантності детерміновано жанровою приналежністю пам'ятки.

Ключові слова: *фактичні та контрафактичні умовні речення, умовні речення релевантності, структурний тип, прагматичний маркер.*

У сучасній лінгвістиці існують два основних підходи до класифікації складнопідрядних речень з підрядним умови. Автори фундаментальної граматики англійської мови констатують існування речень зі значенням прямої і непрямої умови. Речення зі значенням прямої умови вказують на те, що ситуація, відображена в головному реченні, безпосередньо залежить від виконання умови, експлікованої у підрядному реченні. У реченні з відкритою умовою інформація у головному реченні або відповідає дійсності, або є неістинним. Гіпотетична умова виражає інформацію про те, що умова не є, не була або не буде виконана. У реченнях з непрямою умовою, підрядне речення та умова, вказана в ньому, не пов'язані із ситуацією, відображеною в головній клаузі [1]. У рамках нашого дослідження ми поділяємо всі умовні речення на фактичні (ФУР), контрафактичні (КУР) (значення прямої умови у термінах Р. Квірка) і умовні речення релевантності (УРР) [7] (значення непрямої умови у термінах Р. Квірка). Критерієм їх виокремлення є параметрична складова, що представлена трьома варіантами розуміння висловлення: як істинності змісту, як епістемічної цілісності і як метакомунікативного мовленнєвого акту [7, с. 17, с. 113]. Об'єктом нашого дослідження є умовні речення релевантності в середньоанглійській мові. Предмет аналізу складають структурні та функціональні особливості УРР. Метою розвідки є встановлення основних структурних типів УРР та виокремлення їх комунікативних функцій.

Для середньоанглійського періоду характерним є нерівномірне співвідношення питомої ваги різних типів УР. Їхні загальні та специфічно-діалектичні кількісні характеристики представлені у табл. 1

Таблиця 1. Загальні та специфічно-діалектичні кількісно-таксономічні характеристики умовних речень.

	Загальна кількість в таксономії УР (%)	**Північний діалект (%)**	**Південний діалект (%)**	**Східно-Центральний діалект (%)**	**Західно-Центральний діалект (%)**
ФУР	43	34	58	40	42
КУР (контрафактичні УР)	40	44	32	44	38
УРР (УР релевантності)	17	22	10	16	20

Функціонування фактичних і контрафактичних умовних речень майже однаково представлене у всіх територіальних діалектах середньоанглійської мови. Умовні речення релевантності, що характеризують розмовну мову, демонструють певну жанрову залежність функціонування. Так, найбільше прикладів їх вживання знаходимо у лицарських романах (36% з 510 прикладів), розповідях (24%), драматичних творах (20%), дебатах (12%). Найменшу кількість вживання зазначений тип речень демонструє в творах клерикального жанру (5%), хроніках (2%) та наукових працях (1%).

Аналіз УРР вимагає специфічного підходу до розуміння їх сутності й природи. На відміну від фактичних та контрафактичних УР, в основі яких лежить критерій *істинності*, відповідності дії об'єктивній реальності, їх залежності від певних умов, УРР визначають наскільки дія є *доречною* за певних умов, а, отже, УРР не вказує на причину *змісту* консеквента, а свідчить про доречність умови для консеквента як окремого *мовленнєвого акту* [12]. УРР встановлюють відносини між змістом підрядного речення умови і тим фактом, що мовець робить висловлення, яке відповідає головному реченню. При цьому, враховуються різні аспекти висловлення, підрядні речення умови можуть виконувати диверсифіковані функції в дискурсі: коментування, виправлення, пояснення до головної частини, коментативна частина може надавати оцінки тому, про що йдеться у головній частині тощо.

Умовні речення релевантності (або умовні речення постскриптум [8, с. 367, або коментативні речення) в середньоанглійській мові є синтаксично маркованими структурами. У середньоанглійських СРПУ, *p*-клауза синтаксично підпорядковується *q*-клаузі і синтаксично інтегрується в цю клаузу. Для УРР характер-

 ©|O. I. Khelil 2016

ною є не повна інтеграція в *q*-клаузу, а радше приєднання до *q*-клаузи як запізніле міркування або пояснення, напр.,

(1) *Mi loverd me sende hider anon right For to warne you that he Bi thi leve wolde juste with the, And winne thi dowter, yif he mai* (Sir Degare, 472–475) – *Мій лорд відправив мене сюди зараз, щоб попередити вас, що він, з вашого дозволу, буде битися з вами на двобої, і виграє вашу дочку, якщо зможе*.

Різниця між фактичними та контрафактичними умовними реченнями, з одного боку, і УРР, з іншого, полягає у тому що, у перших підрядна умовна клауза визначає усі умови, при яких реалізація певної дії є реальною або гіпотетичною відповідно. Іншими словами, "за будь-яких обставин *p, q*" [9, с. 50–51]. В умовних реченнях релевантності таке трактування є нерелевантним, пор., трактування (1) **за будь-яких умов, коли він зможе, він виграє вашу доньку*. Проте, додаючи УРР, мовець вважає, що слухач має всі сприятливі підстави (*felicity conditions*), для того, щоб зрозуміти, що дія, виражена в головній клаузі, є можливою і залежить від певних обставин у майбутньому.

Семантична і синтаксична відокремленість УРР підтверджується тезою про неможливість вживання цих речень з експліцитним маркером умовності у головній клаузі *then*. У цьому випадку речення перетворюється на контрафактичне умовне речення зі значенням гіпотетичності, напр.,

(2)**if he may, then he will win your daughter*

У сконструйованому нами реченні (2) підрядна клауза вказує на умови здійснення гіпотетичної дії – "*якщо він буде мати фізичні/психологічні або інші можливості, він завоює вашу доньку*".

У середньоанглійських пам'ятках УРР релевантності найчастіше експлікуються за допомогою синтаксичних структур *if+Pronoun+Modal verb*. При цьому, найчастотнішим модальним дієсловом, що вживається в УРР, є дієслово *may*, напр.,

(3) *I wol entende to wynnyng, if I may, And nat entende oure wittes to declare* (Canterbury Tales, The Friar's Tale, 1478–1479) – *Я зосереджуся на прибутку, якщо я можу (якщо можна), і не буду пояснювати наші розумові можливості*.

(4) *Sit doun anon, and tel me what youre grief is, And it shal been amended, if I may* (Canterbury Tales, The Summoner's Prologue and Tale, 2174–2175) – *Сідай тепер, і розкажи мені про своє горе, і все буде виправлене, якщо я зможу*.

Приклади (3) і (4) різняться значенням модального дієслова: у (3) мовець питає дозволу зосередитися на позитивних моментах розповіді, у (4), вживаючи *may*, автор пом'якшує обіцянку все виправити, якщо це йому під силу (про комунікативні функції УРР йтиметься далі).

Окрім конструкцій з модальним дієсловом *may*, у середньоанглійській мові нами було зафіксовано вживання таких структурних типів умовних речень релевантності:

– *if+ Reflexive pronoun+like*

(5) *I gef yow for on of yourez, if yowreself lykez – Я дам тобі одну людину за одну твою (людину), якщо тобі так підходить(якщо хочеш)*.

– *if + pronoun + can*

(6) *Telle, if thou kan, What thing noyse mast a man In tyme of ded when he es tane* (The Gast of Gy, 595–597) – *Скажи, якщо можеш, Що повинно турбувати людину, У годину смерті, коли її забирають*.

– *if+ it + be + possessive pronoun+ will*

(7) *Thou preye the King for me, Yif it thi wille ware* (Sir Tristrem, 2136–2137) – *Ти попроси у Короля за мене, Якщо на те буде твоя воля*.

– *if + pronoun + shall + verb*

(8) *Let anoþer do þat note, if hit nede shall* (Gest Historiale of the Destruction of Troy, 2665) – *Нехай інший зробить цю працю, якщо буде необхідно*.

– *if+ pronoun + verb*

(9) *For thilke cause, if that ye rede, I wolde go the middel weie And wryte a bok betwen the tweie, Somwhat of lust, somewhat of lore* (The Confessio Amantis, Prologue, 16–18) – *З такої причини, якщо ти так радиш, Я піду по середній дорозі І напишу книгу подвійну, Дещо про задоволення, дещо про ерудицію*.

Превалюючою позицією приєднання УРР в середньоанглійському СРПУ є фінальна позиція речення, напр.,

(10) *The croice to Jerusalem bring Say thou hast yhight, Yif thou may* (Sir Tristrem, 1965–1967) – *Паломництво до Єрусалиму здійснити, скажи, що ти пообіцяв, якщо можеш*.

У реченні (10) мовець, використовуючи імперативну форму дієслова *say,* емоційно нагадує слухачеві про дане слово здійснити паломництво. Вживаючи УРР *yif thou may,* він апелює до пам'яті слухача і просить його це підтвердити обіцяне.

У середньоанглійській мові окрім традиційного розташування УРР у фінальній позиції складного синтаксичного цілого, спорадично зустрічаються випадки медіального розташування умовних клауз релевантності, що надає їй більш емфатичного функціонального навантаження, наприклад,

(11) *Tharfor us aw, if we be kynde, To have that Passyoune mast in mynde* (The Gast of Gy, 699–670) – *Тому нас влаштовує, якщо бути чесними, мати той запал у думках*.

Семантично і прагматично випадки вживання умовного речення релевантності становлять негомогенну групу, ядром якої, на нашу думку, є прагнення надати висловленню більшої невпевненості або відтінків сором'язливості. Вбачаємо за потрібне виокремити основні комунікативні функції умовних речень релевантності в середньоанглійській мові:

– коментар щодо правдивості інформації, висловленої у головному реченні

(12) *He was, I trowe, twenty wynter oold And I was fourty, if I shal seye sooth* (Canterbury Tales, 600–601) – *Йому було, я думаю, двадцять років, А мені було сорок, чесно кажучи*.

Умовне речення релевантності в прикладі (12) коментує інформацію виражену в головній клаузі, додаючи їй, з одного боку, відтінку суб'єктивності, з іншого, щирості: мовець намагається впевнити слухача у своїй правдивості, не зважаючи на використання вставної конструкції *I trowe* у головному реченні, що виражає припущення, невпевненість. Завершуючи висловлення коментарем *if I shal seye*

sooth, мовець вказує на щирість повідомлення головної клаузи. У реченні (13) з цією ж метою мовець вживає УРР, виражене антонімічної фразою *if that I shal nat lyen,* яка функціонує в медіальній позиції, розриваючи головну клаузу, напр.,

(13) *Tho redde he me, if that I shal nat lyen, Of Hercules and of his Dianyre,* (Canterbury Tales, 724–725) – *Потім, прочитав він мені, я не брешу, про Геркулеса і бажання*.

Принагідно зауважимо, що в рамках теорії граматикалізації, граматикалізація таких коментативних клауз відбувається у напрямку адвербіальна клауза – вставна клауза – прагматичний маркер (*adverbial clause > clause/parenthetical disjunct > pragmatic marker)*[10]. У цих наукових розвідках доводиться втрата значення, зміна синтаксичної функції та функціонального навантаження сучасних прагматичних маркерів як от: *I think*, *I pray, I am afraid, I mean, God forbid* тощо [4]. Допускаємо, що в середньоанглійській мові клаузи на кшталт *if I shal seye sooth* містять пропозицію і не є граматикалізовані, оскільки вони мають повноцінну структуру клаузи (предикативність). Окрім цього існують синонімічні варіанти вираження одного і того ж значення (пор. речення (12) і (13). Протягом розвитку англійської мови ці фрази граматикалізуються у прагматичні маркери (у випадку (12) у маркер *to tell the truth*).

– зменшення рівня категоричності вимоги

(14) *For which thou art ybounden as a knyght To helpen me, if it lay in thy myght, Or elles artow fals, I dar wel seyn* (Canterbury Tales, Part 1, 1149–1151). – *Оскільки ти зобов"язаний допомогти мені як лицар, якщо це в твоїх силах, в іншому випадку ти не такий, смію я сказати.*

У прикладі (14) мовець, з одного боку вимагає від слухача допомоги, апелюючи до його лицарських зобов'язань та норм поведінки, з іншого, вживаючи УРР *if it lay in thy might,* обмежує свою вимогу лише тією сферою, що підвладна слухачеві, тим самим зменшуючи іллокутивну силу своєї вимоги.

– прохання з урахуванням бажань і можливостей слухача, отримання дозволу

(15) *And there oure hoost bigan his hors areste And seyde, lordynges, herkneth, if yow leste*. (Canterbury Tales, Prologue, 827–828) – *І ось наш хазяїн зупинив коня І сказав : "Джентльмени, послухайте, якщо на то є ваша ласка*.

(16) *And therfore, if ye vouche-sauf to heere A tale of me, that am a povre man I wol yow telle, as wel as evere I kan* (Canterbury Tales, Prologue, 4340–4332) –*і тому, якщо ті погодишся послухати мою розповідь, розповідь бідної людини, я розкажу її так добре як тільки це можливо*.

У середньоанглійській мові зафіксовано вживання адвербіальної клаузи *if yow leste* (15) для вираження ввічливого прохання. Цікаво, що така конструкція з часом буде замінена на сталу формулу ввічливості *if you please*. Останню вважають джерелом походження прагматичного маркера (пор. *if you please > you please > please* [6, с. 25–27]). Іншим можливим джерелом походження зазначеного маркера є безособова конструкція *if it pleases you*. Проте наразі ця точка зору є нерелевантною, оскільки доведено, що адвербіальна клауза і безособова конструкція розрізняються прагматичним навантаженням, а саме, перша з'являється в ранньоновоанглійській мові у висловленнях, коли експіріенцер може здійснювати певний контроль над дією, а безособова конструкція є обмеженою у вживанні і поступово виходить з ужитку [2].

У реченнях (15)–(16) мовець, висловлюючи свої прохання, апелює і до бажань слухача. Згідно останніх розвідок з прагмалінгвістики протягом середньоанглійського періоду відбувається реконцептуалізація акту прохання (зміна вектору примусу на запит щодо волевиявлення) [11, с.173]. Адресант не просто висловлює своє бажання, оформлюючи його за допомогою директивного акту, а й намагається враховувати бажання та можливості виконання цієї дії адресатом (у термінах сучасної теорії ввічливості – негативна ввічливість) [5, с. 67]. Так, у реченні (15) прохання оформлене у формі директива *herkneth*, проте мовець все ж таки намагається врахувати бажання слухачів, використовуючи УРР *if yow leste*. У середньоанглійській мові фіксуємо початок процесу зміни МА прохання, який стає конвенціоналізованим за допомогою таких прагматичних маркерів як от: *pray*, *I beseech you*, *do me a favour* тощо. Сучасний прагматичний маркер *please* фіксується в англійському МА прохання лише наприкінці ранньоновоанглійського періоду.

У середньоанглійській мові спостерігається гіперексплікація засобів на позначення ввічливості. Наприклад, у реченні (17) мовець, звертаючись до леді, експлікує своє прохання за допомогою дієслова *pray*, що виражає його благання (враховує його ситуацію, бажання) і умовне речення релевантності *if it were your will,* що орієнтує його зважати на обставини слухача, враховувати можливість виконання ним дії, напр.,

(17) *Dame, I wolde praye yow, if youre wyl it were,Seyde this Pardoner, as ye bigan Telle forth youre tale, spareth for no man And teche us yonge men of youre praktike (*Canterbury Tales, Group 3, 184–187*) – Мадам, я б благав вас, якщо б на це була ваша воля", сказав продавець індульгенцій, я ви вже почали, розкажіть нам свою історію, не скриваючи жодного, і навчіть нас молодих людей своїх практик*.

Для мовця в середньоанглійському періоді велике значення відіграє звернення до Бога, віра у свою неспроможність існування без Його волі. Тому у безвихідній ситуації мовець звертається до Бога і молиться про його відповідь, напр.,

(18) *O myghty God, if that it be thy wille, Sith thou art rightful juge, how may it be That thou wolt suffren innocentz to spille*, (Canterbury Tales, The Man of Law's, 814–816) – *Всемогутній Боже, якщо на то твоя воля, оскільки ти є праведним суддею, як може бути так, що ти дозволяєш невинним помирати?*

– вираження сумніву, невпевненості стосовно інформації, експлікованої у головному реченні.

(19) *But now knowe I in verray soothfastnesse, That in greet lordshipe, if I wel avyse, Ther is greet servitute in sondry wyse – Але тепер знаю я, твердо впевнений (знаю в правді), що в великому лідерстві, якщо я не помиляюся, є велике служіння різними способами*.

Цікавим видається той факт, що речення (19) є прикладом семантично і прагматично амбівалентного речення. З одного боку, мовець виражає тверду впевненість у своєму баченні лідерства, вживаючи прагматичний маркер *but now,* що сигналізує про зміну обставин, локалізуючи дію у теперішньому і фокусуючи увагу на дії, що є актуальною на момент мовлення, та іменник *soothfastnesse,* який має значення *real, genuine, true, containing or expressing truth*. Одночасно, використовуючи умовне речення релевантності *if I wel avyse,* водночас з впевненістю, мовець виражає сумнів, шукаючи підтвердження своїх слів у слухача.

– встановлення контакту, початок розповіді, інтродукція нової ідеї

(20) *Now wol I seye my tale, if ye wol here* (Canterbury Tales*,* Fragment 8, 283) – *Зараз я розкажу свою історію, якщо ти будеш слухати (якщо хочеш)*.

У прикладі (20) мовець привертає увагу слухача до початку своєї розповіді безпосередньо апелюючи до нього, експлікуючи своє звернення умовним реченням релевантності, що виконує функцію контактовстановлення.

Отже, середньоанглійське умовне речення релевантності експлікує ступінь релевантності висловленої інформації у головному реченні ситуації в момент її озвучення. Підрядні клаузи цього типу, зазвичай, містять у своїй структурі модальне дієслово, їхнє умовне значення нівелюється і вони виконують такі комунікативні функції: зменшення рівня категоричності вимоги, прохання з урахуванням бажань і можливостей слухача, отримання дозволу, вираження сумніву, невпевненості стосовно інформації, експлікованої у головному реченні, встановлення контакту, початок розповіді, інтродукція нової ідеї.

ЛІТЕРАТУРА

1. A Comprehensive Grammar of the English Language / R. Quirk, S. Greenbaum, J. Leech, J. Svartvik. – London, New York : Longman, 1985. – 1779 p.
2. Allan K. Meaning and Speech acts [Electronic Resource] / Keith Allan. – Access Mode : http://users.monash.edu.au/ /~kallan/papers/Speechacts.html#s1
3. Brinton L. Historical Pragmatics and the Diachronic Study of Pragmatic Markers : a Reassessment / L. Brinton // Workshop on Historical Pragmatics, 12th International Conference On English Historical Linguistics. – Glasgow, 2002.
4. Brinton L. Pragmatic Markers in English. Grammaticalization and Discourse Functions / Laurel Brinton. – New York : Mouton de Gruyter, 1996. – 415 p.
5. Brown P. Politeness. Some Universals in Language Usage / P. Brown, S. Levinson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 329 p.
6. Chen G. The Degrammaticalization Of Addresse-Satisfaction Conditionals In Early Modern English / G. Chen // Advances In English Historical Linguistics. – Berlin : Mouton De Gruyter, 1998. – P. 23–32.
7. Dancygier B. Mental Spaces in Grammar : Conditional Constructions / B. Dancygier, E. Sweetser. – Cambridge University Press, 2005. – 278 p.
8. Declerk R. Conditionals : A Comprehensive Empirical Analysis / R. Declerk. – Berlin – N.Y. : Mouton de Gruyter, 2001. – 538 p.
9. Iatridou S. Topics in Conditionals / Sabine Iatridou. – MIT,1991. – 179 p.
10. Kemenade A. van The Handbook Of The History Of English / A.van Kemenade, B. Los. – Blackwell Publishing, 2006. – 672 p.
11. Kohnen T. Towards a History of English Directives / T. Kohnen // Text Types and Corpora: Studies in Honor of Udo Fries. – Tubingen : Niemeyer, 2002. – P. 165–175.
12. The Blackwell Companion to Syntax / [ed. by M. Everaert, H. van Riemsdijk]. – Blackwell Publishing Ltd, 2006. – 640 p.

Relevance Conditionals Functioning in Middle English

Khelil O. I.

Abstract. The article investigates the functional peculiarities of relevance conditionals in Middle English written records and defines their main structural types and position relative to the main clause. The author focuses on the main communicative functions of the aforementioned types of sentence in Middle English, namely down-toning of the requirement, request which consider the needs and desires of the hearer, getting the permission, doubting, diffidence of the information explicated in the main clause, contact making, introduction of a new idea. It is determined that relevance conditionals functioning is dependent on the genre of the Middle English written record.

Keywords*: factual and counterfactual conditionals, relevance conditionals, structural type, pragmatic marker.*

Особенности функционирования условных предложений релевантности в среднеанглийском языке

О. И. Кхелил

Аннотация. В статье проанализированы особенности функционирования условных предложений релевантности в памятниках среднеанглийского языка, выделены основные структурные модели этого типа предложений, их позиция касательно главной клаузы. Автор исследует основные коммуникативные функции условных предложений релевантности в среднеанглийском языке, а именно уменьшение уровня категоричности требования, просьба с учитыванием желаний и возможностей слушателя, получение разрешения, выражение сомнения, неуверенности касательно информации, эксплицированной в главной клаузе, установление контакта, начало разговора, интродукция новой идеи. Установлено, что употребление условных предложений релевантности детерминировано жанровой принадлежностью памятника.

Ключевые слова*: фактические и контрафактические условные предложения, условные предложения релевантности, структурный тип, прагматический маркер.*

Verbalization of the Concept AMORALITY in the Modern American Talk Shows

O. S. Kolomiichuk

Zhytomyr State University Named After Ivan Franco, Zhytomyr, Ukraine

Paper received 13.08.2106; Accepted for publication 21.08.2106.

Abstract. The research of the peculiarities of *AMORALITY* concept verbalization based on the texts of modern American talk-shows is represented in the article. The lexical units, which semantics render the meaning of *AMORALITY* concept, have been found out. The American outlook in relation to the amoral deeds has been characterized. The forms of amoral behaviour, met in the American society and condemned by it, have been discovered in the research.

Keywords: *concept, notion, amorality, talk-show, American, society, semantics, behaviour*.

Introduction. The specificity of relationships in the society and motives of human behaviour represents the substantial interest for psychology, cultural studies and linguistics. The personal and socio-cultural attitudes of an individual are formed at the pressure of social morality, under which some forms of actions or thinking are condemned as negative or amoral. The moral sphere of an individual can oppose to what is highly appreciated in the society, i.e. there are some points of misunderstanding about what is valuable for a person and the people around. The notion "amorality" is contrary to "morality" one. Generally, it is understood as incompatibility to follow moral norms or laws. The concept *AMORALITY* is often associated with *EVIL, VICES* etc. It would be unwise to neglect the existence of evil in the society or the world, so the problem of its study has risen recently in the social and cultural disputes. From the aspect of cognitive linguistics, the research of the concept *AMORALITY* supposes the determination of the lexical and stylistics devices, used for its verbalization in the speech. Understanding it will help to contribute to the knowledge of the American culture as a unique nation with its own traditional beliefs and social norms. Also analysis of the concept *AMORALITY* will give a chance to look at the American culture from inside, i.e. to see how the nation understands "good" and "evil", what restrictions exist there to establish and support the order between people motivated by the different personal values.

Formation of the aims of article. The aim of this article is studying the ways of the concept *AMORALITY* verbalization based on the materials of the modern American talk-shows.

Analysis of the basic publications and researches. In the linguistics the study of a concept as a basic unit of cognitive linguistic, which can bear valuable and cultural connotations, has been conducted by the Ukrainian and foreign scientists. They researched the definitions and structure of a concept (A. Andrus [1], O. V. Beshlei [3], Yu. V. Bodnaryuk [4], A. V. Kosenko [7], V. Litiaga [9] etc.).

The concept *AMORALITY* has been studied mostly in combination with its opposition, i.e. the concept *MORALITY*, and through the prism of their constituents (E. V. Belyaeva [2], O. V. Frolova [6], M. V. Osyka [12], E. V. Poliakova [14], I. S. Semenyuk [15] etc.).

According to these studies the concept is represented in language and culture. As a linguistic phenomenon, the concept is verbalized through lexical units, which render the meaning "morality/amorality". Under the cultural specificity, the concept reflects the views, beliefs and attitudes of the nation, especially it concerns the associations, which some deeds or notions can raise in the consciousness of people belonging to the certain culture.

Separation of the parts of the general problem unsolved earlier, to which the article is devoted. In the linguistic studies the concept *AMORALITY* has not been studied completely. Mostly, some of its constituents have been researched, such as "Lie" (V. A. Nazarova [11]), "Treachery" (N. Yu. Panfilova [13]), "Sin" (O. V. Vakhovska [19]) etc. However, in any society there are people, which do not wish to live according to the generally accepted rules. From the social aspect, their behaviour is estimated as amoral. The problem of linguistic study of the concept *AMORALITY* will contribute to better understanding of the American linguoculture. First of all, in this article the attention is paid to the lexical units verbalizing the concept *AMORALITY*; secondly, the stylistic or associative usage of the specified concept is analyzed. Consequently, in the article the concept *AMORALITY* will be regarded as linguocultural phenomenon represented in the modern American talk-shows.

The statement of basic material of study along with full substantiation of the obtained scientific results. The concept *AMORALITY* renders the negative relation to the social and moral norms accepted in the society. It includes certain type of behaviour such as immodesty, dishonesty, injustice etc. Amorality is associated with evil, or how you must not do. Amorality creates background for guilt of a person, if his behaviour contradicts to the accepted standards. However, there are no absolutely ideal people in the world, so the question arises what to relate to the moral and amoral deeds. There is no unified answer, where is the border, behind which an individual would be condemned as guilty or amoral.

One of the signs of amorality is permissiveness and feeling of impunity for the deeds committed. The other sign of amoral behaviour is the absence of remorse in an individual. Thus, the concept *AMORALITY* is associated with anti-social actions. According to "Thesaurus", it is represented by such notions as *illegality, depravity, misdeed, wrong-doing, misconduct, lawlessness, delinquency, violation, offense, enormity, evil-doing, wickedness, scandal, corruption, infringement, felony, sneak, vice, fault, sin* [17]. Based on the notions specified, it is possible to conclude that the concept *AMORALITY* includes lexical units, semantically connected with interpretation of anti-social or illegal acts. Let's consider some examples, represented in the modern American talk-shows:

 ©|*O. S. Kolomiichuk 2016*

- *Now I come back to the idea of the new social enterprise that I'm exploring.* ***Corruption, bribes****, and lack of transparency* [16]. In this example, the words *corruption* and *bribes* render the concept *AMORALITY*. If a person corrupts or bribes, he or she receives money illegally at that using job position. Actually, it is a form of crime connected with misappropriation of money or other material stuff. It is obvious that corruption and bribes causes negative reactions of the society, such as blame and anger, for example: *The* ***anger in me against corruption*** *made me to make a big career change last year, becoming a full-time practicing lawyer* [16]. The amorality of corruption and bribes lies in doing these deeds with infringement of the laws.

- *The service responded effectively and efficiently, during the unfortunate 26/11 Mumbai* ***terror attacks*** [16]. In this example, the word-expression *terror attacks* represents the concept *AMORALITY*. The word *attack* means "violent actions against somebody or his property" [10]. The word *terror* is formed from the adjective *terroristic* that means "the use of violent acts to frighten the people in an area as a way of trying to achieve a political goal" [10]. Generally the word *terror* means overpowering fear. *Terror attack* is a metaphor based on similarity of the emotions, which appear in humans during attacks on them. From the social aspect, *terroristic attacks* are thought as a criminal action against life. In relation to the victims of terroristic attacks, they are interpreted as amoral action, because often they lead to wounds, deaths of people, destruction of buildings, and raising fear in the consciousness of victims, for example: *And as you can see from the visuals, the service was responding and rescuing* ***victims*** *from the incident locations even before the police could cordon off the incident locations and formally confirm it as a terror strike* [16]. In this example, the concept *AMORALITY* is realized through the word *victim* that means "a person who has been attacked, injured, robbed, or killed by someone else; a person who is cheated or fooled by someone else" [10]. Being a victim is being a person, to whom amoral action has been done.

The concept of *AMORALITY* is verbalized by means of using the words expressing the meaning of cruelty or violation, for example: *Making that illegal means that many of us work alone, which obviously makes us vulnerable to* ***violent offenders*** [18].

The verbs rendering the concept *AMORALITY* includes those, in which semantics the violent actions against somebody lie, for example: *Behar: Now, in the LARRY KING LIVE exclusive, Robin Givens and Denise Brown sound the warning to one quarter of all women who will be* ***kicked, punched, raped, even killed*** *by partners in their life times* [5]. All the outlined words *kick, punch, rape, kill* semantically express the meaning of cruelty and assault on somebody.

Among the adjectives/participles, which represent the concept *AMORALITY*, there are words with the semantics of something prohibited, that's why it is considered as amoral: *Oprah Winfrey: Did you ever take* ***banned*** *substances to enhance your cycling performance?* [8]; *You were* ***defiant,*** *you called other people liars* [8]; *There are people in this story, they are good people, we've all made mistakes, they are not* ***toxic and evil*** [8] etc. In the specified examples, the participle *banned* means that a person violates the social norms. In the text, a sportsman administered some substances, which are not allowed. Thus, his actions are thought as amoral in relation to his competitors, and from the aspect of social behaviour. In the next example, the adjective *defiant* also means violation of the norms accepted in the society. If a person is defiant, he acts disobediently. In the last example, the words *toxic* and *evil* are used to render the concept *AMORALITY*. The word *toxic* is a metaphor. Originally the term *toxic* is taken from chemistry – "containing or being poisonous material especially when capable of causing death or serious debilitation" [10]. In relation to people, the word has the semantics of being offensive. The word *evil* is accepted as synonym of the concept *AMORALITY*.

According to the analysis of modern American talk-shows, in the American society the amorality is frequently associated with gender inequality and family abuse, for example:

- *As you've just heard, the numbers are pretty appalling. And those are the cases we know about. It's believed one quarter of all* ***assaults against women*** *by male partners are never reported* [5]. In this example, the concept *AMORALITY* is disclosed through the expression *assaults against women*. Assaults as a violence against somebody includes humiliation of women, suppression of them using physical force etc. The form of these amoral deeds is "domestic violence":

- *Behar: Yes. GIVENS: ...for me is that I didn't have a model of what a good, healthy relationship looked like. I was actually the third generation in my -- my family experienced* ***domestic violence*** [5]. In this example *the concept AMORALITY* is expressed by the word-combination *domestic violence*. It means cruel relation to a member of own family. As a rule, domestic violence is directed from a man to woman, or a child. It is amoral action, because a person, who is treated cruelly at home, feels as a victim. This person may gain psychological problems, such as depression or even desire to suicide. If this person has no anyone to ask for help, the consequences of domestic violence can be a real tragedy.

The American society greatly condemns the domestic violence, considering it as an evil that destruction any family relationships. Thus, they call it *an epidemic*: *They've called attention to the* ***epidemic of domestic abuse*** *in this country* [5]. In this example, the concept *AMORALITY* is realized by metaphorical expression *epidemic of domestic abuse*. The term *epidemic* originally belongs to the medicine and means "very wide-spread growth or extent of some disease" [10]. In this example, the term *epidemic* preserves the original meaning of wide-spread growth, but is used not in relation to the disease.

The concept *AMORALITY* is connected with such acts as lying, cheating, killing, murdering etc.:

- *At the time, no. I kept hearing I'm* ***a drug cheat****, I'm a cheat, I'm a cheater* [8]. In this example, the concept *AMORALITY* is expressed by metaphor *a drug cheat*. The metaphor is formed associatively based on similarity of a cheater's action as "breaking a rule or law usually to gain an advantage at something" [10]. In relation to using drugs, it means that a person conceals his weakness to using illegal or banned substances.

- I viewed this situation as one ***big lie*** *that I repeated a lot of times, and as you said, it wasn't as if I just said no and I moved off it* [8]. In this example, the concept *AMORALITY* is represented by metaphor *big lie*. The action of lying means "marked by or containing falsehoods" [10]. The metaphor is based on similarity of a form. *Big lie* is a lie that has substantial meaning and scope for people.

In the American culture amoral behaviour is often associated with sex. Thus, for example, prostitution is believed as amoral, because girls trade their body for money: *I want to talk about* ***sex for money****. I'm not like most of the people you'll have heard speaking about* ***prostitution*** *before* [18]. The expression s*ex for money* is euphemism for the negatively coloured word *prostitution*.

Also those people, who have amoral way of life, practice risky sex: *Sex workers working in these places are forced to make a tough choice between risking arrest or having* ***risky sex*** [18]. As a result of it, they can get some infectious or even fatal diseases.

The sex workers also suffer from their amoral behaviour. The treatment to them is described as a torture: *Police and prison guards in Cambodia, for example, have been documented subjecting sex workers to what can only be described as* ***torture****:* ***threats at gunpoint, beatings, electric shocks, rape and denial of food*** [18]. Consequently, the criminals who control sex workers use cruel punishment to the girls, who doesn't wish to continue being a prostitute. They use physical punishment to these girls that is amoral, as they treat to the similar like animals.

Conclusions of study and perspectives of further development in this direction. As above specified examples show, the people who behave amorally create false face, so-called mask of dignity and honesty. However, the evil nature is hidden behind this face. The conducted analysis of the lexical units, verbalizing the concept *AMORALITY* demonstrates that it is expressed by such parts of speech as nouns (*corruption, bribe*), verbs (*kick, punch, rape*), participles (*banned*), and adjectives (*defiant, toxic*). Stylistically, the concept *AMORALITY* is represented by metaphors (*epidemic of domestic abuse*), and euphemisms. According to the results of our analysis, we can conclude that in one of the problems of American society relating to the issues of amorality is domestic violence and assaults on women. Also the amoral actions in the American society are the actions connected with crimes, corruptions, usage of banned substances. It should be summarized that the Americans negative think about the physical violence (risky sex, prostitution).

REFERENCES

1. Andrus A. Semantic-cognitive Approach in Modern Linguocognitive Studies / Andrus Andriana / The scientific visnyk of Lesya Ukrainka Eastern European National University, 2015. – No.4. – P. 12-16.
2. Belyaeva E. V. Ethic concept "the system of morality" / E. V. Belyaeva // Scientific works of the Republican Institute of the Higher School. Philosophic-humanitarian sciences: collection of articles / Ed. by M. I. Demchuk [et al.). – Iss. 14. – Minsk, 2015. – P. 154-160.
3. Beshlei O. V. The problems of studying the concept in the modern linguistics [Electronic resource] / O. V. Beshlei. – URL: http://www.rusnauka.com/14_ENXXI_2014/ /Philologia/3_169581.doc.htm
4. Bodnaryuk Yu. V. The concept as a component of the conceptual sphere in the linguistic picture of the world / Yu. V. Bodnaryuk // Anglistics and Americanistics, 2013. – Iss. 10. – P. 4-7.
5. CNN Larry King Live, Why Battered Women Stay [Electronic resource]. – URL: http://edition.cnn.com/ /TRANSCRIPTS/ 0903/10/lkl.01.html
6. Frolova O. V. National and cultural specificity of verbalizing the concepts "Good-Evil" (on the basis of the English and German languages) / O. V. Frolova // Actual problems of the science of XXI century: collection of the scientific articles of II scientific-practical seminar of young scientists, Minsk, February 16, 2012 / Minsk Institute of Management; ed. by V. V. Gedranovich [et al.]. – Minsk, 2012. – Iss. 0. – P. 164-173.
7. Kosenko A. V. The question of the structure of concept / A. V. Kosenko // Scientific notes of the National State University named after M. Gogol. – Philological sciences, 2011. – P. 49-51.
8. Lance Armstrong & Oprah Winfrey: interview transcript [Electronic resource]. – URL: http://www.bbc.com/ /sport/cycling/21065539
9. Litiaga V. Term "Concept" in the modern linguistics paradigm / V. Litiaga // Visnyk of Taras Shevchenko Kyiv National University. Inozemna filologia, 2013. – 1(46). – P. 48-50.
10. Merriam-Webster Dictionary [Electronic resource]. – URL: http://www.merriam-webster.com/dictionary/terrorism
11. Nazarova V. A. Concept "Lie" in Russian and English linguocultures [Electronic resource] / V. A. Nazarova. – URL: http://cyberleninka.ru/article/n/kontsept-lozh-v-russkoy-i-angliyskoy-lingvokulturah
12. Osyka M. V. Verbalization of the concept "Morale" in the Russian and French toponym phraseology / M. V. Osyka, A. P. Sedykh // Vestnik VSU. Series: Linguistics and Intercultural communication. – 2009. – No. 2. – P. 93-95.
13. Panfilova N. Yu. Peculiarities of verbalization of the concept Treachery in the Ukrainian and English linguistic pictures of the world / N. Yu. Panfilova // Modern researches on Foreign philology. – 2010. – Iss. 8. – P. 440-448.
14. Poliakova E. V. Cognitive features of moral sentiments "Love" and "Fear" expression in idioms of the Russian and English languages / E. V. Poliakova // Philological sciences. – Tambov: Gramota, 2013. – No. 9 (27): in 2 parts. – P. 157-163.
15. Semenyuk I. S. Linguistic means of reproduction of the concept criminal in the modern American scientific prose and publicism: monograph / Iryna Sergiivna Semenyuk. – Zhytomyr: Publ. house of Zh.SU named after Ivan Franko, 2008. – 256 p.
16. Shaffi Mather, A new way to fight corruption [Electronic resource]. – URL: https://www.ted.com/talks/ /shaffi_mather_a_new_way_to_fight_corruption/transcript
17. Thesaurus [Electronic resource]. – URL: http://www.thesaurus.com/
18. Toni Mac, The laws that sex workers really want [Electronic resource]. – URL: https://www.ted.com/talks/ toni_mac_the_ _laws_that_sex_workers_really_want/transcript
19. Vakhovska O.V. The Verbalization of the Concept SIN in the English Discourse of the 14th – 21st Centuries: abstract of diss. for candidate of philology / O. V. Vakhovska. – 2011. – 20 p.

Вербализация концепта АМОРАЛЬНОСТЬ в современных американских ток шоу

А. С. Коломийчук

Аннотация. В статье представлены исследования особенностей вербализации концепта *АМОРАЛЬНОСТЬ* на основе текстов современных американских ток-шоу. Выявлено лексические единицы, семантика которых передаёт значение концепта *АМОРАЛЬНОСТЬ*. Охарактеризовано мировоззрение американцев по поводу аморальных поступков. В исследовании выявлено виды аморального поведения, которые встречаются в американском обществе и осуждаются ним.

Ключевые слова: *концепт, понятие, аморальность, ток-шоу, американский, общество, семантика, поведение.*

Використання адаптивної технології на заняттях з іноземної мови у ВНЗ при вивчені сучасних норм академічного письма

О. Є. Кравець, І. М. Свириденко

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Paper received 27.05.2016; Accepted for publication 10.06.2016.

Анотація. У сучасному глобалізованому світі знання іноземної мови (англійської) є своєрідним ключем до світу науки і техніки де особлива роль належить обізнаності молодого вченого із сучасними нормами наукової писемної комунікації. У статті представлена адаптивна технологія навчання основам академічного письма на заняттях з іноземної мови студентів старших курсів тих факультетів, де іноземна мова не є спеціальністю. Обґрунтовано побудову педагогічної адаптивної технології в ході професійно-педагогічної діяльності викладача ВНЗ, представлено шляхи її впровадження у навчальний процес.

Ключові слова: *академічне письмо, адаптивна технологія, викладач вищої школи.*

Вступ. Інтенсифікація інформаційних потоків як один із головних чинників входження глобалізованого світу в еру інформаційного суспільства актуалізує проблему вивчення іноземної мови серед студентів та аспірантів немовних спеціальностей з метою входження їх у світ науки і наукової писемної комунікації, дає змогу приймати участь не лише в міжнародних, а й вітчизняних конференціях та друкувати власні наукові доробки в різних виданнях. Обізнаність із нормами й правилами сучасного міжнародного наукового стилю та вміння представити свої власні здобутки іноземною мовою є надзвичайно важливими для майбутніх спеціалістів різних галузей знань, адже вони підвищують їх інтерес до іноземної мови, а також виступають важливим засобом формування професіонала нової формації. З'являються нові методичні розробки, посібники, підручники, які показують основні питання побудови методики навчання академічного письма іноземною мовою студентів немовних факультетів вищих навчальних закладів, відмінностей україномовного та англомовного академічного письма, визначають головні цілі та зміст навчання англомовного академічного письма в українських мовних і немовних ВНЗ [1].

Короткий огляд публікацій по темі дослідження. Питання щодо змісту поняття "академічне письмо" та способів формування навичок цього виду самостійної діяльності студентів багаторазово опинялися в центрі уваги українських науковців таких як Г. В Власова, В. І Лутовинова, Г. С. Онуфрієнко, А. В. Поліщук, Т. В. Яхонтова та закордонних C. Candlin, W. Evans, C. Feak. J. Swales та багато інших.

Метою статті є дослідження теоретичних та практичних аспектів упровадження адаптивної технології навчання академічному письму в межах вивчення іноземної мови на старших курсах викладачем вищої школи в ході професійно-педагогічної діяльності, яка, з одного боку, є важливим шляхом організації навчального матеріалу, з іншого – забезпечує продуктивну взаємодію викладача та студентів у ході навчального процесу, а також виступає важливим засобом формування професіонала нової формації.

Матеріали і методи. Поняття "академічне письмо" певною мірою є калькою з англійського "scientific writing", проте воно вже добре укорінилося в глосарії української науки. Зарубіжні дослідники визначають "академічне письмо" як чотири "П": персональний продукт, процес та практика [2]. Науковий текст розглядають як продукт, практику письма – як тривалий індивідуальний досвід, а процес написання – як безпосередню роботу "пером на папері" або клавішами на клавіатурі.

Академічним письмом називають всі види письмових робіт студентів, завдяки яким вони навчаються письма, як творчої продуктивної мовленнєвої діяльності, але які не мають серйозного практичного значення з точки зору професії [3]. Проте така діяльність значно підвищує ефективність навчання, оскільки в даному випадку студент пише від себе, що ефективно розвиває його вміння творчого мислення та продуктивного письма. Воно базується одночасно на рухомоторному, зоровому, мовленнєво-моторному та слуховому аналізаторі. Завдяки цьому академічне письмо відіграє також роль закріплювача. Встановлено, що академічне письмо розвиває процесуальну мотивацію та відіграє значно вагомішу роль за інші види письма у розвитку мовленнєвої діяльності.

Застосування авторських технологій, а саме адаптивної технології навчання є одним із шляхів впровадження академічного письма в навчальний процес серед студентів старших курсів немовних спеціальностей. Вона є стратегічно розгорнутою у межах інформаційно-освітнього простору, складається з послідовних етапів та операцій, побудованих з урахуванням логіки обробки інформаційних джерел, структурування форм їх організації, спрямованих на розвиток психологічної, особистісної сфери студентів, формування їх готовності до перетворювальної діяльності, впровадження її результатів у життя.

Слово "адаптивний" походить від англ. *to adapt* та означає пристосування до нових вимог та змін середовища [4]. У сучасній педагогічній літературі аналіз розуміння адаптації (з урахуванням комплексних лабораторних досліджень адаптивних систем 2001-2003 рр., в яких взяли участь проф. Т. Г. Браже, д.п.н. Л. Ю. Монахова, к.п.н. Л. Л Горбунова та ін.) відбувається в колі визначення концептуальних основ моделювання адаптивних систем як соціально-орієнтованих, навчально-розвиваючих моделей взаємодії викладача, студентів, джерел інформації, основною якістю яких є адаптивність дорослої людини [5].

Змістом категорії "адаптивність" є варіативність, персоналізація, гнучкість, дозування навчальної

 ©|*O. Kravets, I. Sviridenko 2016*

інформації, нелінійність інформаційних структур. У контексті нашого дослідження педагогічна технологія, що характеризується даним підходом, полегшує, мінімізує і раціоналізує педагогічну працю викладача, сприяє оволодінню майбутніми спеціалістами професійними функціями (пізнавальною, контрольною, проектувальною та ін.). Зазначений підхід має на меті зняття стресової ситуації на заняттях і створення доброзичливої атмосфери співробітництва. На думку Г. А. Русскіх, принцип адаптивності передбачає опору на модуль навчання, в якому відбувається адаптація навчальної інформації до інтелектуального рівня і потреб тих, хто навчається [6].

Адаптивне навчання дозволяє вчити без звичних, для масової освіти, численних прогалин в індивідуальній підготовленості студентів, досягати необхідної структури і бажаного рівня знань. Використання зазначеного підходу як концептуальної основи вивчення азів «Академічного письма» було апробовано на практичних заняттях іноземних мов (англійська та німецька) на 4 курсі Інституту української філології Житомирського державного університету імені Івана Франка. Отже, наведемо приклад заключного заняття по темі "Some Peculiarities of Reseach Paper Writing". Метою занять стало формування і перевірка знань, вмінь і навичок студентів орієнтуватися у науковому стилі викладання своїх власних здобутків з певної галузі знань іноземною мовою.

I. Warming up.

Have you ever participated in a scientific conference? Have you ever written any research works? If yes, what are their distinctive features?

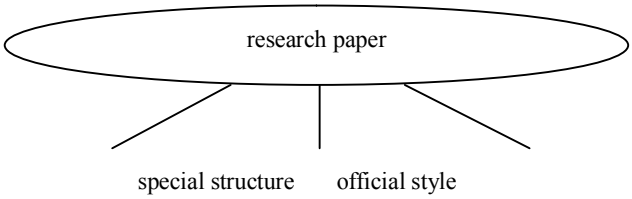

II. Work in groups and put the jumbled structure of the research paper in a correct order. Compare your answers with others. Give your reasons.

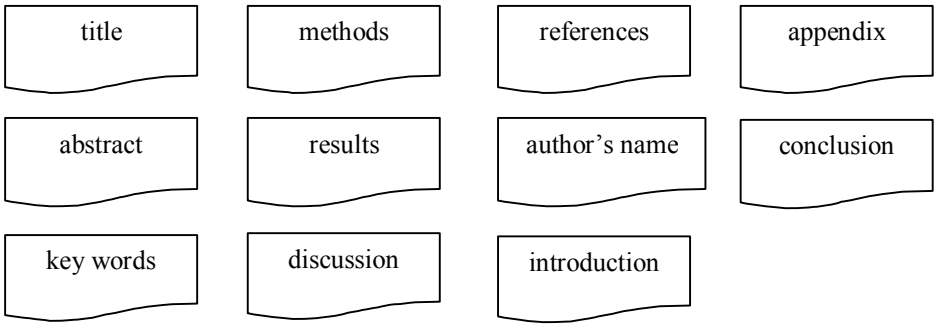

III. Look at these titles and say what one you would like best. Say what is necessary to know about the title of an article.

1) The historical and theoretical analyses of the educational information projection in the process of professional teaching activities at the higher educational establishments.

2) Historical and theoretical analyses of educational information projection in the process of professional teaching activities at higher educational establishments.

IV. Read the rubric and underline the key words.

The article deals with the historical analysis of the appearance of educational information projection in the process of professional teaching activities at the higher educational establishment as a part of the educational process. The author defines the historical stages of educational information projection in the course of professional and teaching development. The author defines the degree of studying this question a higher education institutions in our country as well as abroad. The article proves the importance of educational information projection in solving such question as finding the direction in a huge amount of similar information.

Answer the following questions:

1. Who is going to read this article?
2. Which of the following should or shouldn't the article include?

- personal author's attitude to the topic of research
- comments of the other researchers
- biography facts

V. Look though the phrases and put them into suitable column.

Introduction	Main part	Conclusion
A central issue in ... is ... It is now generally accepted/recognized that ...		Further research is suggested to determine...

Although considerable amount of research has been devoted to ... ,

few attempts have been made to investigate ...

Despite the importance/significance o f . . . , little attention has been paid to ...

However, the results of this survey should be treated with certain caution, since

As it can be seen from the data…

However, little is known about the ...

In this paper, we report on ...

The major task of this study is to provide ...

The paper examined...

The present study analyzes ...

The purpose of this paper is to give ...

In conclusion

This paper focuses on ...

This paper addresses the above questions from the perspective of ...

None of these data/results/findings provide the evidence for ...

Both X and Y have

Further investigations are needed to ...

It remains unclear whether ...

It would be thus of interest to study/learn/investigate ...

Recently, there has been an increase of interest in ...

One of the characteristic/important features of... is ...

Below are some standard phrases, which you may find useful for your writing.

In this study, we presented the preliminary results of . . .

VI. Choose the most suitable word ending in each case.

a) Arthur C. Clarke's pred. . . . . of earth satellites came true in 1957.

b) A signif. . . . . number of students have chosen to do that project.

c) The rate of increase var . . . . . between 5% and 8% during the period.

d) The first computer was creat. . . . . during the Second World War.

e) Scientists frequently need to ask hypoth. . . . . .

. . . . questions.

f) Green can be made from a synth...of blue and yellow.

g) The signif. . . . . of vitamins in diet was understood in the early twentieth century.

h) The essays were evaluat. . . . . in terms of

VII. Imagine that you are going to participate in a students' conference. Write your own article according to the topic of your research.

Результати та їх обговорення. Кінцевим результатом роботи кожного студента є наукова стаття в «Матеріалах Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців». 15 квітня 2016 року на базі ННІ іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка відбулась ІІ Міжнародна науково-практична конференція молодих науковців на тему "Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки", у якій активну участь взяли бакалаври та магістри різних факультетів. Усі наукові доробки студентів, які активно відвідували практичний курс "Academic Writing" з використанням адаптивної технології навчання відповідали сучасним канонам і нормам англомовного наукового стилю, що є надзвичайно важливим для тих, хто має бажання й надалі працювати в науковій сфері.

Висновки. Практичне значення дослідження визначається тим, що апробовано адаптивну технологію навчання основам академічного письма викладачем вищої школи в процесі професійно-педагогічної діяльності, яка може бути використана як засіб виявлення його конкурентноспроможності в умовах постійного оновлення інформаційного простору та покладена в основу моніторингу дослідження інформаційно зорієнтованої компетентності серед студентів; ідеї та матеріали дослідження використано у ході розробки рекомендацій для викладачів та студентів вищих навчальних закладів щодо роботи з інформаційними джерелами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філіппова, Н. М. Англомовне академічне спілкування: актуальність проблеми / Н. М. Філіппова // Гуманіт. вісн. НУК. – Миколаїв, 2009. – Вип. 2. – С. 60-62.
2. Swales J. Academic Writing for Graduate Student / J. Swales, C. Feak. – Michigan : Michigan University Press, 2004. – 344 p.
3. Глушаниця Н.В. Навчання письма англійською мовою: практичне, академічне і креативне // Наука і освіта, 2006: Матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конфер. – Дніпропетровськ: 2006.– Т. 6. – С. 60 – 62.
4. Longman Dictionary of English Language and Culture / [Editorial Director Della Summers]. – Burnt Mill, England: Longman Group UK Limited, 1995. – 1528 p.
5. Марон А. Е. Ведущие тенденции развития андрогических исследований / А. Е. Марон, Л. Ю. Монахова // Академический весник Института образования взрослых Российской академии образования "Человек и образование". – 2001. – № 1. – С. 32–39.
6. Русскіх Г. А. Авторська педагогічна технологія: інструкція для конструювання / Г. А. Русскіх // Завуч. – 2004. – № 33. – листопад. – С. 5–9.

REFERENCES

1. Filippova, N. M. Anhlomovne akademichne spilkuvannia: aktualnist problemy / N. M. Filippova // Humanit. visn. NUK. – Mykolaiv, 2009. – Vyp. 2. – S. 60-62.
2. Swales J. Academic Writing for Graduate Student / J. Swales, C. Feak. – Michigan : Michigan University Press, 2004. – 344 p.
3. Hlushanytsia N.V. Navchannia pysma anhliiskoiu movoiu: praktychne, akademichne i kreatyvne // Nauka i osvita, 2006: Materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. konfer. – Dnipropetrovsk: 2006.– T. 6. – S. 60 – 62.
4. Longman Dictionary of English Language and Culture / [Editorial Director Della Summers]. – Burnt Mill, England: Longman Group UK Limited, 1995. – 1528 p.
5. Maron A. E. Vedushchye tendentsyy razvytyia androhycheskykh yssledovanyi / A. E. Maron, L. Iu. Monakhova // Akademycheskyi vesnyk Ynstytuta obrazovanyia vzroslыkh Rossyiskoi akademyy obrazovanyia "Chelovek y obrazovanye". – 2001. – № 1. – S. 32–39.
6. Russkikh H. A. Avtorska pedahohichna tekhnolohiia: instruktsiia dlia konstruiuvannia / H. A. Russkikh // Zavuch. – 2004. – № 33. – lystopad. – S. 5–9.

The Use of Adaptive Technology in the Foreign Language Classroom while Studying Modern Norms of Academic Writing
Kravets O., Sviridenko I.
Abstract. In the current globalized world, knowledge of the foreign language (English) is a kind of the key to the world of science and technology where a specific role for the awareness of a young scientist with contemporary standards of scientific written communication is stated. The article presents the adaptive technology training in Academic writing in the foreign language classroom among senior students for those departments where a foreign language is not a specialty. The construction of adaptive educational technologies by the university teacher is justified in the course of professional pedagogical activity. The ways of its implementation in educational process are presented.
Keywords: *academic writing, adaptive technology, high school teacher.*

Использование адаптивной технологии на занятиях иностранного языка в ВУЗе при изучении современных норм академического письма
Е. Е. Кравец, И. Н. Свириденко
Аннотация. В современном глобализованном мире знание иностранного языка (английского) есть своеобразным ключом к миру науки и техники, где особенная роль принадлежит осведомленности молодого ученого с современными нормами научной письменной коммуникации. В статье представлена адаптивная технология обучения основам академического письма на занятиях иностранного языка на старших курсах тех факультетов, где иностранный язык не является специальностью. Обосновано построение педагогической адаптивной технологии преподавателем высшей школы в процессе профессионально-педагогической деятельности, представлено пути ее внедрения в учебный процесс.
Ключевые слова: *академическое письмо, адаптивная технология, преподаватель высшей школы.*

Die negierenden Sprechhandlungen im Deutschen

O. Kraynyk

Nationale Iwan-Franko-Universität Lwiw, Ukraine
Corresponding author. E-mail: olakraynyk@i.ua

Paper received 13.06.2016; Accepted for publication 24.06.2106.

Der Artikel behandelt die pragmatischen Aspekte der Negation. Die Negation ist hier als eine negierende Sprechhandlung zu verstehen. Solch eine Handlung ist eine Reaktion auf eine Vorgängeräußerung und zerfällt in verschiedene Untertypen, unter denen Verbieten und Widersprechen zu nennen sind. Beiden Sprechhandlungen liegt ein Einstellungskonflikt zugrunde. Die negierenden Sprechhandlungen werden mit Hilfe von expliziten und impliziten Ausdrucksmitteln vollzogen.

Schlüsselwörter: *Negation, Negierung, Sprechintention, Sprechhandlung, Verbieten, Widersprechen.*

Einleitung. Im vorliegenden Artikel wird der Begriff der sprachlichen Negation behandelt. Die sprachliche Negation basiert auf der logischen Negation. In der Logik wird die Negation als "-p, die Negation von einer Proposition p, die nur dann wahr ist, wenn p falsch ist [42]" bezeichnet. Leider, operiert die logische Negation auf der Ebene der Proposition und kann den Gebrauch der Negationszeichen nicht in allen Fällen erklären [35, S. 75]. Propositionale Negationen lassen den Charakter des illokutionären Aktes unverändert. Illokutionäre Negationen dagegen verändern im Allgemeinen den Charakter des illokutionären Aktes [33].

(1) Ich verspreche, nicht zu kommen.

(2) Ich verspreche nicht, zu kommen [35, S. 61].

Außerdem ergeben sich Schwierigkeiten bei der grammatischen Beschreibung der Negationswörter, da sie in bestimmten Sätzen auftreten können, ohne eine negierende Stellungnahme zu signalisieren:

(3) Möchtest du noch ein Glas Wein?

(4) Möchtest du nicht noch ein Glas Wein [14, S. 80]*?*

Die Wahrheitsbedingungen des Negationszeichens müssen mit Hilfe der Pragmatik erklärt werden. Man geht dabei davon aus, dass die Bedeutung der negativen Sätze in ihrer pragmatischen Form liegt. In der Tendenzfrage (4) wird bereits ausgedrückt, dass eine positive Antwort zu erwarten ist. Die Informationen, die den Bedeutungen negativer Sätze zugeschrieben werden, sind nicht in den Bedeutungen selbst vorhanden, sondern folgen aus ihnen [10, S. 155]. Wenn man diese Argumentation in Betracht zieht, so sieht man, dass es nicht um "Negation", sondern um "Negierung" als handlungstheoretische Kategorie im Rahmen des sprachlich-kommunikativen Handels geht [2, S. 196].

Nach G. Schmidt ist Negieren eine kommunikative Operation, mit deren Hilfe ein Sprecher ausdrückt, dass er bestimmte Annahmen, Erwartungen bzw. Voraussetzungen seiner Kommunikationspartner, die mir Realisierung von bestimmten Illokutionspotentialen zusammenhängen, zurückweist und zu ihrer Korrektur auffordert. Wichtig ist dabei, dass sich Negieren nicht direkt auf die Realität, sondern auf die Behauptung oder Annahme eines Empfängers über Sachverhalte der objektiven Realität bezieht, ohne dass es unbedingt syntaktisch-morphematische Negationskomponente aufweisen muss [29, S. 181]:

(5) Kommst du morgen mit nach Bern?

(6) Morgen muss ich in Zürich sein [5, S. 688].

Die Absicht (der Zweck, das Ziel), die ein Sprecher gegenüber seinem Partner bei einem kommunikativen Anlass erkennen lässt, versteht man als eine Sprechintention Die Sprechintention geht über „die wörtliche Bedeutung" einer sprachlichen Äußerung hinaus und beinhaltet das, was der Sprecher mit seiner Äußerung meint. Man geht davon aus, dass die konkreten Sprechintentionen zu wenigen Sprechintentionstypen, mit anderen Worten, zu bestimmten Sprechhandlungen „verallgemeinert werden können" [36, S. 4].

Publikationen. In den ersten Arbeiten zur Negationsforschung geht es vor allem um syntaktische Negation, z. B. bei O. Jespersen [15], G. Helbig / H. Albrecht [12]. Die pragmatisch-kommunikativ orientierten Ansätze treten um 1970 in den Vordergrund, unter denen die Arbeiten von S. Schmidt [29], G. Stickel [37], M. Sennekamp [35], W. Heinemann [11] zu nennen sind. Die Entstehung dieser Ansätze ist an folgenden Bedingungen geknüpft: syntaktische und semantische Analysen können eine Reihe von Erscheinungen nicht erklären. M. Sennekamp weist darauf hin, dass die Bedeutung der Negationswörter von einer konkreten Kommunikationssituation abhängt [35, S. 37]. Nach G. Stickels Meinung kann der Bezugsbereich der Negationswörter nur aus dem Kontext bestimmt werden [37, S. 30]. W. Heinemann betont, dass die Negierung eine kommunikative Handlung eines Sprechers, eine Stellungnahme zu einem sprachlichen (seltener: nichtsprachlichen) Antezedens sei [11, S. 89]. Die Untersuchungen von M. Qian [20, S. 46] und W. Kürschner [19, S. 12] unterscheiden strikt zwischen Negation und Negierung, die nicht unbedingt an die Negationswörter gebunden ist. Eine systematische Darstellung dessen, was wir tun, wenn wir sprechen bzw. negieren, entwickelten J. L. Austin [1] und J. R. Searle [34]. Nicht einzelne Wörter oder Sätze gelten als Grundelemente der menschlichen Kommunikation, sondern bestimmte Sprechhandlungen (darunter auch negierende Sprechhandlungen), die durch ihre Äußerung vollzogen werden [3, S. 726]. Bekannt sind die linguistischen Versuche die Analyse von J. R. Searle zu systematisieren (D Wunderlich [43], [44]) oder sie zu ergänzen (M. Sennekamp [35], T. Kohnen [18], W. Franke [8]).

Ziel. Das Ziel des Artikels besteht darin, die expliziten und impliziten negierenden Sprechhandlungen, sowie ihre Untertypen zu untersuchen.

Forschungsmaterialien und Methoden. Die Untersuchung wurde aufgrund der modernen deutschen Literatur (insgesamt 10000 Seiten) durchgeführt. Es wurden dabei folgende Methoden verwendet: funktionale, beschreibende, deskriptiv-empirische. Die funktionale Methode besteht in der pragmatischen Analyse der negierenden Sprechhandlungen mit Hilfe der Konversationsmaximen von P. Grice und der Srechhandlungstheorie von J. Austin

 ©|O. Kraynyk 2016

und J. Searle, die dazu beiträgt, die expliziten und impliziten Sprechhandlungen zu unterscheiden. Mit der beschreibenden Methode werden die negierenden Sprechhandlungen klassifiziert und interpretiert. Mit der deskriptiv-empirischen Methode werden die sprachlichen Mittel der Negation bestimmt.

Ergebnisse der Analyse. Die negierende Sprechhandlung lässt sich an einem Modell einer Kommunikationssituation, eines Dialogs entwickeln [38, S. 243] und gehört zu den Sprechhandlungen zweier Gesprächspartner [27, S. 209]. Solch eine Handlung ist stets eine Reaktion auf eine Vorgängeräußerung bzw. Handlung, sei diese explizit oder implizit.

Explizite negierende Handlung durch ein n-Wort: nein, nichts, kein etc.:

(7) Haben Sie etwas zu trinken bei sich? – Nicht einen Tropfen [26, S. 51].

*(8) Ich werde aufstehen und Frühstück für Sie machen. – Sie werden gar n*ichts tun [21, S. 65].

Jede Einzelsprache verfügt über spezifische Mittel zur Realisierung der Negation. Im Deutschen sind es folgende Negationswörter: nicht, nichts, nie, niemals, niemand, nirgends, nirgendwo, nirgendwohin, nirgendwoher, kein, keinesfalls, keineswegs, nein, weder – noch [12, S. 9].

Implizite negierende Handlung durch Reaktionen verschiedener Art, z. B. durch die Äußerung einer mit der Vorgängeräußerung semantisch unverträglichen Äußerung:

(9) Sind Sie über Paris gekommen? – Das wäre ein zu großer Umweg gewesen. Paris liegt viel weit im Norden [26, S. 24].

Die negierenden Sprechhandlungen zerfallen in verschiedene Untertypen, die aus der Hörer- und Sprecherhandlung, dem Situationskontext, der sprachlich-sozialen Umgebung, dem kulturellen Hintergrund bestehen. Ich beschränke mich in diesem Beitrag auf die Handlungen, die die bestimmten Kommunikationspartnerintentionen verbieten oder ihnen widersprechen.

Das Verbieten heißt jene kommunikative Operation, die Hörersprechhandlungen blockieren soll. Sie enthält die Sprecherintention "das darf man nicht tun" und bezieht sich auf einen Einstellungskonflikt:

(10) Wir brauchen Licht und Werkzeuge. – Kein Licht! Wer Licht macht, wird erschossen! [25, S. 30].

Dabei richtet sich die Sprecherintention unmittelbar auf das Unterbinden der Hörerhandlung, erst sekundär geht es dem Sprecher um die Beeinflussung der Hörereinstellung:

(11) Ich weiß nur zu gut, was dich beeindruckt. – Schluss jetzt! Du gehst jetzt [41, S. 275]!

Nach der Art der sprachlichen Realisierung gehört das Verbieten zu den Aufforderungskonstruktionen. Das Verbieten verfügt über folgende Ausdrucksmittel:

1.1. Performatives Verb oder dessen Partizip 2: *(12) Meine Frau ist hier! Lassen Sie mich rein! – Verboten! Der nächste Keller ist auf der anderen Seite* [25, S. 170].

1.2. Konstruktion "erlauben + *nicht / kein*": *(13) Komm, trinken wir lieber etwas! – Trinken ist hier nicht erlaubt, sonst wird man bestraft.*

1.3. Imperativische Konstruktionen "*nicht* + sagen/reden/erzählen/spotten" u.a.: *(14) Das, was ich weiß! – Still, Kassiopeia! Nicht einsagen! Momo kann es ganz allein* [7, S. 156]. *(15) Es wäre Wahnsinn, es nicht zu machen. Es steht in keinem Verhältnis. – Red doch nicht* [31, S. 248].

1.4. Konstruktionen mit Modalverben +" *nicht / kein*": *(16) Ach was, schön, Sandra, schlecht ist es, ganz und gar verhauen. Man darf eben nicht drinnen aquarellieren. Am liebsten würde ich's runterreißen. – Das darfst du nicht, Martin, nein, gib es her, du kannst nicht urteilen, du hast zu lange daran gemalt, bist müde, kannst es nicht mehr sehen* [40, S. 71].

1.5. Sätze mit " (unter)lassen", "aufhören", "genügen (genug) ", "reichen", " (in Ruhe lassen) ", "den Mund halten"*: (17) Wie war das mit dem ersten Mord, Jörg? Hast du an ihm ... – Hör auf, Ulrich, hör bitte auf* [28, S. 386]*! (18) Der siebentausendste Pfosten. Sie haben immer dreiunddreißig Meter Abstand. Eigentlich dreiunddreißig Komma drei. Das heißt, dass wir etwas mehr als zweihundertdreißig Kilometer gefahren sind. – Bitte, halt den Mund* [17, S. 115]*! (19) Hab' dich! – Lass mich in Ruhe! Geh weg* [4, S. 306]*! (20) Was denn? Wir tun niemandem was, und der will uns den Tag verderben! Müssen wir uns das gefallen lassen? – Genug. Das reicht* [4, S. 74].

Das implizite Verbieten wird vollzogen:

1.6. mit Hilfe von Imperativ- oder Infinitivkonstruktionen, die die Hörerhandlung blockieren sollen *(21) Fast gleichzeitig kam der Ober und brachte Anja ein neues Glas Wein. –"Das lässt du besser stehen* [41, S. 324]*".*

1.7. mit Hilfe von rhetorischen Fragen. Sie drücken vorwiegend eine negative Bewertung der Hörerhandlung: *(22) [Andreas sah Marko müde und mit einem Hauch von Enkel an. Er stand auf und fragte in die Runde: Wo ist im Park die Stelle, an der man telefonieren kann?] – Komm! – Marko schlug mit der Hand auf den Tisch. "Seid ihr verrückt? Ihr wollt Jörgs Leben kaputt machen, ohne auch mit ihm zu reden?"* [28, S. 171] oder Bedrohung bzw. Warnung von negativen Folgen der Hörerhandlung aus: *(23) Ich muss noch mal nachdenken. – Nachdenken? Was ist mit deiner Verantwortung gegenüber denen, die an dich glauben und auf dich warten? Hast du sie schon wieder vergessen? Und willst du von der Welt als der dastehen, den sie kleingekriegt haben, der klein beigegeben hat* [28, S. 149]?

Das Verbieten gehört zu direktiven [32, S. 32] Sprechakten. Zu den Glückensbedingungen des Verbietens werden die folgenden gezählt:

- Es bestehen normale Bedingungen für sinnvolles Sprechen und für das Verstehen;
- Der Sprecher drückt ein Verbieten aus;

Indem der Sprecher ein Verbieten ausdrückt, blockiert er eine zukünftige Handlung vom Hörer;

- Der Sprecher nimmt an, dass der Hörer die blockierte Handlung nicht ausführen wird;
- Für den Sprecher ist es nicht offensichtlich, ob der Hörer die Handlung aus eigenem Antrieb nicht ausführen wird;
- Der Sprecher wünscht, dass der Hörer die blockierte Handlung nicht ausführt;
- Der Sprecher geht davon aus, dass er durch seine Äußerungen dem Hörer zeigt, dass er an der Nichtausführung der Handlung durch den Hörer interessiert ist;
- Die Äußerungen des Sprechers weisen den Hörer darauf hin, dass der Sprecher an der Nichtausführung der Handlung interessiert ist.

Das Widersprechen ist eine Sprechhandlung, die die Sprecherintention "das ist nicht so" enthält. Der Hörer will mit deren Hilfe einer Behauptung des Partners widersprechen. Diesem Typ liegt ein Eistellungskonflikt zwischen beiden Kommunikationspartnern zugrunde:

1.8. (24) Das Gritli ist ermordet worden. – Das ist doch nicht möglich, es kann doch keine solchen Teufel geben [6, S. 25].

1.9. *(25) Ich liebe dich, weil du mir eine ungewöhnliche Szene machst. – Ich mache dir überhaupt keine. Ich glaube, ich wüsste gar nicht, wie man das anfängt* [26, S. 112].

Sehr oft fügt der Sprecher noch eine Begründung für das Widersprechen hinzu [11, S. 110, 113-114], wenn es die Form der elliptischen Sätze hat:

(26) Elke, das ist unsere Wohnung! – Es ist nicht unsere. Hast du dich je an der Miete beteiligt [16, S. 43]*?*

Es lassen sich folgende Mittel des Widersprechens unterscheiden:

2.1. Satzäquivalente “nein”, “nein, nein”, “doch”: (27) Sind Hühner Wandervögel? – Nein, aber sie suchen sich ausgefallene Körner [39, S. 316]. (28) Hat das Kind sich verletzt? – Nein, nein, keine Spur, es hat sich nur erschreckt [7, S. 204]. (29) Und deine Mutter hat nie von ihm gesprochen? – Doch, sie hat gesagt, er sei tot. Und sie hat angedeutet, dass er ein schlechter Mensch war [41, S. 126].

2.2. Negationszeichen “nicht”, “nichts”, “niemand”, “nie”, “kein-” usw.: (30) Verstehst du noch, weshalb du sie geheiratet hast? – Eigentlich nicht. Aber ich habe auch keine Lust, darüber nachzudenken [41, S. 300]. (31) Hat er dich herum gescheucht? – Ach, nichts hat er. Nur gewartet [30, S. 183]. (32) Sie sind sicher, dass Ihre Frau ein Verhältnis mit einem andern hat? – Keineswegs [9, S. 106].

2.3. Morphologische Negierung: z. B. “Unsinn”, “unmöglich”, “ausgeschlossen”: (33) Kommt dein Vater aus Ostpreußen oder meiner? Da kenne ich mich besser aus als du! – Unsinn, Königsberg liegt am Pregel [31, S. 202]. (34) Ich werde in ein französisches Konzentrationslager kommen. – Ausgeschlossen. Frankreich wird keine Refugien einsperren [21, S. 386].

2.4. Sätze mit “nicht”, “Das ist nicht richtig”, “Das stimmt nicht”“, “Das ist nicht wahr”, “Ich glaube es nicht”, “Dessen bin ich nicht sicher”: (35) Dann bist du kein Held mehr; dann bist du nur noch ein Krüppel. – Das glaube ich nicht. Und es gibt wunderbare Prothesen [25, S. 155]. (36) Wir haben alle notiert. – Das ist nicht richtig. Wir haben einen Mann zu wenig aufgeschrieben [22, S. 162]. (37) Der Tod ist immer noch nicht chauvinistisch. – Dessen bin ich nicht mehr so ganz sicher [26, S. 13]. (38) Du verstehst nicht. Jeder war für sich. Du saßt da, und ich saß da, schrecklich! – Das stimmt nicht [30, S. 72]. (39) Trotzdem du solltest uns dankbar sein, denn schließlich waren wir es doch, die dir alle deine Träume erfüllt haben. – Das ist nicht wahr! Das ist Lüge [7, S. 175]!

Eine besondere Gruppe bilden Mittel des impliziten Widersprechens, das kein spezifisches Lexem an der Oberfläche signalisiert, es aber inhaltlich enthält [13, S. 557]:

2.5. Konjunktiv: (40) Gold. – Wenn es Gold wäre, hätte sie ihn verkauft [23, S. 188].

2.6. Rhetorische Fragen: (41) Was treibt ihr? – Wir treiben? Treibt nicht wer anders, mein Junge [39, S. 415]?

2.7. Andere Mittel, z. B. Ironie: (42) Das siehst du falsch. – Ach, ich sehe es falsch? Klar. Ich kann nicht erkennen, dass du völlig richtig handelst. Das ist natürlich mein Fehler [41, S. 224].

Das Widersprechen gehört zu assertiven [32, S. 31] Sprechakten. Zu den Glückensbedingungen des Widersprechens werden die folgenden gezählt:

- Es bestehen normale Bedingungen für sinnvolles Sprechen und für das Verstehen;
- Der Sprecher drückt eine Proposition aus;
- Indem der Sprecher eine Proposition ausdrückt, äußert er eine zum Hörer gegensätzliche Einstellung;
- Der Sprecher meint, dass seine Einstellung richtig ist;
- Der Sprecher versteht, dass der Hörer eine gegensätzliche Einstellung für richtig hält;
- Der Sprecher wünscht, dass der Hörer seine Meinung gegensätzlich ändert;
- Der Sprecher geht davon aus, dass er durch seine Äußerungen dem Hörer zeigt, dass seine Meinung falsch ist.

Schlussfolgerungen. Als Verbieten kann eine negierende Handlung definiert werden, die einen Einstellungskonflikt enthält und die Handlungen des Hörers blockiert. Eine Besonderheit des Verbietens ist dessen Zusammenhang mit dem Willen des Hörers, d. h. mit seinem präsupponierten Interesse an einem Sachverhalt. Dieser Sachverhalt ist aber nicht zu erreichen, weil ein Verbieten des Sprechers vorliegt. Es hat keinen Sinn, den Hörer von etwas zu überzeugen, es genügt, ihm zu verbieten, das zu tun.

Als Widersprechen kann also eine negierende Handlung definiert werden, die einen Einstellungskonflikt enthält. Es hängt aber nicht mit dem Willen des Hörers zusammen, sondern erklärt seine Einstellung als nicht gültig. Wenn das Widersprechen die Form des elliptischen Satzes hat, fügt der Sprecher noch eine Begründung dafür hinzu.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Austin J. L. How to do things with words / J. L. Austin. – Oxford, 1962. Русс. Дж. Л. Остин. Слово как действие // Б. Ю. Городецкий (Общ. ред.). Новое в зарубежной лингвистике: Вып. 17. Теория речевых актов. Сборник. Пер с англ. – Москва: Прогресс, 1986. – с. 22-129.
2. Brütsch E. Was heißt hier negativ? Zur linguistischen Unterscheidung von drei Gegenstandsbereichen der Negativität / E. Brütsch // Zeitschrift für germanistische Linguistik, 14. – 1986. – S. 192-203.
3. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft / H. Bußmann. – Stuttgart: Kröner, 1990.
4. Dath, D. Dirac / D. Dath. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2006.
5. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. 5., neu bearbeitete Auflage /Duden. – Mannheim u.a.: Bibliographisches Institut, 1995.
6. Dürrenmatt, F. Das Versprechen / F. Dürrenmatt. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2000.
7. Ende M. Momo / M. Ende. – Stuttgart: Tienemann Verlag, 1973.
8. Franke W. Elementare Dialogstrukturen: Darstellung, Analyse, Diskussion / W. Franke. – Tübingen: Niemeyer, 1990.

9. Frisch M. Mein Name ist Gantenbein / M. Frisch. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1975.
10. Heidolph K.E. Zur Bedeutung negativer Sätze // Bierwisch M. & Heidolph K.E. Progress in Linguistics: A collection of Papers. – The Hague, Paris: Mouton, 1970.
11. Heinemann W. Negation und Negierung. Handlungstheoretische Aspekte einer linguistischen Kategorie / W. Heinemann. – Leipzig: Veb Verlag Enzyklopädie, 1983.
12. Helbig G., Albrecht (Ricken) H. Die Negation / G. Helbig, H. Albrecht (Ricken). – Leipzig: Herder-Institut der Karl-Marx-Universität, 1973.
13. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. Ein Buch für Ausländerunterricht / G. Helbig, J. Buscha. – Berlin, 2001.
14. Ibanez R. Negation im Spanischen. / R. Ibanez. – München: Fink, 1972.
15. Jespersen O. Negation in English and other languages. – Reprinted in: Selected Writings of Otto Jespersen. / O. Jespersen. – London: George Allen and Unwinn, 1917/1962.
16. Kehlmann D. Ich und Kaminski/ D. Kehlmann. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag, 2003.
17. Kehlmann D. Mahlers Zeit / D. Kehlmann. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag, 1999.
18. Kohnen T. Zurückweisungen in Diskussionen: die Konzeption einer Sprechhandlungstheorie als Basis einer empir. orientierten Konversationsanalyse / T. Kohnen. – Frankfurt am Main; Bern; New York; Paris: Lang, 1987.
19. Kürschner W. Studien zur Negation im Deutschen / W. Kürschner. – Tübingen: Narr, 1983.
20. Qian, M. Untersuchungen zur Negation in der deutschen Gegenwartssprache: e. Mikro – u. Makrostrukturelle Analyse / Minru Qian. – Heidelberg: Groos, 1987.
21. Remarque E. M. Arc de Triomphe / E. M. Remarque. – Frankfurt am Main, Berlin: Ullstein, 1986.
22. Remarque E. M. Der Funke Leben / E. M. Remarque. – Frankfurt am Main, Berlin: Ullstein, 1986.
23. Remarque E. M. Die Nacht von Lissabon / E. M. Remarque. – Frankfurt am Main, Berlin: Ullstein, 1986.
24. Remarque E. M. Drei Kameraden / E. M. Remarque. – Frankfurt am Main, Berlin: Ullstein, 1985.
25. Remarque E. M. Zeit zu leben und Zeit zu sterben / E. M. Remarque. – Frankfurt am Main: Ullstein Verlag, 1987.
26. Remarque, E. M. Der Himmel kennt keine Günstlinge /E. M. Remarque. – Frankfurt am Main / Berlin, 1987.
27. Rosengren, I. Konfliktäre Sprachhandlungen und ihre sprachliche Realisierung / Jörg Meibauer. Satzmodus zwischen Grammatik und Pragmatik // Referate anlässlich der 8. Jahrestagung der Deutschen Gesellschaft für Sprachwissenschaft. – Heidelberg, 1986 (= Linguistische Arbeiten 180. – Tübingen: Niemeyer).
28. Schlink B. Das Wochenende / B. Schlink. – Zürich: Diogenes Verlag, 2008.
29. Schmidt, S. Texttheoretische Aspekte der Negation / S. Schmidt // Zeitschrift für germanistische Linguistik, 1. – 1973. – S. 178-208.
30. Schulze I. Simple Stories / I. Schulze. – München, 2000.
31. Schwanitz D. Der Campus / D. Schwanitz. – Frankfurt am Main: Goldmann Verlag, 1995.
32. Searle J. R. Ausdruck und Bedeutung. Untersuchungen zur Sprechakttheorie / J. R. Searle. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1998.
33. Searle J. R. Linguistik und Sprachphilosophie / Bartsch R., Vennemann Th. // Linguistik und Nachbarwissenschaften. – Kronberg: Scriptor, 1973.
34. Searle J. R. Speech acts. An essay in the philosophy of language / J. R. Searle. – Cambridge, 1969. Dt.: Sprechakte. Frankfurt, 1971.
35. Sennekamp M. Die Verwendungsmöglichkeiten von Negationszeichen in Dialogen / M. Sennekamp. – München: Hueber, 1979.
36. Steger H. Praxisbezogener Versuch über Sprechintentionen, unveröff. Manuskript / H. Steger. – Sao Paolo, 1975.
37. Stickel G. Einige syntaktische und pragmatische Aspekte der Negation // Weinrich H. (Hg.). Positionen der Negativität. (= Poetik und Hermeneutik Ⅵ). – München: Fink, 1975. – S.17-38.
38. Stierle K. Der Gebrauch der Negation in fiktionalen Texten // Weinrich H. (Hg.). Positionen der Negativität. (= Poetik und Hermeneutik Ⅵ). – München: Fink, 1975. – S.235-262.
39. Strittmatter E. Ole Bienkopp / E. Strittmatter. – Berlin und Weimar: Aufbau Verlag, 1973.
40. Tellkamp U. Der Hecht, die Träume und das portugiesische Cafe / U. Tellkamp. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2009.
41. Wellershoff D. Der Liebeswunsch / D. Wellershoff. – München, 2002.
42. Wittgenstein L. Tractatus logico-philosophicus. – Reprinted in: Wittgestein L. Schriften 1. – Frankfurt: Suhrkamp, 1922/1984. – S. 7-83.
43. Wunderlich D. Grundlagen der Linguistik / D. Wunderlich. – Hamburg, 1974.
44. Wunderlich D. Studien zur Sprechakttheorie / D. Wunderlich. – Frankfurt, 1976.

Negative speech acts in German

Kraynyk O.

Abstract. The article deals with pragmatic aspects of negation. Negation should be understood as a negative speech act. Such an action is always a reaction to the previous statement and is divided into different types, among which prohibition and rejection ought to be mentioned in the first place. The conflict of perceptions of the listener's and speaker's worlds is the basis for both speech acts. Negative speech acts are realized with the help of explicit and implicit means of expression.

Keywords: *Negation, speech intention, speech act, prohibition, rejection.*

Отрицательные речевые действия в немецком языке

О. Крайник

Аннотация. В статье рассматриваются прагматические аспекты отрицания. Отрицание определено как отрицательное речевое действие. Такое действие является реакцией на предыдущее высказывание и имеет различные подтипы, среди которых различают запрет и отклонение. В основе этих речевых действий лежит конфликт позиций собеседников. Отрицательные речевые действия осуществляются с помощью эксплицитных и имплицитных языковых средств.

Ключевые слова: *отрицание, негация, речевая интенция, речевое действие, запрет, отклонение.*

Непрямі тактики мовленнєвої агресії

Ю. В. Кріпак

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна

Paper received 15.05.2016; Accepted for publication 28.05.2106.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню та дескрипції непрямих тактик мовленнєвої агресії у діалогічному дискурсі. Розглянуто тактики, зміст яких може бути виведено лише шляхом інтерпретації контесту. Встановлено особливі мовленнєві характеристики тактик на матеріалі сучасних англомовних художніх відеофрагментів та літератури, що надає можливість розпізнати прихований аспект негативного впливу на інтерактанта, а також запобігти його ескалації та прояву в майбутньому.

Ключові слова: *мовленнєва агресія, комунікативна стратегія, тактика, англомовний діалогічний дискурс, іронія.*

Вступ. Агресивна комунікація набуває вагомого значення при вивченні, оскільки являється невід'ємним явищем сучасного суспільства, окрім цього, низка питань, пов'язаних із сутністю цього багатоаспектного феномену, залишається невирішеною. Частота вживання агресивних висловлень, а також необхідність розтлумачення мовленнєвих аспектів непрямих тактик мовленнєвої агресії зумовлюють **актуальність** даної статті. **Метою** дослідження є виокремлення та аналіз непрямих тактик мовленнєвої агресії, що передбачає з'ясування та розуміня їх сутності у мовленнєвій взаємодії на **матеріалі** сучасного діалогічного англомовного дискурсу з використанням **методів** прагмасемантичного та конверсаційного аналізів.

Аналіз наукових досліджень з теми. Стратегія мовленнєвої агресії реалізується у повсякденному спілкуванні індивідів за допомогою низки тактик, які підрозділяються на прямі та непрямі залежно від способу їхнього мовного втілення. Услід за В. В. Дементьєвим, який розмежовує пряму та непряму комунікацію [3, с. 7], прямими тактиками вважаємо такі, що базуються на прямих засобах комунікування, тобто відповідні комунікативні смисли втілені у висловленні певними лексичними, фразеологічними, граматичними тощо засобами, а непрямими – такі, що їх може бути виведено лише шляхом інтерпретації змісту висловлення у контексті.

До непрямих тактик активної вербальної агресії відносимо такі: (1) глузування / дражніння / висміювання, (2) натяк / інсинуація, (3) іронія / сарказм, (4) провокування, (5) демонстрація власного обурення. Розглянемо особливості реалізації цих тактик у міжособистісному спілкуванні.

Результати та їх обговорення (1) Непряма тактика активної мовленнєвої агресії – глузування / дражніння / висміювання – відрізняється від образи як прямої тактики активної мовленнєвої агресії тим, що має на меті не тільки завдати шкоди «суспільному обличчю» адресата, але ще відзначена особливою словесною і ментальною креативністю. Наведемо приклад:

"Hey, Liv." "Yes." "Your wedding will be huge. Just like your ass at prom." [10].

У парцельованій частині останньої репліки спостерігаємо подання асерції як пресупозиції. Асерція – це те, що стверджується, наказується, запитується і т.ін. у висловленні [5, с. 245], тобто та частина змісту висловлення, яка заперечується при введенні загального заперечення [1, с. 28]. Пресупозиція, на відміну від асерції, дії заперечення не підлягає, оскільки її хибність робить усе висловлення недоречним або аномальним [5, с. 243]. Іншими словами, пресупозиція містить інформацію, яка не піддається істиннісній оцінці, отже, її неможливо спростувати шляхом незгоди, або піддати сумніву за допомогою верифікуючого питання. Цими властивостями асерції і пресупозиції вміло користується мовець-агресор у розглядуваному прикладі: асерція («у тебе великий зад» / *your bottom is large*), висловлення якої було б відвертою образою, тут замаскована під пресупозицію, що міститься у доволі креативному порівнянні («твоє весілля буде таким само величезним, яким був твій зад на студентському балу»), яка не підлягає дії заперечення.

(2) Саме тому, як справедливо зазначають сучасні дослідники, у насмішці велике значення має підтекст, натяк [6, с. 22; 7, с. 255]. Для ілюстрації тактики натяку звернемося до аналізу полілогу, який відбувається у такій ситуації: Сюзан запрошує свою подругу Кері до себе додому, щоб презентувати їй подарунок на день народження. Удома спить її чоловік (Річард), який має дуже напружену роботу й потребує відпочинку. Він прокидається через гучний сміх подруг і між цими учасниками відбувається така розмова:

RICHARD: I'm on London time! I've got to be up in three hours when the markets open. CARRIE: I'll call you. SUSAN SHARON: Just ignore him. You don't have to leave. CARRIE: It's okay. Goodnight, Grumpy [13, 1:33].

Натяк Річарда на те, щоб подруги припинили галасувати, є доволі прозорим: він каже, що він працює за лондонським часом та йому треба вставати через три години, коли там відкриються ринки (*I'm on London time! I've got to be up in three hours when the markets open).* Звідси можна вивести інференційним шляхом, що зараз за лондонським часом ще дуже рано, тобто Ричард хоче спати, а для цього йому потрібна тиша. Кері розуміє цей натяк, свідченням чому є її репліка «Я тобі подзвоню» (*I'll call you*), що адресована Сюзан і є непрямим способом прощання. Таким чином, Річард шляхом прихованої вербальної агресії (натяк), досягає своєї комунікативної мети (повідомляє про своє невдоволення та наказує припинити галас), а також і позакомунікативної мети (вимушує подругу дружини піти з його дому).

(3) Іронія також є тактикою непрямої мовленнєвої агресії. Іронія (від гр. *eironeia)* визначається у словнику у такий спосіб: 1) тонка насмішка, яку виражено

 ©|*Y. V. Kripak 2016*

у прихованій формі; 2) вжиток слова або виразу у протилежному значенні з метою висміювання [4, с. 576]. Д.Шпербер і Д.Вілсон визначають іронію як «луна-висловлення, метою котрого є осміяння думки, вираженої у вихідному висловленні» [14, с. 241]. Вихідне висловлення та луна-висловлення співвідносяться за допомогою сигналу іронії *(Ironiesignal)* [2, с. 44], що його наявність є прикметною рисою іронії («сигнал іронії <...> становить основу іронії» [там само]). Сигнали іронії можна підрозділити на вербальні та паравербальні. До паравербальних сигналів іронії належать підморгування, покашлювання, особлива інтонація тощо, а до вербальних – високомовний стиль, задовгі фрази, повтори тощо.

Однак сигнал іронії може міститися й у контексті, як-то у наступному діалогічному обміні, який відбувається під час званого обіду. Одним із комунікантів є молода дівчина Маргарет Робертс, якій надалі судилося стати прем'єр-міністром Великої Британії (славнозвісною Маргарет Тетчер):

PORTLY HOST: So was your father a political man, too, Miss Roberts? MARGARET: Oh, yes, to his core. And Mayor of Grantham. PORTLY HOST: And a grocer as well! MARGARET: Yes. Ears prick up around the table. THE HOST is lost for something to say. HOSTESS: And did you help, err, in the...shop? MARGARET: Oh, yes. It was a family business. GREY SUITED MAN: A very good starting point for the political life, I'm sure. MARGARET: That and a degree from Oxford. The put-down, though not intentional, causes Denis to smile. MARGARET catches the smile. She remains unruffled and goes back to her food, picking up a knife and fork, working her way in, teasing her hors d'oeuvres [11].

Називаючи роботу у лавці бакалійника «дуже добрим стартом у політичній кар'єрі» (*A very good starting point for the political life*), мовець (чоловік у сірому костюмі) їдко глузує з Маргарет, але вона нібито ігнорує його іронію, погоджуючись з його твердженням (слово-замісник *that*); при цьому вона додає, що її добрий старт у політичній кар'єрі забезпечено й дипломом Оксфордського університету. У коментарі до цього діалогу її відповідь кваліфіковано як «різку», «що має на меті поставити на своє місце». З авторським коментарем, що слідує за цим («не навмисний» / *not intentional*), однак, важко погодитися, оскільки Маргарет є розумною та освіченою людиною, яка не соромиться свого походження; вона свідомо «приймає бій» за себе та свою родину. Таким чином, сигнал іронії у цьому діалогічному обміні міститься у широкому контексті, якій активує перша репліка (знання мовців, а також присутніх при розмові та глядачів / читачів, що праця у бакалійній лавці не є добрим стартом у політичній кар'єрі). Наявність іронії як різновиду мовленнєвої агресії підтверджується й доволі різкою реплікою-реакцією Маргарет (*That and a degree from Oxford)*, яка, однак, зовнішньо спокійна (*remains unruffled and goes back to her food*).

(4) провокування є різновидом непрямої мовленнєвої агресії, оскільки за формою відповідне висловлення не може бути кваліфіковано як таке, що завдає шкоди «суспільному обличчю» адресата. Однак це висловлення є образливим за своїм прагматичним змістом, оскільки адресант порушує межі суспільно прийнятих норм з метою викликати неприховану / пряму мовленнєву агресію з боку адресата. Ця тактика може бути реалізована одним висловленням, але може охоплювати й декілька реплік.

Провокування є непрямим аналогом образи. На відміну від останньої, провокування потребує від мовця психологічної та комунікативної майстерності. Для підтвердження цього розглянемо діалог між психологом (Шон) і його пацієнтом (Віл), який не хоче відвідувати психологічні сеанси, але має це робити, щоб його умовний вирок не перетворився на дійсний. Під час першого сеансу він намацує уразливе місце Шона (його дружина, яка померла) і провокує його, розмірковуючи уголос про його дружину:

WILL*:* *Maybe you married the wrong woman*. SEAN*:* *Maybe you should watch your mouth. Watch it right there, chief, all right?* WILL*: Ah...Well, that's it, isn't it? You married the wrong woman. What happened? What, d'she leave you? Was she, you know, banging some other guy?* SEAN*: If you ever disrespect my wife again, I will end you, I will fuckin' end you. Got that, chief?* WILL*: Time's up.*

SEAN: Yeah. [12: 00.41.02]

Спочатку це лише догадка, на що вказує наявність у висловленні Віла модального дієслова *maybe (Maybe you married the wrong woman*). Ця догадка влучає у ціль, про що свідчить мовленнєва агресія психолога у відповідь, яка повторює структуру репліки Віла, але містить розмовну ідіому *watch your mouth* (слідкуй за тим, що говориш), яка характеризується негативним оцінним забарвленням; вона вживається у ситуації як засіб неввічливого припинення розвитку теми, що є неприємною для того, хто його вживає. На обурення психолога вказує й те, що він повторює свій наказ у дещо зміненій формі, що інтенсифікує зміст його висловлення (*Maybe you should watch your mouth. Watch it right there, chief, all right?*). Отримавши підтвердження своїй догадці (*Ah...Well, that's it, isn't it?*), Віл продовжує розвивати тему подружньої зради (повтор свого висловлення вже без модального дієслова *maybe,* тобто в асертивній модальності: *You married the wrong woman*), ставлячи низку запитань, які виходять за межі припустимого у спілкуванні малознайомих людей (*What happened? What, d'she leave you? Was she, you know, banging some other guy?*). Спровокувавши у такий спосіб інтенсивну мовленнєву агресію психолога (погрозу), на що, зокрема, вказує наявність у його висловленні інвективу (*If you ever disrespect my wife again, I will end you, I will fuckin' end you*), Віл виходить переможцем у цьому раунді та закінчує розмову, вказуючи на то, що відведений для сеансу час закінчився.

Однак тактика провокування не завжди досягає своєї мети, якою, як було зазначено вище, є викликати відкриту вербальну агресію: відповіддю на провокування може бути теж провокування. Розглянемо такий приклад:

HOLLY GOLIGHTLY: No, no. you disapprove of me, and I do not accept drinks from gentlemen who disapprove of me. I'll pay for my own whiskey. And don't you forget it. PAUL VARJAK: Holly. HOLLY GOLIGHTLY: I do not accept drinks from disapproving

gentlemen, especially not disapproving gentlemen who are kept by other ladies. So take it. You should be used to taking money from ladies by now. PAUL VARJAK: If I were you, I'd be more careful with my money. Rusty Trawler is too hard a way of earning it. HOLLY GOLIGHTLY: It should take you exactly four seconds to cross from here to that door. I'll give you two [9, p.24].

Діалог відбувається між Голлі Голайтлі, легковажною дівчиною, яка мріє стати утриманкою багатого чоловіка, і Полом Варжаком, письменником, який живе за рахунок багатої коханки. Голлі не хоче, щоб Пол платив за її напій, оскільки він несхвально ставиться до неї (*I do not accept drinks from gentlemen who disapprove of me)*. Проте у свою відмову, що експлікує цю причину, вона включає і провокуючу пресупозицію, що він сам є утриманцем жінки (*who are kept by other ladies)*. Однак Пол застосовує проти Голлі її власну тактику провокування, додаючи до своєї поради бути обережною з грошима зауваження, що дуже важко заробляти гроші у Расті Трролера (*Rusty Trawler is too hard a way of earning it*), з чого можна вивести, що останній оплачує послуги Голлі. На це вона відповідає Полу Варжаку різким наказом піти геть, що свідчить про розуміння нею провокуючого смислу його висловлення. Цей приклад є ілюстрацією синкретизму смислів провокування і натяку, що породжуються й інтерпретуються під час реалізації відповідних тактик.

(5) Демонстрація власного обурення є ще однією тактикою непрямої мовленнєвої агресії. Її прикметною ознакою є те, що мовець, який висловлює своє обурення, посідає домінуючу комунікативну позицію відносно співрозмовника; для цього мають існувати певні рольові передумови, як-то у наступному фрагменті із фільму «Залізна леді», в якому Маргарет Тетчер виказує своє обурення з приводу недбайливо підготованого документу:

- *It is merely a first draft. – There are two T's in 'committee'! Two T's. This is shameful. Shameful! I can't even rely on you for a simple timetable! Are you unwell? Yes. You are unwell. Give me your pencil, give it to me! If this is the best you can do I had better send you to hospital, and I should do your job as well as my own and everyone else's* [11].

Тут спостерігаємо повтори (*There are two T's in 'committee'! Two T's; This is shameful. Shameful! Give me your pencil, give it to me!*), окличні речення (*I can't even rely on you for a simple timetable! Give me your pencil, give it to me!*), риторичні запитання (*Are you unwell? Yes. You are unwell*). Прикметно те, що Маграрет Тетчер вдається до доволі довгого монологу і ніхто не наважується її перебити. Протягом розгортання цього монологу висловлення власного обурення поступово перетворюється на особистий напад, тобто образу (*If this is the best you can do I had better send you to hospital, and I should do your job as well as my own and everyone else's).*

Демонстрація власного обурення може бути не тільки атакуючою тактикою, але й захисною, як у наступному прикладі. Діалог відбувається у такій ситуації: Мелвіл кинув собаку Саймона до сміттєпровода; Саймон знаходить її та приходить до Мелвіла висказати свої нарікання, але той застосовує тактику демонстрації власного обурення з іншого приводу, а саме, з того, що йому заважають працювати:

As Simon hears MELVIN through the door and takes a step back. Melvin throws open the door. He looks demonic.

MELVIN: (loud and angry) Yeeeess!!! SIMON: Maybe this can wait.

Frank signals encouragement as Melvin opens the door.

SIMON: I found Verdell, Mr. Udall. MELVIN: Well, that's a load off.

Melvin walks back into the apartment and is about to close the door when Simon has another burst of bravery.

SIMON: Did you... do something to him? MELVIN: Do you realize that I work at him? SIMON: (eyes downcast) No, I didn't. MELVIN: Do you like to be interrupt when you are danging around in your little garden? SIMON: No... actually, I even shut the phone off and put a little piece of cardboard in the ringer so no one can just buzz me from d... MELVIN: Well, I work all the time. So never, never again interrupt me. Okay? I mean, never. Not 30 years from now... not if there's fire. Not even if you hear a thud from inside my home and a week later there's a smell from in there that can only come from a decaying body and you have to hold a hanky against your face because the stench is so thick you think you're going to faint even then don't come knocking or, if it's election night and you're excited and want to celebrate because some fudge-packer you dated has been elected the first queer President of the United States... and he's going to put you up in Camp David and you just want to share the moment with someone... don't knock ... not on this door. Not for anything. Got me. Sweetheart? SIMON: Yes. It's not a subtle point you're making. MELVIN: Okay, then.

Melvin enters his apartment and slams the door shut [8, p. 8-9].

Агресивність першої репліки Мелвіна очевидна з її паравербальних характеристик, що їх передано графічно (*Yeeeess!!!)* та прокоментовано в авторській ремарці (*loud and angry).* Далі Мелвін вдається до іронії (*Well, that's a load off),* прямого запитання *(Do you realize that I work at him?)*, за яким слідує запитання, що є майже риторичним (*Do you like to be interrupt when you are dangling around in your little garden?*). Власне обурення він висловлює у доволі довгому пасажі, в якому наявні повтори (*So never, never again interrupt me*), запитання, які перевіряють ефективність комунікативного контакту (*Okay? Got me, Sweetheart?*), а також нагромадження деталей, які важко навіть уявити (*Not even if you hear a thud from inside my home and a week later there's a smell from in there that can only come from a decaying body and you have to hold a hanky against your face because the stench is so thick you think you're going to faint even then don't come knocking or, if it's election night and you're excited and want to celebrate because some fudge-packer you dated has been elected the first queer President of the United States... and he's going to put you up in Camp David and you just want to share the moment with someone... don't knock ... not on this door. Not for anything*). Таке надзвичайно емфатичне і креативне висловлювання власного обурення допомагає мовцю

досягти своєї комунікативної мети – перетворити обвинувача на відповідача, а також позакомунікативної мети – позбутися настирливого відвідувача.

Висновки. Використання непрямих тактик активної мовленнєвої агресії надає мовцю низку переваг, зокрема, дозволяє підвищити ефективність його висловлення шляхом апеляції до уяви та емоцій слухача, уникнути відповідальності за імпліцитну частину висловлювання, нівелюючи наявність агресивного підтексту, а також поліпшити свій власний імідж, відмовляючись від використання прямих засобів і прийомів реалізації мовленнєвої агресії та водночас демонструючи свій високий інтелектуальний рівень, гарну поінформованість та ораторську майстерність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-русский словарь по лингвистике и семиотике / Сост.: А.Н.Баранов, Д.О.Добровольский, М.Н.Михайлов и др.; Под ред. А.Н.Баранова и Д.О.Добровольского. – 2-е изд. – М.: Азбуковник, 2001. – 625 с.
2. Вайнрих Г. Лингвистика лжи: Пер. с нем. Е.Г. Казакевич // Язык и моделирование социального взаимодействия / Сост. В.М. Сергеев, П.Б.Паршин; Общ. ред. В.В.Петрова. – М.: Прогресс, 1987. – С. 44-87.
3. Дементьев В.В. Непрямая коммуникация / В.В. Дементьев. – М.: Гнозис, 2006. – 560 с.
4. Комлев Н.Г. Словарь иностранных слов. – М.: Эксмо-Пресс, 2000. – 1308 с.
5. Кронгауз М.А. Семантика: Учебник / М.А. Кронгауз. – М.: Изд-во Российск. гос гуманитарн. ун-та, 2001. – 399 с.
6. Паремузашвили Э. Косвенный агрессивный речевой акт «намек» в практике преподавания РКИ / Э. Паремузашвили // Вестник МАПРЯЛ. – 2013. – №74(1). – С.20- 32.
7. Седов К.Ф. Речевая агрессия и агрессивность как черта речевого портрета / К.Ф. Седов // Социальная психолингвистика: Хрестоматия / Составление К.Ф. Седова. – М.: Лабиринт, 2007. – С. 255-277.
8. Andrus – Andrus M. As Good as It Gets : film script [electronic resource]. – Access : http://www.pages.drexel.edu/~ina22/splaylib/Screenplay-As_Good_As_It_Gets.pdf. – Title from the screen, 1997. – 129 p.
9. Breakfast At Tiffany's – Breakfast At Tiffany's : dialogue transcript [electronic resource] // Drew's Script-O-Rama. – Access : http://www.script-o-rama.com/movie_scripts/b/breakfast-at-tiffanys-script.html. – Title from the screen, 1961.
10. Bride Wars : [movie] / directed by Gary Winick. – Fox 2000 Pictures, 2009. – 89min.
11. The Iron Lady – Morgan A. The Iron Lady: film script [electronic resource] // The Internet Movie Script Database. – Access: http://www.imsdb.com/scripts/Iron-Lady,-The.html. – Title from the screen.
12. Damon – Damon M., Affleck B. Good Will Hunting: dialogue transcript [electronic resource]. – Access : http://www.moviescriptsandscreenplays.com /BenandMatt/goodwilltrans.html. – Title from the screen. – Accessed 2016 Feb. 26. – 109 p.
13. Sex and the city / created by Darren Star. – HBO Production. –1998 – Season 2. – Episode 2 [electronic resource]. – Access : http://ororo.tv/en/shows/sex-and-the-city.
14. Sperber D. Relevance: Communication and Cognition / D. Sperber, D. Wilson. – Oxford, Cambridge : Blackwell, 1996. – 326 p.

REFERENCES

1. English-Russian dictionary in linguistics and semiotics / Put down by: A.N.Baranov, D.O. Dobrovolskiy, M.N.Mikhaylov and others; Edited by A.N.Baranov and D.O. Dobrovolskiy. – 2 issue. – M.: Azbukovnik, 2001. – 625 p.
2. Weinrih G. Linguistics of lies: Translated from German by E.G. Kazakevytsch // Language and modeling of social interaction / Made up by V.M. Sergeev, P.B. Parshyn; Edited by V.V. Petrova. – M.: Progress, 1987. – P. 44-87.
3. Dementyev V.V. Indirect communication / V.V. Dementyev. – M.: Gnozis, 2006. – 560 p.
4. Komlev N.G. Dictionary of foreign words. – M.: Eksmo-Press, 2000. – 1308 p.
5. Krongauz M.A. Semantics: tutorial / M.A. Krongauz. – M.: Published by Russ. State human. Univ., 2001. – 399 p.
6. Paremuzashvili E. Indirect aggressive speech act «hint» in the practice of teaching RKI / E. Paremuzashvili // Publication MAPRYAL. – 2013. – №74(1). – P.20- 32.
7. Sedov K.F. Speech aggression and aggressiveness as a feature of communicative portrait / K.F.Sedov // Social psycholinguistics: Reader / Made up by K.F.Sedov. – M.: Labirynt, 2007. – P. 255-277.

Indirect tactics of speech aggression

Kripak Y. V.

Abstract. The article is devoted to the analysis and description of indirect tactics of speech aggression in dialogical discourse. The tactics, where the contents can be interpreted only from context, are examined. Peculiar characteristic features of indirect speech aggression are distinguished based on Modern English video fragments and literature that will give the opportunity to recognize the hidden aspects of negative influence and prevent its escalation and display in the future.

Keywords: *speech aggression, communicative strategy, tactics, English dialogical discourse, irony.*

Непрямые тактики речевой агрессии

Ю. В. Крипак

Статья посвящена исследованию и описанию непрямых тактик речевой агрессии в англоязычном диалогическом дискурсе. Рассмотрены тактики, смысл которых может быть выведен лишь при помощи интерпретации контекста. Определены отличительные особенности тактик на материале современных видеофрагментов и литературы, что дает возможность распознать скрытый аспект негативного влияния на интерактанта, а также предотвратить его эскалацию и проявление в будущем.

Ключевые слова: *речевая агрессия, коммуникативная стратегия, тактика, диалогический дискурс, ирония.*

Складнопідрядні речення з підрядним компонентом причини як вставлені конструкції: структурно-граматичний і функціонально-стилістичний аспекти (на матеріалі української художньої прози кінця XX – початку XXI століття)

О. О. Лелюк

Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна
Corresponding author. E-mail: st.ilina@yandex.ru

Paper received 26.08.2016; Accepted for publication 06.09.2106.

Анотація. У пропонованій статті дослідник на матеріалі української художньої прози кінця XX – початку XXI століття здійснює спробу визначити основні структурно-граматичні й функціонально-стилістичні особливості складнопідрядних речень із підрядним компонентом причини у ролі вставлених конструкцій. Автор розвідки доходить висновку, що досліджувані синтаксичні одиниці активно вживаються в текстах української художньої прози як вставлені конструкції, відіграють важливу роль у текстосмисловій та емоційно-оцінній організації художньої оповіді, допомагають виділенню найбільш важливих за змістовим навантаженням частин висловлення і структурування висловлювання в різних смислових планах.

Ключові слова: *складнопідрядне речення, вставлена конструкція, структурно-граматичні особливості, організація художньої оповіді.*

Вступ. Спостереження засвідчили, що в творах сучасних українських прозаїків, крім складнопідрядних речень із підрядним компонентом причини на зразок *Посадили нові дерева, бо від старих уже була мертва тінь* (Л. Костенко); *– Кажи вже всю правду, бо помру від горя! – прошепотіла так гірко, що Катерина перелякалася* (Люко Дашвар); *Степаненко не міг задовольнити прохання миколаївського приятеля, бо ніхто з київських чиновників офіційного дозволу на викладання в сільській школі предметів українською мовою не давав* (В. Жадько); *Можна без вагань вести її на попелище чужого дитинства, бо жодною головешкою воно не черкнеться її зачарованої свідомості* (С. Майданська) реалізуються їх факультативні варіанти, графічно оформлені як вставлені конструкції. Це підтверджують такі ілюстрації: *Мілена теж усміхалася, вона була рада за стареньких – нарешті мрія їхнього життя* ***(так, саме їхнього життя, а не життів, бо ж Цецилія і Наркіс прожили одне спільне життя)*** *здійсниться* (С. Андрухович); *Була неділя, був вересень (коли я допишу те, що тепер пишу, то* ***можна буде казати – є неділя, є вересень, бо вони справді будуть)*** (Т. Прохасько).

Стислий огляд публікацій з теми. До проблеми функціонування вставлених одиниць вітчизняні й закордонні науковці зверталися неодноразово [12, с. 273; 3; 7, с. 173; 6, с. 175; 5 та ін.], проте в цих дослідженнях не було висвітлено питання функціонування складнопідрядних речень із підрядним компонентом причини в ролі вставлених конструкцій. З огляду на це, вважаємо за необхідне здійснити такий аналіз.

Мета статті – визначити основні різновиди складнопідрядних речень причинової семантики як вставлених конструкції, з'ясувати їхні потенції як одиниці експресивного синтаксису.

Матеріали і методи. Матеріал для **дослідження** був дібраний із романів О. Вільчинського «Дерева на дахах», Люко Дашвар «Село не люди», М. Дочинця «Вічник» та «Криничар», О. Думанської «Хроніка пригод Геня Муркоцького», В. Жадька «Грек із душею українця», О. Забужко «Музей покинутих секретів», Л. Костенко «Записки українського самашедшого», В. Лиса «Острів Сильвестра», С. Майданської «Сподіваюся на тебе», Ірен Роздобудько «Все, що я хотіла сьогодні» та «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю», М. Слабошпицького «Українець, який відмовився бути бідним», В. Шкляра «Чорний ворон» і повістей С. Андрухович «Літо Мілени», М. Дочинця «Руки і душа та інші невигадані жіночі історії», С. Майданської «Провідна неділя», Т. Прохаська «З цього можна зробити кілька оповідань» та «Як я перестав бути письменником», Ірен Роздобудько «Лікарняна повість», В. Шевчука «У пащу дракона».

У роботі були застосовані такі **методи дослідження**: описовий (аналіз типологічних особливостей досліджуваних одиниць), стилістичний (характеристика функціонального навантаження аналізованих синтаксичних утворень), контекстуальний (аналіз мікро- і макрооточення, в якому функціонує розглядувана синтаксична одиниця).

Результати та їх обговорення. На правомірність дослідження складнопідрядних речень із підрядним компонентом причини під таким кутом зору вказують висновки українських синтаксистів про те, що вставлені конструкції можуть мати форму складних елементарних і складних багатокомпонентних речень [13, с. 172], складнопідрядних речень [10, с. 398] або їх частин [13, с. 172]. Це підтверджує фактичний матеріал, дібраний із творів сучасних українських авторів:

а) складнопідрядне речення з підрядним компонентом причини входить до складу поліпредикативного синтаксичного утворення, що вживається в художньому тексті як вставлене: *В молоді роки він [Петро Яцик] ще намагався когось переконувати, сперечатися з групками, які хотіли привернути його на свій бік (а він бачив, що* ***загальне благо в них часто відступає на задній план, бо там домінують інтереси групи****), потім, як розповідав, вирішив не витрачати сил на непродуктивні суперечки; робив свою справу і ні нащо не зважав* (М. Слабошпицький); *І тоді, можливо (я кажу –* ***можливо, адже***

 ©|*O. O. Leliuk 2016*

***ніколи не можна сподіватися**, що тобі буде краще за інших чи що тобі обов'язково має пощастити) з величезного натовпу в мільйон або мільярд облич несподівано випірне одне – те, що давно-давно було призначене лише тобі* (Ірен Роздобудько);

б) складнопідрядне речення з підрядним компонентом причини вживається як вставлена конструкція: *І не тільки тактика й стратегія ведення справ, а й непорушні етичні засади, що тримають підприємництво в надійних цивілізованих рамках **(про це ми в Україні сьогодні тільки мріємо, оскільки наш доморощений бізнес – партизанська війна в джунглях економічно-правового хаосу й корупції)*** (М. Слабошпицький);

в) у ролі вставленої одиниці виступає тільки підрядний компонент складнопідрядного речення причинової семантики: *Особливо нестандартною здалася йому історія, яку почув від сусідки баби Клави **(адже чіплявся з розпитуваннями до будь-якої людини похилого віку, намагаючись витягнути якомога більше деталей)*** (І. Роздобудько). Таких прикладів більшість з-поміж представлених складнопідрядних речень із підрядним компонентом причини, що виконують функцію вставлених конструкцій.

Розміщення аналізованих синтаксичних одиниць відповідає раніше визначеним [10, с. 398; 13, с. 172; 4, с. 232] позиціям у матричному реченні:

а) серединне розміщення: *Вранці Чорний Ворон осідлав Мудея **(до всього ще вкоротив праве стремено, бо його поранена права нога не розгиналася до кінця, тож була трохи коротшою за ліву)**, приострожив дончака-розумаку Мудея і, коли рушив своєю дорогою, то здогадався, що означали Євдосині слова про сніданок на білій скатертині* (В. Шкляр);

б) прикінцева позиція: *Тоді солдат міг мати лише одяг (чоботи та пасок теж можна вважати одягом, хоча їхня роль поліфункціональна), значну частину якого змінювали щотижня – дві голки з різними нитками, військовий квиток і блокнот з ручкою **(що свідчить про певну інтелігентність війська, бо в усі інші періоди свого життя я не носив при собі ні блокнота, ні ручки)*** (Т. Прохасько);

в) розміщення поза межами матричного речення: *– Ево, Карпатьє виноситиме тебе з-за лаштунків – на одній руці. **(Трошки схудни, бо сіднички не умістяться в його гладіаторській долоні!)*** (О. Думанська). Такі зразки в опрацьованих творах поодинокі.

Названі позиції аналізованих вставлених одиниць зумовлюються тим, що такі вставлені конструкції, як і будь-якої іншої семантики, не можуть розміщуватися на початку речення, оскільки уточнення думки, її пояснення чи її емоційне сприйняття не може передувати самій думці. І в цьому ми згодні з поглядами інших вітчизняних дослідників синтаксису [10, с. 397; 13, с. 171].

Результати семантичного аналізу дібраного фактичного матеріалу дали можливість виділити такі різновиди складнопідрядних речень із підрядним компонентом причини як вставлених елементів:

а) **текстосмислові вставлені конструкції**, що пояснюють чи уточнюють пропозиційний зміст висловлювання, доповнюють зміст матричного речення:

• підрядний компонент причинової семантики, що виступає вставленим елементом, розкриває причини психічного стану персонажа: *А ще через три тижні до хижки на березі, в якій жила, пересилюючи страх Світлана **(бо їй час від часу ввижалися зайці**, котрі оточують будиночок), прийшов чоловік, якого вона мала спокусити* (В. Лис);

• вставлена одиниця (*і з роками **кам'яніючими*** [свідченнями]) доповнює одне зі слів матричного речення (***скупими*** [свідченнями]), проте таке доповнення не можливе без пояснення причини такого його потрактування (чому *кам'яніючими*?): *В ту мить я зрозуміла, що, властиво,не знаю свого батька: він помер, коли мені ледве сповнилося сімнадцять, і я запам'ятала його тільки таким, яким він був у стосунку до мене, дитини й підлітка, – і з тієї ото пам'яти, лиш трохи доточеної посмертними, скупими **(і з роками кам'яніючими**, **бо ж нових не прибуває**!) свідченнями – маминими, друзів, колег, його студентів (які, здається, за ним шаліли – коли не брешуть), поступово змонтувала собі в свідомості певного віртуального персонажа…* (О. Забужко);

• вставлений підрядний компонент передає причину дії, виконаної в матричному реченні: *На другій сторінці зверху було написано від руки друкованими літерами Feroux gens… **(бо ж на наших друкарських машинках не було латинських літер)**, а внизу сторінки – ще й зноска і пояснення* (О. Вільчинський);

• вставлене складнопідрядне речення із компонентом причини конкретизує зміст одного з компонентів пропозитивної частини матричного речення (*отаман Жуйвода*): *Четверо його синів воювали в макіївського отамана Жуйводи **(прозваного так, бо говорив**, як воду жував), і троє із них загинули в бою з котовцями на Носачівському полі* (В. Шкляр);

• підрядний компонент причини, що виступає в ролі вставленого щодо головного складника, який є частиною матричного речення, доповнює його зміст, розкриваючи причину виникнення запитання, озвученого в припозиції (*коли приїду*): *Дзвонила мама. Спочатку – про мою голову, потім ще кілька запитань про Інку (чи ще не повернулася з курорту), про кота (чи ще живий) і наостанок – коли приїду **(бо люди вже копають картоплю)*** (О. Вільчинський);

• вставлене складнопідрядне речення із підрядним компонентом причини коментує й водночас уточнює зміст одного з елементів матричного речення: *В оповіданні багато епізодів, шкіців, образів, які виростають до значення символів. Це й вислюк, який стоїть під стіною, приречений на своє вислюче життя й свій незавидний шлях, і дорога, якою йде герой **(можна сказати, й ліричний герой, бо в новелі лірики хоч одбавляй)**, і відчинене вікно, й море за тим вікном, виноградар, якого герой зустрічає, тиша, що сповиває дорогу й острів, біла, наче снігурка, кімната, мур, біля якого бродять тіні…* (В. Лис);

• вставлений елемент (***нову*** [шкалу]) вимагає конкретизації *чому саме таку?*; функцію конкретизатора виконує підрядний компонент причинової семантики: *Співчуває: з такою інтеграцією в свідомості людей нелегко сприйняти відразу нову шкалу цінностей (нову, **оскільки за сім з лишком десятиліть у нас***

***виросло кілька поколінь**), але водночас із гіркою іронією зауважує: ми, українці, – аж надто повільний народ і нині ще раз це підтверджуємо* (М. Слабошпицький);

б) **емотивно-оцінні вставлені конструкції**, які передають емотивно-оцінне ставлення мовця до мовленого чи співрозмовника, до виниклої ситуації чи змісту тексту:

• вставлена конструкція – підрядний компонент причини – передає емоційне сприйняття психоемоційного стану героя художнього твору: *І я більше не заздритиму (**бо був такий гріх!**) тому, як на тебе дивиться Гаррі* (Ірен Роздобудько);

• підрядний компонент причини як вставлена одиниця вказує на позитивне сприйняття персонажами того, що відбувається: *Добре наобідані гості (**бо де ще та святкова вечеря**!) – червонопикі, масні, розпашілі, в парадних френчах, рипучих чоботях і портупеях, — лінькувато-весело козиряли один одному, ручкалися, щось там собі погукували для годиться й повагом сходили на ґанок.* (В. Шкляр);

• головна частина вставленого складнопідрядного речення (*і слава Богу*) пояснює ставлення персонажа до того, що з ним відбувається, а підрядний компонент уточнює причину такої оцінки виниклої ситуації: *У гардеробі мене роздягли (**і слава Богу, адже моя куртка не дуже відповідала рівню закладу**), потім напоїли соком-фреш* (Ірен Роздобудько);

в) **контаміновані вставлені конструкції**, що поєднують риси емотивно-оцінних і текстосмислових:

• вставлена підрядна частина причинової семантики (*адже її в неї взагалі немає!*) одночасно і пояснює заперечення, висловлене в матричному реченні (*не треба підтверджувати свою кваліфікацію*), і передає емоційне сприйняття цього героїнею твору, на що графічно вказує знак оклику наприкінці вставленого елемента: *Їй не треба гарувати на кількох роботах, як Оксані, не треба шукати втіхи в чужинців, не треба підтверджувати свою кваліфікацію (**адже її в неї взагалі немає!**), а головне – не треба піклуватися про майбутнє: воно ясне і прозоре, мов небо в травні* (Ірен Роздобудько);

• підрядний компонент як вставлена конструкція містить причинове пояснення дії, описаної в матричному реченні, і при цьому передає психоемоційний стан персонажа (сумнів): *Та, по правді, я й не сподівалася від цього контакту (**бо я таки дійсно шукала була контакту з родиною Довганівни, хоч іще й не знаючи достеменно, якого саме!**) чогось-то надзвичайного, журналістський досвід давно мене впевнив, що родичі героя, та ще й коли «у других», — то порода, як правило, малокорисна…* (О. Забужко);

• вставлений підрядний компонент вказує на причину певного називання явища у матричному реченні (чому *українською?*) й водночас характеризує емоційне сприйняття виниклої ситуації мовцем: *Якщо дехто відмахувався: це, мовляв, мене не обходить, суд розбереться, то Яцик слушно акцентував: «… спочатку це була справа Дем'янюка, якого ніхто не знав, опісля вона стала українською (**бо цього захотіли обвинувачі!**), тепер ця справа нас усіх переросла й стала справою міжнародною справедливості»* (М. Слабошпицький).

За ознакою можливості/неможливості поєднання матричного речення і вставленої конструкції в єдине синтаксичне утворення були виокремлені конструктивні (а) і неконструктивні (б) вставлені конструкції (за класифікацією П. С. Дудика [4, с. 232 – 233]):

а) конструктивна вставлена одиниця не може бути синтаксично введена до складу матричного речення як її компонент, як-от *[… – спитала себе Ліда. – …] Але чому Сильвестр вірив (**адже вірив!**) у цю мою гру з доньками?* (В. Лис): передаючи емоційно-оцінні характеристики сприйняття ситуації персонажем, вставлений компонент не переходить до складу матричного речення, оскільки може займати сильну прикінцеву позицію і може оформитися поза межами основного речення, пор.: *Але чому Сильвестр вірив у цю мою гру з доньками? (**Адже вірив!**)*;

б) неконструктивні вставлені одиниці можуть переходити до основного складу матричного речення. Наприклад, у реченні – *Мамо-тату! – раптом вигукнув Наркіс Каму-Тейб-правий (**це був колишній Наркіс Каму Тейб лівий, бо цього разу хлопці помінялися один з одним місцями**)* (С. Андрухович), де вставлена конструкція уточнює зміст вжитого в основному реченні слова (*Каму-Тейб-правий*), складнопідрядне речення з підрядним компонентом причини може стати одним зі складників багатокомпонентного утворення, приєднавшись до матричного речення безсполучниковим зв'язком, пор.: – *Мамо-тату! – раптом вигукнув Наркіс Каму-Тейб-правий: **це був колишній Наркіс Каму-Тейб-лівий, бо цього разу хлопці помінялися один з одним місцями***.

Викладене доводить, що складнопідрядні речення з підрядним компонентом причини активно вживаються в текстах української художньої прози як вставлені конструкції, відіграють важливу роль у текстосмисловій та емоційно-оцінній організації художньої оповіді, а також розширюють можливості реалізації складнопідрядних речень причинової семантики в сучасній українській літературній мові.

Окрім того, складнопідрядні речення з підрядним компонентом причини, які виступають у ролі вставлених конструкцій, мають певне експресивне забарвлення, а отже, – можуть викликати стилістичний інтерес і розглядатися як один із засобів експресивного синтаксису.

Уживаючи вставлені конструкції, письменники порушують синтагматичну лінійність художньої оповіді й завдяки цьому створюють двопланову розповідь [8, с. 208; 9, с. 7], «кілька ліній розповіді» [1, с. 150] або «ситуації контрасту» [11, с. 87]. І в цьому проглядається важливість вставлених речень не лише для композиційної організації художнього твору, але й для відтворення емоційної атмосфери, в якій діють його персонажі. Саме у можливості зображувати психічний стан мовця, його суб'єктивне ставлення до сказаного О. М. Антонюк [2, с. 10] вбачає виконання вставленими конструкціями експресивної функції.

Результати аналізу дібраного матеріалу засвідчили, що складнопідрядні речення з підрядним компонентом причини як вставлені конструкції вповні

реалізують свої стилістичні потенції. Сказане підтверджують такі приклади:

– уводячи в речення підрядний компонент причини як вставлену одиницю, автор наголошує на певних здібностях персонажа й додатково виділяє їх, чим повністю переносить увагу читача на особистість описуваного героя: *Була якась книжка, і він прочитав: «Кобзар»* ***(бо вже тоді розмовляв двома мовами: з матір'ю – німецькою, з батьком - українською)*** (С. Майданська);

– письменник на основі контрасту (*слова безбарвні – всі барви для полотен*) розкриває особливості світосприйняття персонажа: *[Діймав я цікавістю і старого маляра.] І той, як завжди, скупо наточуючи безбарвні слова* ***(бо барви беріг для своїх дощечок і полотен)****, повідав мені дивний переказ* (М. Дочинець), чим спонукає замислитися читача над сказаним;

– зміст вставленої конструкції допомагає розкрити важливість сказаного в матричному реченні й передати захопленість автора тим, про що говориться: *До старих колін не минає радість стрічі з файним грибом. Може, тому що неохоче і далеко не кожному відкриває він свою потайливість. Може тому, що живе гриб недовго, як роса* ***(бо й сам він – тверда роса землі)*** *– нагадуючи нам про земну скороминущість* (М. Дочинець);

– вставлене речення розкриває сприйняття персонажем того, що з ним відбувається, й підкреслює важливість сказаного для його внутрішнього розвитку, а отже – і для психоемоційного стану: *[Розміщуючись навколо мене, вони переважно дотримуються хронологічного принципу.] Так найбільш правильно,* ***бо*** *сперечатися про значення впливу не те що недоречно, але й безсенсово,* ***адже*** *навіть мені було б неймовірно важко встановити принципи пріоритету (****бо ж знаю, що було кілька хвилевих зустрічей, чий внесок у моє виховання перевершував багаторічне спілкування з іншими вчителями)*** (Т. Прохасько);

– вставлена конструкція містить філософське узагальнення, яке автор подає для читача як повчання, але й водночас розкриває своє бачення цього питання, викликаючи ще більший інтерес до зображуваного: *А насправді вони вибирають нас – примружено, притишено, приречено.* ***(Бо жоден з нас не буде жодної гідним)*** (М. Дочинець);

– вставлений компонент несе інформацію, що характеризує внутрішній світ персонажа і є для нього важливою: *І я почав палко молитися, щоб моя дорога була пряма, щоб мені не схибити у ній, щоб не піддатися темним підшептам у собі* ***(адже сказав старець із Слуцька, що в мені щось світле є, а щось темне)****, а слухати голосу чистого* (В. Шевчук).

Останні два приклади не лише допомагають письменникові відтворити два плани оповіді: сама оповідь і своєрідний коментар до неї, а й створити позатекстовий план її функціонування – висловлене у вставленому реченні стосується життя кожної людини безвідносно до художнього твору.

Висновки. Наведений матеріал засвідчує, що складнопідрядні речення з підрядним компонентом причини як вставлені конструкції виступають одним із важливих засобів створення художньої оповіді. Такі синтаксичні утворення допомагають виділенню найбільш важливих за змістовим навантаженням частин висловлення й організації висловлювання в різних смислових планах. Усе це дозволяє кваліфікувати аналізований різновид факультативних форм реалізації складнопідрядних речень із підрядним компонентом причини як стилістично маркований синтаксичний прийом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акимова Г. Н. Новое в синтаксисе современного русского языка / Г. Н. Акимова. – М.: Высшая шк., 1990. – 166 с.
2. Антонюк О. М. Функціонування вставлених конструкцій у складі багатокомпонентних складних речень (на матеріалі прози І. С. Тургенєва): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. 10.02.02 «Російська мова» / О. М. Антонюк. – Х., 2007. – 20 с.
3. Виноградов В. В. Основные вопросы синтаксиса предложения [Электронный ресурс] / В. В. Виноградов // Вопросы грамматического строя. – М.: Изд-во АН СССР, 1954. – Режим доступа: http://project.phil.spbu.ru/ /lib/data/ru/vinogradov/syntax.html
4. Дудик П. С. Синтаксис української мови / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К.: Академія, 2010. – 384 с.
5. Кадомцева Л. О. Українська мова: Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. – К.: Вища школа, 1985. – 178 с.
6. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови : Синтаксис / Б. М. Кулик. – К.: Радянська школа, 1965. – Ч. 2. – 286 с.
7. Огоновський О. Граматика руского языка для школъ середнихъ / О. Огоновський. – Львів, 1889. – 288 с.
8. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.
9. Поспелова Е. Г. Семантико-синтаксические типы и текстовые функции вставных конструкций: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук 10.02.01 «Русский язык» / Е. Г. Поспелова. – М., 2005. – 20 с.
10. Слинько І. І. Синтаксис української мови. Проблемні питання / Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. – К.: Вища школа, 1994. – 672 с.
11. Шаймиев В. А. Роль вставных предикативных единиц в семантической организации текста / В. А. Шаймиев // Функционирование синтаксических категорій в тексте. – Л., 1981. – С. 81 – 88.
12. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка / А. А. Шахматов. – Л.: Учпедгиз, 1941. – 684 с.
13. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови / К. Ф. Шульжук. – К.: Академія, 2010. – 408 с.

REFERENCES

1. Akimova, G.N. The new in the syntax of the modern Russian language / G.N. Akimova. – M.: Vysshaya shk., 1990. – 166 p.
2. Antonyuk, O.M. Functioning of parenthetical constructions as a part of multi-component compound sentences (on the material of prose by I.S. Turgenev): thesis for Candidate's Degree, Philology, 10.02.02 "Russian language" / O.M. Antonyuk. – Kh., 2007. – 20 p.
3. Vinogradov, V.V. The main questions of the sentence syntax [Electronic source] / V.V. Vinogradov // Questions of the

grammatical structure. – M.: Izd-vo AN SSSR, 1954. – Access mode: http://project.phil.spbu.ru/lib/data/ru/ /vinogradov/syntax.html
4. Dudyk, P.S. Syntax of the Ukrainian language / P.S. Dudyk, L.V. Prokopchuk. – K.: Akademia, 2010. – 384 p.
5. Kadomtseva, L.O. Ukrainian Language: Syntax of the simple sentence / L.O. Kadomtseva. – K.: Vyshcha shkola, 1985. – 178 p.
6. Kulyk, B.M. The course of the modern Ukrainian literary language : Syntax / B.M. Kulyk. – K.: Radyanska shkola, 1965. – Ch. 2. – 286 p.
7. Ohonovskiy, O. Grammar of the Russian language for secondary schools / O. Ohonovskiy. – Lviv, 1889. – 288 p.
8. Ponomariv, O.D. Stylistics of the modern Ukrainian language / O.D. Ponomariv. – Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 2000. – 248 p.
9. Pospelova, Ye.G. The semantic and syntactic types and text functions of parenthetical constructions: thesis for Candidate's Degree, Philology, 10.02.01 "Russian language" / Ye.G. Pospelova. – M., 2005. – 20 p.
10. Slynko, I.I. Syntax of the Ukrainian Language. Problematic issues / Slynko I.I., Huyvanyuk N.V., Kobylyanska M.F. – K.: Vyshcha shkola, 1994. – 672 p.
11. Shaimiyev, V.A. The role of parenthetical predicative units in the semantic organization of the text / V.A. Shaimiyev // Functioning of the syntactic categories in the text. – L., 1981. – P. 81 – 88.
12. Shakhmatov, A.A. Syntax of the Russian Language / A.A. Shakhmatov. – L.: Uchpedgiz, 1941. – 684 p.
13. Shulzhuk, K.F. Syntax of the Ukrainian Language / K.F. Shulzhuk. – K.: Akademia, 2010. – 408 p.

Compound sentences with cause-subordinate clause as parenthetical phrases: structural and grammatical, and functional and stylistic aspects (on Ukrainian prose of the late 20th – early 21st century)

Leliuk O. O.

Abstract. The article deals with the determination of the main structural and grammatical, and functional and stylistic features of compound sentences with cause-subordinate clause as parenthetical phrases basing on Ukrainian prose of the late 20th – early 21st century. The author of the paper concludes that the studied syntactic units are actively used as parenthetical phrases in the texts of Ukrainian prose; they play an important role in text semantic organization and emotional evaluation of artistic narrative; they help to emphasize the most important on their notional meaning parts and structure expressions in different semantic plans.

Keywords: *compound sentence, parenthetical phrase, structural and grammatical features, organization of artistic narrative.*

Сложноподчиненные предложения с придаточным компонентом причины в роли вставных конструкций: структурно-грамматический и функционально-стилистический аспекты (на материале украинской художественной прозы конца XX – начала XXI века)

Е. А. Лелюк

Аннотация. В предлагаемой статье исследователь на материале украинской художественной прозы конца XX – начала XXI века предпринимает попытку определить основные структурно-грамматические и функционально-стилистические особенности скложноподчиненных предложений с придаточным компонентом причины в качестве вставных конструкций. Автор статьи приходит к выводу, что исследуемые синтаксические единицы активно употребляются в текстах украинской художественной прозы в роли вставных конструкций, играют важную роль в текстосмысловой и эмоционально-оценочной организации художественного повествования, способствуют выделению наиболее важных по содержательной нагрузке частей высказывания и структурированию высказывания в разных смысловых планах.

Ключові слова: *сложноподчиненное предложение, вставная конструкция, структурно-грамматические особенности, организация художественного повествования.*

Актуалізація поетики готичного роману в "Сліпому убивці" Маргарет Етвуд

О. А. Лященко

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Paper received 31.08.2106; Accepted for publication 10.09.2016.

Анотація. У статті проаналізовано особливості використання поетики готицизму в романі "Сліпий убивця" Маргарет Етвуд. Встановлено, що канадська письменниця використовує мотиви таємниць, несвободи, страху, переслідування, порушення громадських табу, образи ізольованого таємничого будинку, прекрасної діви, сповненої високих моральних чеснот, і лиходія, котрий доводить її до смерті, а також образи інфернальні образи (одноокого монстра, диявола, покійника, привида, лихої феї тощо) та лейтмотив вогню як символу небезпеки і зла. Ці поети кальні елементи використано для привернення уваги реципієнта до суспільних проблем XX століття і показу апокаліптичної візії майбутнього.

Ключові слова: *канадська література, готичний роман, неготична проза, наратія.*

Вступ. Упродовж тривалого часу англомовна і франкомовна канадська література залишалася поза увагою зарубіжних і вітчизняних науковців. Як зазначила відома канадська письменниця другої половини XX століття Маргарет Етвуд у своїй контроверсійній праці "Survival: A Thematic Guide to Canadian Literature" (1972 р.), художній твір подібний до дзеркала, у якому читач бачить не тільки самого автора, а відображення світу, в якому він живе [5, с.54]. Пошук канадської національної самобутності, культурних знакових цінностей, інакшості на противагу магістральним "сильним" літературам неможливий без ознайомлення з поезією і прозою канадців, ідейно-тематичним спектром їхньої творчості та типовими літературними персонажами. М. Етвуд спромоглася не тільки привернути увагу читачів і критиків до концептів виживання і віктимності як дистинктивних ознак національної літератури, а й продовжити осмислення їхньої варіативності у власній романістиці. Її тексти демонструють зв'язок із уже сформованими традиціями національної культури і постмодерністичну відкритість до різних практик письма, вони поєднують жанрові елементи історичного, психологічного, детективного роману, феміністичної прози, неоготичної новели; дозволяють простежити зміни у світобаченні авторки і водночас розкривають її виразне бажання довести неповторність канадського словесного мистецтва на противагу помилковому переконанню, що "літературу можуть писати тільки мертві іноземці" ("literature can be written only by dead foreigners") [5, с. 54].

Короткий огляд публікацій за темою. Завдяки своєму художньому таланту та громадській позиції М. Етвуд приваблює увагу зарубіжних (М. Белл, М. Дворак, К. Керскенс, Т. Маршалл, Дж. Стедмонд, Л. Хатчен та ін.) та вітчизняних науковців (С. Белов, М. Воронцова, І. Заславська, Ю. Жаданов, Н. Овчаренко, М. Пальцев, І. Тимейчук, І. Хабета та ін.). Можна вирізнити кілька основних аспектів дослідження її романістики:

1) аналіз прози з позицій доктрини фемінізму. Уже після появи першого її роману "Їстівна жінка" у 1969 р. критики назвали авторку "предтечею фемінізму" [2, с. 250]. У цьому та наступних текстах головною героїнею стає жінка, що переживає стан жертви у споживацькому суспільстві, гостро відчуває конфлікт між духовним і тілесним, чуттєвим і раціональним, несумісність внутрішнього романтичного погляду із зовнішнім прагматичним світом.

2) дослідження художнього втілення концептів виживання і жертовності непересічної особистості, оскільки сама М. Етвуд неодноразово окреслювала їх як питомі риси канадської літератури, причому в різних сенсах: від виживання людини в несприятливих природних і кліматичних умовах XIX століття до знищення природи людиною, індивіда суспільством у XX столітті.

3) трактування текстів М. Етвуд з точки зору поетикальної специфіки роману-антиутопії у поєднанні з постколоніальною критикою (зокрема, в "Орикс і Крейк", "Рік потопу", в історії про місто Сакел-Норн у "Сліпому убивці" та ін.). Зокрема, цьому аспекту присвячено дисертаційне дослідження "Дискурс іншого в романах-дистопіях Маргарет Етвуд" І. Тимейчук. Так звана посторуелівська традиція протиставлення ідеального соціального устрою руйнівному і занепадницькому на основі універсальних бінарних понять *Свій – Чужий, Метрополія – Колонія, Центр – Провінція* знайшла своє віддзеркалення в опозиції між цивілізаційним та науковим псевдопрогресом і спотворенні природи і моральних людських цінностей на рівні основного мотиву або мікротем чи не в усіх романах канадської письменниці.

Серед менш досліджених аспектів творчості М. Етвуд варто згадати прочитання її прози крізь призму поетики готицизму. Роман "Сліпий убивця" розглянуто з точки зору канону неоготичної прози в у збірнику есеїстики "21st-Century Gothic: Great Gothic Novels Since 2000", підготованої Данелом Олсоном. Справді, використання елементів фантастики й містики, повторювальних образів-символів, змалювання есхатологічної картини світу, порушення філософічних проблем в руслі екзистенціалізму, специфічний вибір художніх засобів у моделюванні часопростору, сповненого недомовлених таємниць і складних перехрещень сюжетних ліній, та показ персонажів, які переживають порогові емоційні стани, дозволяє зробити спробу висвітлити елементи ноеготичного роману в її творчості.

Мета статті – визначити основні поетикальні елементи неоготичної прози і проаналізувати їхнє художнє втілення в романі "Сліпий убивця" Маргарет Етвуд.

Матеріали і методи. За допомогою описового та порівняльного методу, на основі аналітичного підходу

 ©|*O. A. Liashchenko 2016*

до літературних явищ, у статті простежено специфіку використання концептів неоготичної прози у романі "Сліпий убивця", що постає важливою ланкою у роздумах М.Етвуд над трансформацією поняття виживання і жертовності жінок і чоловіків у XX столітті починаючи від часів Першої світової війни, над проблемою душевної сліпоти і пошуком засобів, щоб її позбутися.

Результати і їх обговорення. Появу готики як окремого напряму в літературі XVIII століття обумовили криза Просвітницького реалізму і раціоналістичної парадигми світосприйняття, відповідно ірраціонально-містичне потрактування дійсності вийшло на перший план порівняно з раціональним і логічним поясненням речей і фактів на основі причинно-наслідкових зв'язків. Зацікавлення середньовічною культурою, експерименти зі змішуванням жанрових форм novel і romance дали поштовх до появи художніх текстів (Г. Ворпола, М. Г. Льюіса, У. Бекфорда, К. Рив, Е. Редкліф, М. Шеллі та ін.) із виразними спільними рисами. До типових ознак готичної прози Ю. Ковалів і Р. Гром'як відносять побудову сюжету навколо таємниці: наприклад, чийогось зникнення, нерозкритого злочину тощо; домінування в оповіді атмосфери страху на фоні неперервної серії загроз спокою, безпеці й честі героя та героїні; місцем дії зазвичай виступає давній, покинутий, напівзруйнований замок чи монастир із темними коридорами, таємними кімнатами, запахом тліну і загадковими тінями; головними героями стають дівчина, наділена позитивними рисами в дусі сентименталізму, та лиходій, котрий виконує функцію двигуна сюжету. [3, с. 165, 595]

Упродовж XX століття зацікавлення і переосмислення поетики готичного роману виразно спостерігається в американській, британській, російській, українській літературі. Однак неоготична художня парадигма виходить за рамки нагнітання страху на читача за рахунок розгортання інфернальних сюжетів з вампірами, привидами і чортівнею. Як зазначає Ю. Локшина, "Надприродне зло – гігантські шоломи, шаблі з таємничими написами і дияволи в образі прекрасних дівчат відступають на другий план. Стереотипні прийоми готичного роману допомагають створенню психологічних і філософських лабіринтів, пов'язаних із дослідженням зла, що таїться в глибинах людської особистості" [4, с. 21]. В основі неоготичної практики письма лежить філософсько-естетична система, близька до екзистенціалізму, окремі елементи традиційного готичного роману в прозі XX століття слугують для актуалізації ключових ідей у творі, привернення уваги читача, залучення його до діалогу з автором через містичні символи, коди, пошук розгадки таємниць тощо. "У літературі екзистенціального характеру готична традиція вмонтована у художню фактуру твору не стільки як набір стильових й поетикальних прийомів, скільки як основоположний для даного тексту тип світосприйняття та онтологічний орієнтир" [1, с. 10].

Період після Другої світової війни з тотальним розчаруванням у раціональній парадигмі цивілізаційного прогресу став сприятливим підґрунтям для появи неоготичної прози. У випадку творчості М. Етвуд своєрідною стресовою ситуацією стало відчуття вторинності канадської літератури та потреба окреслити множинність глобальних питань в рамках одного тексту. Символізм у її романах, амбівалентність справжніх та набутих у споживацькому суспільстві цінностей, розколотість психіки головних персонажів, порогові ситуації, в яких вони перебувають, втілилися в окремих поетикальних елементах готицизму, що виразно демонструє роман "Сліпий убивця".

Наративна стратегія неоготичної прози часто будується за принципом контрасту: раціональне-ірраціональне, свій-чужий, прекрасне-потворне, добро-зло. У "Сліпому убивці" представлено множинність світобачень, у ньому можна вирізнити три сюжетні лінії: містична розповідь про вигадане місто, яка символізує занепад людської цивілізації, історія Канади з початку XIX століття до наших днів і нерозривно зв1язана з нею оповідь про сім'ю Чейзів. Зупинимося на образах головних персонажів – сестер Айріс і Лори Чейз. Саме остання є джерелом містичного сприйняття, заснованого на вірі у високі моральні чесноти, доброго Бога, що викликає почуття піднесеності і водночас страху, фальшивість соціальних умовностей і табу, потребі слідувати своїм почуттям, а не розуму. У свою чергу, Айріс виступає посередником між реальним світом, що базується на прагматизмі та обмані, та чуттєвим світосприйняттям Лори. Старша сестра демонструє конформістську позицію у споживацькому суспільстві, регламентованому класовими розбіжностями, з метою виживання, тоді як молодша готова принести себе в жертву заради високих моральних принципів, у які вірить. Влучно різниця між сестрами проілюстрована у ставленні до Алекса Томаса, семінариста, що змінив ставлення до християнства і відмовився прийняти сан священника: "We were two good little Samaritans, lifting out of the ditch the man fallen among thieves. We were Mary and Martha, ministering to-well, not Jesus, even Laura did not go that far, but it was obvious which of us she had cast in these roles. I was to be Martha, keeping busy with household chores in the background; she was to be Mary, laying pure devotion at Alex's feet" [6, с. 188]. Слід зазначити, що стратегія виживання допомогла Айріс вивільнитися з пут невдалого шлюбу і отримати бажану свободу, у свою чергу, жертовність Лори стала емоційним поштовхом до написання роману, який забезпечив обом пам'ять після смерті.

Айріс описує своє дитинство і юність у кращих традиціях готичного роману: відчуження героїв від зовнішнього світу, загадковий будинок і таємниче минуле його власників, наявність фігури демонічного лиходія і порушення громадських табу.

Величезний сімейний будинок, побудований у 1889 і названий Авалоном як данина тогочасній літературній моді, стає символом трансформації свідомості його мешканців під впливом глобальних подій зовнішнього світу, і сам його стан погрішується в міру того, як прагматизм і нечесність проникають у життя сім'ї Чейзів. Будинок побудовано як середньовічний замок: з чисельними підвалами і льохами, з горищем, котре схоже на лабіринт, у який ніхто не заходить, крім сестер, із єгипетськими сфінксами, античною німфою і вітражами із зображенням Трістана й

Ізольди. Змішування імітацій знакових символів попередніх культурно-історичних епох виступає контрастом до функціоналізму XX століття, котре замість продовження культурної парадигми приносить дві світові війни і Велику депресію. Попри багатство інтер'єрів (світська левиця Вініфред іронічно називає будинок музеєм), Айріс змальовує його в похмурих тонах: "Avilion was where King Arthur went to die" [6, с. 54]. І зрештою в кінці XX століття він перетворюється на будинок для літніх людей. У будинку є вежа, де травмований подіями Першої світової війни покалічений батько ховається, щоб напитися, а сам він у дитячому сприйнятті схожий на чудовисько: "I couldn't see him there, but I could feel him, a shambling monster with one eye, so sad" [6, с.70]. Навіть переодягнений у Санта Клауса на Новий рік, діти бачать у ньому диявола, охопленого язиками полум'я. У свою чергу, мати з роками і хворобою змінюється, і сестри думають, що її замінили ельфи на стару і похмуру жінку. Навіть дитяча абетка несе в собі ознаки інфернального світу: "The picture in the book is of a leaping man covered in flames-wings of fire coming from his heels and shoulders, little fiery horns sprouting from his head. He's looking over his shoulder with a mischievous, enticing smile, and he has no clothes on. The fire can't hurt him, nothing can hurt him" [6, с. 74].

В Авалоні дівчата живуть ізольовано від зовнішнього світу, не ходять до школи, не спілкуються з однолітками, їхня освіта обмежується домашньою бібліотекою і вчителями, які надовго не затримуються. Після одруження Айріс вони однаково відчувають свою відчуженість і від світського життя багатих, і від побуту звичайних людей. Метафорою їхньої інакшості стає закритий простір (сімейний будинок – замок, квартира для побачень – акваріум, сейф, щастя – засклений сад, з якого немає виходу) і лід, що символізує ворожість зовнішнього світу і танення їхній надій. Відповідно до канонів готичної прози з'являється лиходій – Алекс Томас, що переховується на горищі від поліції. До виходу дівчат за межі дому і дорослішання обов'язкові елементи готичної прози (загадковий будинок, інфернальні істоти, таємниці, відчуження героїв, порушення табу) подаються буквально через призму наївно дитячої свідомості. Однак готичне жахіття починається із втручанням у життя сестер справжнього лиходія – Річарда Гріффена. Тема несвободи переміщується в маєток Гріффенів, що виступає символом фальшивих цінностей вищого суспільства, та приватну лікарню за межами міста, в якій ув'язнили Лору. В романі кілька разів згадується благодійний вечір, організований за мотивами романтичної поезії "Кубла Хан, або видіння уві сні" С. Т. Колріджа. За допомогою часто використовуваного принципу контрасту сон про прекрасну Абіссінську діву протиставлено нічному жахіттю Айріс: спершу вона бачить себе в піднесеному образі "until I realised, looking down at my drooping belly, my enlarged blue-veined knuckles, my shrivelled arms, that I was not the age I was then, but the age I am now. I wasn't at the ball, however. I was all alone, or so it seemed at first, in the ruined glass conservatory at Avilion. Empty pots were strewn here and there; others, not empty, filled with dry earth and dead plants. One of the stone sphinxes was lying on the floor, tipped on its side, defaced with Magic Marker-names, initials, crude drawings. There was a hole in the glass roof. The place stank of cat" [6, с. 304]. У світі Гріффенів трансформація персонажів в інфернальних істот продовжується: Річард здається Айріс то карликом, то велетнем, Алекс Томас ввижається їй привидом, а сама вона бачить себе у ролі злої феї з казки "Спляча красуня". На фоні загадкової загибелі членів сім'ї розгортається апокаліптична візія майбутнього. Спершу думка про занепад людської цивілізації виразно простежується у розповіді Алекса про Сакел-Норн, поступово вибудовуються смислові паралелі між знищенням міста Воїном Радості і Другою світовою війною, започаткованою Гітлером, у наративі Айріс. Кінець історії Алекса про щасливе життя сліпого вбивці та німої рабині залишається неопублікованим, натомість у жіночому наративі з'являється картина занепадницького майбутнього: "Here comes the twenty-first century, sweeping overhead like a spaceship filled with ruthless lizard-eyed aliens or a metal pterodactyl. Sooner or later it will sniff us out, it will tear the roofs off our flimsy little burrows with its iron claws, and then we will be just as naked and shivering and starving and diseased and hopeless as the rest" [6, с. 416]. М. Етвуд використовує готичні образи, щоб привернути увагу читача до колізій у приватному житті звичайної людини і глобальних змін епохи в цілому. Лейтмотивом роману слугує намагання вирватися на свободу із замкненого простору, але, як показує сюжет, звільнення приходить лише зі смертю. Найбільшою помилкою у житті персонажів стає сліпота, насамперед духовна, у помилкових судженнях, у небажанні подивитися правді у вічі, у наївній вірі, що з Богом можна укласти угоду.

Висновки. Популярний художній напрям у літературі XVIII століття – готика – знайшов своє продовження і переосмислення у XX столітті. Зокрема, звернення до одвічних бінарних опозицій добро-зло, піднесене-жахливе, раціональне, пояснювальне-ірраціональне, неосяжне, конформістське-бунтівне дозволяє М. Етвуд порушити широке коло актуальних для нашої доби питань і за допомогою традиційних готичних мотивів та образів привернути й активізувати увагу читача, спрямовуючи його до ключових ідей у роману. У "Сліпому убивці" розгорнуто три сюжетні лінії: містична розповідь про вигадане місто Сакел-Норн, історія Канади з початку XIX століття до наших днів, оповідь про сім'ю Чейзів. У їхній основі лежить принцип контрасту між ідеалізованим минулим, яке проявляється у величній архітектурі, вишуканих предметах інтер'єру в античному, єгипетському або середньовічному західноєвропейському стилі, та деградуючим сучасним, кульмінацією якого стала Друга світова війна, а богом – гроші. За допомогою традиційних мотивів готичного роману – атмосфери таємниць, ув'язнення, насильства, страху й переслідування, порушення громадських табу, ізольованого будинку, що руйнується і неодноразово служить місцем для переховування від ворожих сил, прекрасної діви, сповненої високих моральних чеснот, і лиходія, котрий доводить її до смерті, введення в сюжет низки раптових смертей за містичних обставин, образів інфернальних істот (одноокого мон-

стра, диявола, покійника, привида, лихої феї тощо) та лейтмотиву вогню і вогняних язиків, що проявляються в інтер'єрі будинків, кав'ярень, готелів, фотографій і навіть дитячої абетки – Маргарет Етвуд розгортає апокаліптичну візію майбутнього, показує фальшивість цінностей споживацького суспільства і в образі єдиної живої представниці роду Чейзів – Сабріни, котра присвятила своє життя допомозі бідним, – дає певну надію на переродження і очищення людства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус О. Ю. Готична традиція у літературі США та її трансформація у творчості Вокера Персі. Автореф. дис. … канд. філол. наук: спеціальність 10.01.04 "Література зарубіжних країн". – К., 2009. – 23 с.
2. Жаданов Ю.А. Гендерные аспекты творчества М. Этвуд / Ю.А. Жаданов // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер.: Філологія. – 2011. – № 936, вип. 61. – С.249-253.
3. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ "Академія", 2007. – С. 752.
4. Локшина Ю. Традиции готического романа в творчестве Айрис Мердок и Джона Фаулза. Дис. … канд. филол. наук: специальность 10.01.03 "Литература народов стран зарубежья". – М., 2015. – 161 с.
5. Atwood M. Survival: A Thematic Guide to Canadian Literature. – Toronto: McClelland and Stewart Ltd., 2004. – 320 p.
6. Atwood M. The Blind Assassin. – Knopf Doubleday Publishing Group, 2001. – 544 p.

REFERENCES

1. Bilous O. Y. Gothic Tradition in the Literature of the USA and Its Modification in Walker Percy's Fiction. Synopsis of a thesis for a Candidate Degree in philology: speciality 10.01.04. "Literature of Foreign Countries". –Kyiv, 2009. – 26 p.
2. Zhadanov Ju. A. Gender aspects in the works by M. Atwood // Bulletin National University of Kharkov named after V. Karazin. Series: Philology. – 2011. – № 936, Issue. 61. – C.249-253.
3. Dictionary of Literary Terms / Ed. by R.T. Hromiak, Yu.I. Kovaliv, V. I. Teremko. – Kyiv: Publishing House "Academy". – 752 p.
4. Lokshina Yu. The tradition of the Gothic novel in the works by Iris Murdoch and John Fowles. Thesis for a Candidate Degree in philology: speciality 10.01.04. "Literature of the Peoples of Foreign Countries". – Moscow, 2015. – 161 p.

The Poetics of Gothic Novel in "**The Blind Assassin**" **by Margaret Atwood**

Liashchenko O. A.

Abstract. The article analyzes the peculiarities of gothic poetics in the novel "The Blind Assassin" by Margaret Atwood. The Canadian writer uses motifs of secrets, captivity, fear, harassment, and a breach of social taboos, the images of an isolated mysterious house, a beautiful maiden with high moral virtues, and a villain, who causes her death, as well as images of infernal creatures (a one-eyed a monster, the devil, the deceased, a ghost, an evil fairy, etc.), and the leitmotif of fire as a symbol of danger and evil. These elements are used to draw a recipient's attention to the urgent social problems of the twentieth century and show an apocalyptic vision of the future.

Keywords: *Canadian literature, gothic novel, neogothic prose, narrative.*

Актуализация поэтики готического романа в "**Слепом убийце**" **Маргарет Этвуд**

О. А. Лященко

Аннотация. В статье проанализированы особенности использования поэтики готицизма в романе "Слепой убийца" Маргарет Этвуд. Установлено, что канадская писательница использует мотивы тайн, несвободы, страха и преследования, нарушения общественных табу, образы изолированного таинственного дома, прекрасной девы с высокими нравственными качествами и злодея, который доводит ее до смерти, а также образы инфернальных существ (одноглазого монстра, дьявола, покойника, привидения, злой феи и т.д.) и лейтмотив огня как символа опасности и зла. Эти элементы использовано для привлечения внимания реципиента к актуальным общественным проблемам XX века и показа апокалиптической видения будущего.

Ключевые слова: *канадская литература, готический роман, неоготическая проза, нарратив.*

Методи у дослідженні фоносемантичних явищ

Р. І. Мельничук

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

Paper received 17.05.2016; Accepted for publication 29.05.2016.

Анотація. Статтю присвячено висвітленню методологічної бази, яка використовується для дослідження фоносемантичних явищ. Розглянуто тенденції використання статистичних та кількісних методів у вище вказаних лінгвістичних дослідженнях. Запропоновано ефективні статистичні прийоми з метою розкриття явищ звуконаслідування та визначення характеру мотивації мовної одиниці. Комплексне застосування методів сприяє виявленню таких обставин функціонування німецької мови, які іншим способом не досліджуються; створює можливості для глибокої всесторонньої інтерпретації причин і результатів мовної еволюції.

Ключові слова: *кількісні і статистичні методи дослідження мови, хі-квадрат, квантитативний метод, кореляційний аналіз.*

Вступ. Для будь-якого сучасного лінгвістичного дослідження актуальним залишається загальнонаукове і філософське твердження про органічну єдність якісного та кількісного визначення предметів і явищ: «пізнати – означає виміряти» [2, с. 20]. У наукознавстві підкреслюється, що саме дія закону переходу кількості у якість служить важливою умовою виявлення закономірностей існування об'єктів та явищ, у тому числі мовних. Тому погоджуємося із думкою В. К. Журавльова, що комплексне застосування різних методів, у тому числі статистичних, допоможе отримати нову інформацію про лінгвістичні об'єкти, конкретизувати факти, знайдені на інших шляхах історико-лінгвістичного пізнання [1, с. 50] .

Короткий огляд публікацій за темою. Серед науковців, які зробили свій внесок у розвиток квантитативної лінгвістики, варто назвати як вітчизняних учених (Н. Г. Єсипенко, В. І. Кушнерик, В. В. Левицький, О. Д. Огуй, І. Перебийніс, Б. Тошович), так і зарубіжних (Д. Алтман, К. Беста, К. Мертен).

Мета статі – проаналізувати кількісні та квантитативні методи дослідження фоносемантичних явищ і продемонструвати, які формули можуть стати у нагоді при дослідженні звукосимволічної та звуконаслідувальної систем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо природничі науки порівняно давно «заговорили» мовою математики, то гуманітарні звернулися до неї значно пізніше: тільки у 40-50-их роках XX-го століття, при цьому першою з них була саме лінгвістика. І. А. Бодуен де Куртене, підводячи підсумки розвитку мовознавства XIX століття, наголошував на тому, що потрібно все частіше застосовувати у мовознавстві кількісне математичне мислення і таким чином більше наблизити його до точних наук [5, с. 345]. Дане твердження науковця виявилося беззаперечним, тому у наші дні виявлено основне: «для мови безсумнівним є квантитативний фактор» [3, с. 14].

Використання квантитативних методів при наукових дослідженнях дозволяє глибоко проникати у їх сутність. Оскільки деякі елементи мови і мовлення зумовлюються певною частотою і величиною, то мовленнєвий процес, відповідно, досліджується за допомогою методів математичної статистики. Учені-лінгвісти не могли не помітити статистичних характеристик елементів мовлення, тому зародження лінгвістичної статистики із використанням різних лінгвістичних методів і прийомів було неминучим.

Порівняльно-історичний метод (компаративний, лінгвогенетичний), який виник на початку XIX ст. – це сукупність прийомів і процедур історико-генетичного дослідження мовних сімей і груп, а також окремих мов для встановлення закономірностей їх розвитку [5, с. 342]. Його основоположниками є німецькі вчені Ф. Бопп і Я. Грімм, датський мовознавець Р. Раск і російський вчений О. Х. Востоков. Цей метод ґрунтується на наукових прийомах відтворення (реконструкції) мовних фактів шляхом планомірного порівняння відповідних пізніших фактів, відомих безпосередньо за їх уживанням у мовленні. Порівняльно-історичний метод дозволяє аналізувати еволюційні зміни та закономірності розвитку фонологічної системи німецької мови шляхом порівняння її становлення та розвитку на різних етапах формування (тобто, у динаміці) та встановити спільні фоносемантичні константи і відмінності на матеріалі досліджуваної нами мови, а також уможливлявлює виявлення та порівняння зміни звуків німецької мови, які мають строго закономірний характер, оскільки корені та флексії є стійкими впродовж тисячоліть, що дає змогу реконструювати архетипи.

Зіставний метод дозволяє виявити спільні і специфічні ознаки функціонування голосних і приголосних фонем німецької мови протягом останніх 30-ти десятиліть з метою виявлення причин подібностей та відмінностей у системі мови та в процесі еволюції.

Найдавніший і найпоширеніший *описовий метод*, базу якого у нашому випадку творять факти німецької мови, ґрунтується на спостереженні об'єкта аналізу, планомірній інвентаризації мовних одиниць та поясненні особливостей їх будови та функціонування у синхронії (тобто, на певному етапі розвитку мови) [3, с. 201]. Служить для вивчення фактів мови на рівні основних її ярусів з точки зору синхронічного аспекту, об'єднуючи усі методики і прийоми у дві групи: зовнішню та внутрішню інтерпретацію.

Прийоми внутрішньої інтерпретації вивчають мовні явища на основі стратифікації і систематизації синтагматичних і парадигматичних зв'язків. При цьому досліджувані одиниці (наприклад, морфеми) класифікуються за місцем і роллю у слові, участю у словотворенні, продуктивністю і частотністю. Внутрішня реконструкція мовного фонетичного процесу ґрунтується на гіпотезі регулярності дії фонетичних законів, суть яких передається наступною формулою:

 ©|*R. I. Melnychuk 2016*

$$\mathrm{L}\left\{\frac{a>b}{P}\ T\right\} \quad (1)$$

У мові *L* (langue) звук *[a]* систематично переходить у звук *[b]* у позиції *P* на етапі розвитку *T* [4, с. 42].

Мета *описово-аналітичного методу* у фоносемантичному дослідженні – це планомірна інвентаризація мовних одиниць у поетичних колискових і маршових текстах та формування зв'язку фонологічних одиниць мови з асоціативно-символічним значенням, встановлення закономірностей функціонування фонем у сучасній німецькій мові та інтерпретація результатів відповідно до фонематичного статусу досліджуваних фонем на основі вербального експерименту в письмовій формі. У нашій роботі – це проведення психолінгвістичного експерименту, який ґрунтується на наукових прийомах *психолінгвістичного методу*. За допомогою даного методу опрацьовано та проаналізовано мовні факти, отримані від носіїв мови в результаті спеціально організованого експерименту з вербальними реакціями на відповідні мовленнєві стимули (у нашому випадку мова іде про ізольовані фонеми, дифтонги та фонестеми). Для кращого розуміння природи досліджуваних фактів мови слід насамперед досліджувати людську свідомість, яка є користувачем і вмістилищем всього того, що прийнято називати мовою. Тому при проведенні експерименту ми звертаємося до інтуїції дослідника та інформантів, на основі якої і формується гіпотеза наукового пошуку.

При аналізі лексики *методом компонентного аналізу* ми розглядали обмежені лексичні підсистеми, які виділяли на основі семантичного критерію. Обмежену лексику досліджували шляхом виділення відносно самостійних відрізків простору.

Метод апроксимативно-кількісного аналізу застосовували для виявлення частоти вживання фонологічних одиниць та розгляду динаміки їх функціонування та функціонального навантаження у німецькій мові.

Лінгвостатистичний метод – це сукупність статистичних (міжпарадигмальних) методик, прийомів і процедур, які використовуються для отримання кількісних даних про мовні явища з метою виявлення статистичних закономірностей функціонування одиниць мови та мовлення, а також для встановлення закономірностей побудови текстів [4, с. 89].

Слово «статистика» спочатку означало науку про стан держави (status – стан, лат.), яка займалася питаннями чисельності й армії, а також деякими господарськими аспектами. Як така, статистика сягає своїми коренями у сиву давнину; відомо, наприклад, що переписи населення проводилися задовго до початку нашої ери. Проте основи статистики в більш широкому значенні були закладені лише в XVII ст. в Англії і Голландії.

Слід зазначити, що перші серйозні спроби застосовувати квантитативні методи у мовознавстві були зроблені на початку минулого століття математиками Н. А. Морозовим і А. А. Марковим. Ще тоді вони вказували на те, що, досліджуючи певне явище, не можна обмежитись голослівними ствердженнями типу «більше», «менше», «рідше», «частіше», а потрібно оперувати числами, встановлювати рівень надійності отриманих результатів і вказувати на їх можливі коливання [4, с. 56]. Звідси стає зрозуміло, що загальні квантитативні методи в мовознавстві спочатку вводилися в основному математиками, які у мовленні шукали і знаходили математичні закономірності.

Потреба у використанні статистики у мовознавстві ставала все більш неминучою, і в 1949 року французький лінгвіст Марсель Коєн заявив, що тривале нехтування числом у лінгвістиці приведе до гальмування її розвитку. Інший сучасний французький мовознавець П'єр Гіро відносить мовознавство до типічних статистичних наук, оскільки «мова, по ходу справи, є статистичним явищем», тобто таким, яке охоплює обчислювальні елементи, які проявляють статистичні тенденції, а тому вони можуть бути визначеними й інтерпретованими у числах На його думку, частота мовних знаків володіє функціональним значенням і, як висновок, «статистична мовна функція є не менш важливішою і не менш об'єктивнішою, ніж семантична функція, і стільки ж потрібною для повного і правильного розуміння мовних фактів» [1, с. 60].

Слід зупинитися на тому, що у сукупності математичних прийомів умовно розрізняють «кількісні» і «некількісні» методи. За допомогою останніх (теорія множин, теорія алгоритмів, математична логіка) можна вивчати, перш за все, систему мови (langue). Даний розділ науки отримав назву «комбінаторна лінгвістика». Використовуючи кількісні методи (теорія ймовірностей і математична статистика), можна досліджувати текст (parole). Саме цей другий напрямок і є квантитативною лінгвістикою.

Говорячи про роль статистичних методів у дослідженні мови, один із радянських лінгвістів Б. Н. Головін у передумові до своєї книги «Мова і статистика» (М., 1970) написав: «Викладачі-філологи вищих навчальних закладів потребують зараз не математизації своєї мови і наукових уявлень, а допомоги математики, яку вони відчують тоді, коли зможуть застосовувати деякі найбільш доступні інструменти лінгвостатистики» [1, с. 59].

Відповідно до ступеня математизації дослідження у галузі квантитативної лінгвістики можна умовно поділити на три рівні.

Верхній рівень – це рівень використання апарату математичної лінгвістики (теорія множин, теорія алгоритмів, математична логіка). Застосування даного рівня потребує спеціальної математичної освіти. Праці, що сюди належать, характеризуються пошуками «моделей» і «законів», використанням важких формул, які займають значний об'єм площі наукової публікації і є недостатньо зрозумілими лінгвісту. Результати, отримані у роботах такого роду, зводяться до обговорення наступного: якому теоретичному розподілу відповідає отримана емпірична величина. Хоча такі праці містять суттєві відкриття і мають безсумнівну евристичну цінність, вони вважаються нецікавими і нудними для лінгвіста.

Середній рівень характеризується використанням таких статистичних показників як середнє арифметичне, середнє квадратне відхилення і пропонує оперування наступними поняттями: біноміальне, нормальне, коефіцієнт варіації, коефіцієнт асиметрії,

критерій хі-квадрат, коефіцієнт кореляції. Для їх оволодіння не обов'язково мати спеціальну математичну освіту, проте слід оперувати поглибленими знаннями лінгвістичних методів.

Нижчий рівень можна було б обмежити умінням збирати елементарні дані про частоту поширення мовних факторів і представляти їх у вигляді відсоткового відношення. Проте це не є достатнім для отримання достовірних результатів [4, с. 60].

Одним із найефективніших статистичних прийомів у дослідженні фоносемантичних явищ вважаємо використання критерію середнього рівня хі-квадрат (χ^2). Оскільки мова розглядається не тільки в якісному, але й у кількісному відношенні, то у лінгвістиці існує багато понять, пов'язаних із мірою (наприклад, тенденція до аналітичності). Тому при описі мови ми іноді використовуємо ряд термінів, опосередковано пов'язаних із кількістю, а саме статистичний прийом, за допомогою якого вимірюється ступінь відповідності фактичних даних і теоретично очікуваних. Представимо формулу для обчислення критерію χ^2 :

$$\chi^2 = \Sigma\frac{(O-E)^2}{E} \quad (2),$$

де *O* – фактично очікувана величина, E – теоретично очікувана величина [2, с. 78] .

Ми використовуємо такі допоміжні статистичні поняття при користуванні, як рівень значущості "P" і кількість ступенів вільності.

Так, рівень значущості дозволяє судити про ступінь достовірності отримуваних у результаті розрахунків величин. Коли явище встановлено з рівнем значущості P = 0,05 (якщо величина суми хі-квадрат менша ніж 3,84 при df = 1 і P < 0,05), це означає, що випадкове відхилення від отриманих результатів складає 0,05 або, іншими словами, можливість помилки дорівнює 5%. Отже, певним рівням значущості відповідають певні значення ймовірності. При ймовірності 99,9% рівень значущості P = 0,001, при імовірності 99% рівень імовірності P = 0,01 (якщо величина суми хі-квадрат менша ніж 6,63 при P = 0,01).

При статистичній обробці матеріалу прийнято вважати, що 5 %-й рівень значущості (P = 0,05) є мінімальним для того, щоб розглядати отримані величини як достовірні. Природно, що з підвищенням вимог до достовірності результатів підвищується й рівень значущості. Вказану величину визначають за спеціальними статистичними таблицями [2, с. 87]. Для її визначення необхідне знання величини числа ступенів вільності. Не заглиблюючись у більш детальний аналіз цього поняття, обмежимося розглядом зв'язку кількості ступенів вільності з рівнем значущості, оскільки це має безпосереднє відношення до статистичної інтерпретації даних експериментів.

Існуючий зв'язок кількості ступенів вільності і рівня значущості можна сформулювати так: зі збільшенням кількості об'єктів, які вивчаються, знижуються вимоги до величини, рівень значущості якої визначається. Інакше кажучи, зафіксованому зв'язку властива обернено пропорційна залежність.

Необхідно підкреслити, що сам хі-квадрат є лише показником наявності чи відсутності зв'язку, а як міру зв'язку використовують коефіцієнт взаємної спряженості К, або, як його ще називають, "коефіцієнт Чупрова", який обчислюється за формулою:

$$K = \sqrt{\frac{x^2}{N \cdot df}} \quad (3),$$

де *K* — коефіцієнт взаємної спряженості, *N* — сума частот у вихідній таблиці, χ^2 – величина хі-квадрата, *df* – кількість ступенів вільності. Величини коефіцієнта К коливаються від 0 до 1. Зазначимо, що при вирахуванні однотипних коефіцієнтів, коли величини *N* та *df* ідентичні для всіх таблиць, як умовну міру зв'язку можна допустити величину 1.

Для перевірки лінгвістичних гіпотез, коли специфіка досліджуваного матеріалу не дозволяє отримати достатню кількість вибірок, будують чотирипільну таблицю спряжених ознак. Представимо схему таблиці спряжених ознак:

Схема чотирипільної таблиці

A	b	a+b
C	d	c+d
a+c	b+d	a+b+c+d

При цьому числа у таблиці повинні бути розташовані так, щоб a ≥ b, а c ≥ d. Сума χ^2 у даному випадку обчислюється за формулою:

$$\chi^2 = \frac{(ad-bc)^2 N}{(a+c)(b+d)(a+b)(c+d)} \quad (4),$$

де a, b, c, d – емпіричні величини у таблиці спряжених ознак, N – загальне число спостережень.

Для чотирипільних таблиць коефіцієнт взаємної спряженості К обчислюється за наступною формулою:

$$K = \sqrt{\frac{x^2}{N}} \quad (5),$$

де N — загальне число спостережень,сума частот у вихідній таблиці, χ^2 – величина хі-квадрата.

Для визначення залежностей між різними одиницями і встановлення причинного зв'язку використовуємо *метод кореляційного аналізу*, метою якого є виявлення спільних тенденцій, тобто, прямого та зворотнього кореляційного зв'язків досліджуваних нами фоносемантичних явищ. Мова іде про пряму кореляцію, коли при збільшенні частоти одного явища збільшується частота інших параметрів, а про зворотню – коли при збільшенні частоти одного явища частота інших параметрів навпаки зменшується.

Для обчислення рангового коефіцієнту, який є найпростішим видом кореляційного аналізу, В. І. Перебийніс подає наступну формулу:

$$\rho = 1 - \frac{6\sum d^2}{n^3 - n} = \frac{6\sum d^2}{n(n^2-n)} \quad (6),$$

де ρ – критичне значення, n – кількість зіставлюваних рядів [2, с. 90].

В. В. Левицький стверджував, що величина коефіцієнта кореляції вказує на ступінь зв'язку між явищами, а його знак демонструє характер зв'язку. Тому учений подає наступну найпоширенішу формулу для обчислення коефіцієнта кореляції:

$$r = \frac{\sum(x_1 - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\sum(x_1 - \bar{x})^2 (y_1 - \bar{y})^2}} \quad (7)$$

де r – коефіцієнт лінійної кореляції, $\sum -$ сума величин, отриманих у результаті певної операції, x_1 – значення першої ознаки, y_1 – значення другої ознаки, $\bar{x}$ – середня (теоретична) величина значень першої ознаки, $\bar{y}$ – середня (теоретична) величина для іншої ознаки [2, с. 123].

Результати. Тенденція щодо застосування статистичних прийомів при дослідженні лінгвістичних явищ обґрунтовується наступними чинниками:

- об'єктивною властивістю мови і кількісних характеристик;
- внутрішньою залежністю, яка існує між якісними і кількісними характеристиками мовної структури;
- підвладністю частоти різних елементів мови у мовленнєвому потоці тим чи іншим статистичним законам.

Висновки. Важливість застосування статистичних методів у лінгвістиці беззаперечна, адже багато мовних закономірностей не можна розглядати лише, як абсолютні закони, їх слід трактувати як правила, які випливають із статистичної ймовірності. Слід сказати, що неможливо у мові обійтись без таких категорій, як мало та багато; несуттєво, суттєво; правило, виняток. Фактично вони є джерелом квантитативної лінгвістики, яка намагається надати поняттям, пов'язаним із кількісними показниками, точного змісту. Значить, мову необхідно розглядати за допомогою чітких статистичних методів для аналізу мовного матеріалу і його систематизації. Таким чином, імовірно-статистична методика дозволяє отримувати результати та на їх підставі робити змістовні лінгвістичні висновки, які дозволяють глибше проникати у природу досліджуваного явища і прослідковувати певні тенденції у мовних фактах щодо характеру функціонування мовних одиниць у мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гиро П. Проблемы и методы статистической лингвистики // Общее языкознание / П. Гиро. – Минск, 1976. – С. 44-63.
2. Левицкий В.В. Квантитативные методы в лингвистике / В.В. Левицкий. – Черновцы: Рута, 2004. – 189 с.
3. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М.:АСТ: Восток–Запад, 2010 – 314 с.
4. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. − Полтава: Довкілля-К, 2010. − 844 с.
5. Ченки А. Семантика в когнитивной лингвистике // А. Ченки // Фундаментальные направления современной американской лингвистики: Сб. обзоров / под ред. А.А. Кибрика и др. М.: Изд-во Московского университета, 1997. – 340-369 с.
6. Bußmann, Hadumod. Lexikon der Sprachwissenschaft / H. Bußmann, H. Lauffer. – Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2008. – S. 342-343.

REFERENCES

1. Hyro, P. Problems and methods of statistical linguistics // Common linguistics / P. Hyro. – Minsk, 1976. – 44-63 p.
2. Levytskyy, V.V. Quantitative methods in linguistics / V.V. Levytskyy. – Chernivtsi: Ruta, 2004. – P. 189.
3. Popova, Z.D. Cognitive Linguistics / Z.D. Popova, I.A. Sternin. – M.:AST: East-West, 2010. – 314 p.
4. Selivanova, O.O. Linguistic encyclopedia / O.O. Selivanova. – Poltava, 2010. – 844 p.
5. Chenki, A. Semantics in cognitive linguistics / / A. Chenki // Fundamental trends in contemporary American Linguistics: Sb. obzorov / ed. A.A. Kibrik et al. M.: Publishing house of the Moscow University, 1997. – 340-369 p.

Methods in phonosemantic research

Melnychuk R. I.

Annotation. The article deals with the description of methodological base that is used for research of the phonosemantic phenomena. Statistical and quantitative methods of language research are considered. Effective statistical methods are offered with the aim to find out the onomatopoeia phenomena and to determine a character of language unit motivation. Complex application of methods helps to explore specific circumstances functioning of German that by another way is not investigated and creates the possibilities for deep all-round interpretation of reasons and results in language evolution.

Keywords: *quantitative and statistical methods of language research, criterion χ2, correlation analysis, phonosemantic phenomena*.

Методы в исследовании фоносемантических явлений

Р. И. Мельничук

Аннотация. Статья посвящена описанию методологической базы, которая используется для исследования фоносемантических явлений. Рассмотрены тенденции использования статистических и количественных методов у лингвистических исследованиях. Предложено эффективные статистические приемы с целью раскрытия явления звукоподражания и определения характера мотивации языковой единицы. Комплексное применение методов способствует выявлению таких обстоятельств функционирования немецкого языка, которые иным способом не исследуются; создает возможности для глубокой всесторонней интерпретации причин и результатов языковой эволюции.

Ключевые слова: *количественние и статистические методы изучения языка, хи-квадрат, квантитативний метод, корреляционный анализ.*

Концепція мистецтва і митця в прозі Адальберта Ерделі

Н. Д. Мочернюк

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна
Corresponding author. E-mail: mocher.n@gmail.com

Paper received 28.08.2016; Accepted for publication 10.09.2016.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню літературної творчості відомого художника, одного із основоположників закарпатської школи живопису, Адальберта Ерделі (1891-1955). В центрі уваги автора – естетичні погляди митця. Матеріалом аналізу стали романи «Дімон» та «ІМЕН». Концепція митця й мистецтва Адальберта Ерделі розглядається у зв'язку з естетикою романтизму. Заакцентовано на питаннях мистецької творчості універсального характеру.

Ключові слова: *мистецтво, митець, естетика, романтизм, універсалізм.*

Видатний художник, один із основоположників закарпатської школи малярства, Адальберт Ерделі (1891-1955) залишив по собі й літературну рукописну спадщину. Він автор романів, повістей, щоденників, мемуаристики, написаних угорською мовою, які лише недавно були перекладені українською: в 2012 році його літературні твори вийшли в перекладах Павла Балли окремим виданням в Ужгороді. Характерно, що в енциклопедичних словниках 1930-х років Ерделі фігурує як художник і письменник. Універсалізм творчості митця і становить наш літературознавчий інтерес. Слід зазначити, що в українській науці про літературу в останнє десятиліття активізувалися дослідження творчості так званих мультиталантів, результатом яких стали цікаві монографії Лесі Генералюк і Наталії Гавдиди [2, 3]. Прикметно, що в період міжвоєння дебютує в поезії чимало художників. Адальберт Ерделі береться за прозу у 1920-х роках, передусім перебуваючи в Мюнхені впродовж 1922-1925 років. Його романи «Дімон» та «ІМЕН» стали документами багатого внутрішнього життя автора, що розкривають естетичні погляди митця, аналіз яких і становить мету цієї статті. Творчість Адальберта Ерделі формувалася в контексті мореднистських тенденцій тогочасного європейського мистецького процесу. Разом з тим, у його поглядах на мистецтво зчитується цілий комплекс ідей естетики раннього романтизму, що, як відомо, дала імпульси для розвитку різних течій модернізму.

Вже заснування композиції першого роману «Дімон» на принципах фрагментарності («сируватість» матеріалу, яку відзначив Михайло Сирохман [4, с.39]) відсилає до підходів романтиків. Текстова тканина «Дімону» неоднорідна за фактурою. Її основою є діалогічна форма, моделюючи яку автор через ремарки подає імена героїв. Інші ж його вказівки-пояснення йдуть як слово третьоособового оповідача, що різниться обсягом і функціональним модусом від розділу до розділу: якщо спершу це стислі (квазі) ремарки, які інформують про місце перебування Фелікса і Йоахима, то в розділі IV через оповідача подано характеристики героїв. Фелікс є, безперечно, речником самого автора, а прототипом Йоахима міг бути Самуель Берегі, закарпатський художник, з яким Ерделі товаришував у Мюнхені [4, с.38]. Часто партія Фелікса розгортається до розлогого монологу, тож діалогічні екзерсиси Ерделі викликають не так асоціації з драматургійним текстом, як зі специфічною формою філософських діалогів. Цікаво, що письменник ретранслює свою філософію не лише через Фелікса: у творі нанизано чимало імен, які можна вважати масками самого Адальберта Ерделі (Фелікс, Джекс, «Той, що споглядає перемінливо», «Старий орел», Художник, Альберто). Крім діалогів, у текст уплетено фрагменти Ich-Erzählung і Er-Erzählung, листи як вставні жанри (розділ IX), легенди (розділи X і XI), вірші і навіть графічний малюнок «Таємний ключ». Частину тексту автор вмотивовує, як записи Фелікса, які береться читати Йоахим. Письменник не намагається «зшивати» текст, усуваючи ті чи інші його незв'язності і доповнюючи відповідними поясненнями. Більше того, така фрагментарність постає наслідком свідомого плекання письменника. Так, вже на початку роману «Дімон» його головний герой, alter ego самого автора, стверджує: «*Я не роман хочу писати, я тільки прагну хоч незначною мірою виразити свою душу*»[4, с. 43]; «*Мій спосіб оповіді я не пристосовую ані до прози, ані до вірша, ані до певного плану, а найменше до якоїсь загальноприйнятої форми писання. Мій спосіб полягає в тому, що я просто хочу виражати себе і не хочу бути ані малим, ані великим, ані добрим, ані поганим. Те, що я пишу і як висловлююся, – це все я, незнайомець*» [4, с.44]. «Виразити свою душу», «виражати себе», «пошук моєї неспокійної істоти», «писати про того, кого в собі не знаю» – такі наміри Ерделі-романіста відображаються у жанровій природі його твору, який можна означити як інтроспективний роман, Künstlerroman, роман-сповідь. Зв'язує ці фрагменти нарації не сюжетна нитка (фактично подієвий план ледь окреслений хіба-що у ретроспекціях), а інтенції самовираження мистецької душі. Отож у поетиці творів автора увиразнені й стильові константи романтизму. «Вільна форма», яка, за Д.Чижевським, веде до порушення порядку викладу, незакінченості, несиметричності композиції, різних чудернацтв у побудові, навмисної неясності у розвитку сюжету [6, с.360], а також ліризація оповіді, підвищена емоційність викладу, змінний ритм тощо – такі поетикальні особливості характеризують творчі пошуки романтиків, з якими кореспондує й художній світ Ерделі.

Автор неодноразово намагається пояснити, чому він, маляр, береться за перо. Так, починаючи роман, він споряджає його й такою анотацією: «*Дімон» – художня душа, постійно збурена спогляданням краси всіх мистецтв, той, хто виражає себе у двох видах мистецтв. Цей наповнений глибокими, барвистими і стрімливими думками роман – це невпинний шлях*

 ©N. D. Mocherniuk 2016

художника до вдосконалення» [4, с. 43]. На його думку, саме надлишок безконечної, «скомплікованої енергії», якою наділені окремі особистості, виявляється у творчій реалізації митця в різних сферах.

«*Зупинити плач людини,*
Сміх людини подвоїти,
Те ж розфарбовує музикант, художник.
Скульптор? Долотом і молотком –
Двома руками – глиною-болотом
Формують воскресіння…
Письменник пером, художник фарбою,
І обидва вони: своїми серцями,
Музикант вухом, скульптор рукою,
І всі четверо – чотирма душами.
Буде їх напрямок напрямком світу» [4, с. 101], – каже Художник, показуючи Лівії і Сільвії зведену людьми «гору митців», що алюзивно нагадує Вавилонську вежу. Насправді ж різні «мови» мистецтв споріднені між собою, і порозумітися завдяки кожній з них дуже легко, адже митці розкривають через них те, що збагнули, споглядаючи Бога. Ідея споріднення мистецтв притаманна й романтикам, які прагнули до злиття всіх мистецтв у новому універсальному мистецтві майбутнього. Невипадково в епоху романтизму в різних національних культурах творчо працює чимало митців універсального типу. «В період романтизму випадки багатогранної обдарованості були не лише звичними, а й типовими, закономірними», – нотує В. Ванслов [1, с. 287]. Герой закарпатського художника-письменника прагне розвинути свої таланти, реалізуватися у різних сферах.

Ідеалом справжнього митця Ерделі бачить людину всебічно розвинену, що постійно прагне до самовдосконалення, обізнану з різними видами мистецтв, захоплену прекрасним не лише у своїй мистецькій галузі. «*Фелікс не раз пробував увести Йоахима до притаєного світу інших мистецтв: піти на концерт, відкрити напрями літератури, вказати на красу форми, пластики в скульптурах, спрямувати до прихованої насолоди, що є у музиці та поезії, але душа Йоахима знаходила відлуння лише у графіці*», – так характеризує наміри свого героя автор [4, с.68]. Письменство аж ніяк не вторинна справа для різнойменного митця в Ерделі, воно постійно приваблює його, часом навіть заступаючи малярський фах. «Varietas delectate» – творче кредо героя «Дімону».

Пріоритетність внутрішнього життя особистості, відданої мистецтву, яка заявлена в цьому та інших романах Ерделі, кореспондує із чільними засадами естетики романтизму. Так, твір пронизаний постулатами ідеалістичної філософії («*Правдою є все, що я вважаю за правду*» [4, с. 52]; «*Щось народжується тієї хвилини, коли я оголошую про його існування*» [4, с. 64]). Тому невипадково згадані в романі Ніцше, Шопенгауер, Спіноза, Кант й Фіхте.

Романтичні настанови увиразнюються з особливою силою власне у звеличенні митця й мистецтва, пропагованого письменником. Саме за митцями («художніми душами») він залишає здатність до глибшого осягнення світу й Божого задуму («*Око митця більш виточене, ніж у людей, яких називають нормальними*» [4, с. 58]). По суті, його обґрунтування *людини* означає якраз творчу особистість, що прагне до реалізації усіх своїх творчих потенцій. Ерделі наділяє людину надзвичайними можливостями, які необхідно втілити у житті («*Все можливе!» – завжди було гаслом Фелікса*»; «*У нас у собі є все, треба тільки знайти спосіб, як втілити в життя те, що ми хочемо*» [4, с. 68]; «*Всередині нас є все. Ми не уявляємо безконечну силу нашого духу. Ми можемо створювати, що захочемо, можемо стати, ким захочемо. Дорогу життя можна оцінити тільки ціною тисячоліть…*» [4, с. 105]). Його система поглядів напрочуд суголосна з магічним ідеалізмом Новаліса, згідно з яким людина наділена надзвичайними силами й можливостями у природному й духовному світах. Цікаво й те, що Фелікс, відданий малярству й письменству, прохоплюється визнанням величі музики («*Я зрозумів музику, чарівну таємницю світу музики, яка, все ж, найбільше дає чутливій фантазії*» [4, с. 56]), що теж нагадує ієрархію мистецтв романтизму, згідно з якою музика виступала як «найромантичніше із мистецтв» (Е. Т. А. Гофман).

У романтичному ключі осмислюється й поетизується у творі любов. Любов і мистецтво, на думку автора, можуть стати чинниками вдосконалення людини. Перевтілення митця в образи з різними іменами в романі на свій лад художньо інтерпретує романтичні ідеї про важливість постійних змін і вічне становлення як у природі, так і в житті («*Адже краща таємниця створення світу полягає у красі, що постійно змінюється у процесі розвитку*» [4, с. 66]). Романтики також постулювали вищу вартість становлення, поставання, процесу на противагу тому, що вже сформоване, здійснене, незмінне.

Окрім того, герой Ерделі не сприймає світу купівлі-продажу («*А тобі не страшно від того, що безмежні відчуття художника, спосіб мислення оплачуються грішми? І купують-продають твої твори так, ніби то матерія, а не частина твоєї душі?*» [4, с. 46]). Він протиставляє творчу індивідуальність натовпу в дусі романтичної контроверзи «митець – філістерство» («*Юрба ще ніколи не служила на благо людства. Ніколи! Завжди лише вбивала, була засобом війни… Благу людства завжди служила лише людина, обдарована геніальністю*» [4, с. 110]).

Хоча автор нехтує сюжетом, все ж у сповідальних графіках духовного життя різноликого героя-митця твору вгадуються точки вищої напруги. Епізод з ключем до потаємних зал і кімнати тунелю Художника, які Михайло Сирохман слушно вважає метафорою його внутрішнього світу, становить своєрідну кульмінацію «Дімону». Цей ключ бачиться багатозначним образом-символом, що нагадує славнозвісну Синю квітку Новаліса у романі «Генріх фон Офтердінген».

Роман «ІМЕН» продовжує започатковану першим твором тему митця й мистецтва. Твір має підзаголовок «роман із життя підкарпатського художника у Мюнхені». Анотація пояснює передусім назву твору: «*Це слово автор створив, щоб виразити душу того, хто згорає на цій землі в любові й мистецтві». Слово «ІМЕН» склалося з початкових літер угорських слів «Бог», «мистецтво», «любов» і «безконечність». «ІМЕН» є найкращим поняттям людини. Це – вища точка ідеалізму. Цим твором автор передав най-*

краще поняття вічного горіння любові й мистецтва», – підсумовує письменник [4, с. 113]. Отже, як і в «Дімоні», тут магістральними концептами для художніх обмірковувань залишаються ті ж поняття. Повторюється автор і в багатьох ідеях, зокрема щодо первинності духовного світу особистості («*Людина сама у собі може знайти все. Рай, пекло, приреченість, спасіння. Людина може знайти у собі смерть і вічне життя. Безконечна насолода в тому, що все це нам дане*» [4, с.136]; постійних взаємопереходів і змін («*Ні, ні, ніщо не закінчене! Адже саме те є гарним, що вічно живе. Невпинність вічної переміни*» [4, с.132]; «*таємниця краси – це вираження розмаїття постійної переміни*» [4, с. 142]); спорідненості малярства й письменства («*Серед мільйонів варіантів краси, серед усієї безконечної краси тільки два її види можуть отримати життя. Та краса, що пензлем нанесена на полотно фарбами, виражає перший вид, а другий – отримує життя за допомогою пера словесним зображенням різноманітних уявних образів*» [4, с. 166]; одвічного прагнення митця до ідеалу («*таємниця творчості митця – вічна невдоволеність, яка кожен його твір наближає до досконалого*» [4, с. 169]) тощо.

Разом з тим, помітна й еволюція Ерделі-романіста. Так, хоча фрагментарність стилю зберігається, все ж «ІМЕН» вирізняється чіткішою структурою з виразнішою сюжетною лінією, яка вибудовується на основі любовної історії Джекса і Лілет. Як і анонсував письменник, роман поділяється на дві частини, перша з яких презентує «ідеальне кохання» на мистецькому тлі, а друга – «*сумна кольорова гама розвитку мистецтва паралельно з коханням*» [4, с. 113]. Викладаючи свої філософсько-естетичні погляди, автор розповідає й про те, як розвивалося його почуття – від знайомства до розлуки. Окрім поезій, структура твору вбирає сни і щоденникові записи, причому не лише Джекса, а й Лілет.

Очевидно, письменництво цікаве Ерделі не як «малювання словом», дескрипцією, а власне можливістю дати вислів своїх філософсько-естетичних поглядів, системи, оцінки, чого неможливо досягнути в малярський спосіб. Ерделі прагне саме оцінювати, висловити свою позицію, тому й береться за перо. Він прагне до поетики містичного, тож слово «таємниця» та його похідні стає ключовим у творі. Не бракує в «ІМЕНі» також «невідомого», «недосяжності», «безконечності», «завжди іншого». Часом він надуживає цими словами, (як і словом «Бог»), впадаючи в екзальтацію та пафос («*дивні святі браття мої: люди, мистецькі душі*»). Містичне ж автор розуміє у романтичному ключі – «живе відчуття присутності безконечного в конечному» (за визначенням Віктора Жирмунського) [5, с. 12]. «Найвитонченішим є те, що не має слова», – усвідомлює він [4, с. 173].

Невипадковими є згадки Оскара Вайлда в контексті твору. Очевидно, цей автор привернув увагу Ерделі своєю парадоксальністю мислення й мистецькою проблематикою. Прикметно, що культура естетизму Вайлда також живилася з джерел романтичного світогляду (цей аспект цікаво аналізує Віктор Жирмунський). «Доріан Ґрей чи Мона Ліза – що є таємницею їхньої краси? Портрет змінюється з кожним днем. Розвиток, завжди більш інтенсивне бачення, і завжди інший портрет Доріана Ґрея. Це – чудова серія картин вічних змін душі …. Вайлд і Леонардо да Вінчі знали, що «*таємниця краси – це вираження розмаїття постійної переміни*» (курсив автора. – Н.М.) [4, с. 141–142], – пояснює герой. Ерделі імпонує здатність до постійних змін і оновлення, які він знаходить в концепції естетизму. Перегук з Вайлдом звучить і тоді, коли герой міркує про вічну мінливість портрета. У «Галереї портретів підкарпатських художників», до речі, він безпосередньо вказує на збіги зі скандальним англійцем, даючи характеристику власної творчості: «Він (Ерделі. – Н.М.) поділяє думку Оскара Вайлда про мистецтво, що «справжній художник містить в собі ознаки всіх мистецтв». Знання професії, технічного вміння можна набути, безперечно, шляхом навчання. Справжній художник повинен однаково розумітися на літературі, музиці, на всіх видах образотворчого мистецтва, коротше кажучи – на всьому, що пов'язане з мистецтвом. Мистецтво – це окрема площина, площина почуттів. Почуття можна по-різному вибудовувати, їх можна виражати різними засобами» [4, с. 350]. Ерделі акцентує, що найголовніше в мистецтві – «вміти примусити звучати в людині емоційну струну».

Мистецька тема оприявнюється також з уведенням екфразисів. Відтворюючи полотна «Святе сімейство» Ван Дейка та «Пієта» Мікеланджело, герой наголошує, що їхня розмова з Лілет була вагома як «цінність споглядання з точки зору *краси*, як побачене очима художника, сприйняте мистецькою душею» [4, с.123]. Погляд митця, його уміння помічати те, до чого звичайні люди неуважні або й байдужі, не раз звеличені у філософії мистецтва Адальберта Ерделі.

Текст передає «мислення кольором» митця, який, змінивши пензель на перо, залишається вірним малярству. Фарби не лише засоби, знаряддя в мистецтві Фелікса. Вони дають імпульси й до поетичної творчості, щоб передати складність міркувань художника. Інформація про життя і світ адаптується в концептуальних рамках мислення автора-маляра, для якого колір належить до базових понять. Автор акцентує точність, виразність кольору, за яку борються художники («Чим простішою є кольорова відповідь, тим більше буде того, що є мистецтвом» [4, с.168], а також співає хвалу багатобарвності життя, протиставляє колір сіризні. Варто наголосити на синестезійній «практиці» письменника, в результаті якої постає цілий «словесно-малярсько-музичний» пейзаж. «Прага – прекрасне місто. І зробив його ще кращим захід сонця, який Господь послав, щоб мене привітати. Такого прекрасного заходу сонця я ще не бачив. Вежі Градчан у сірій імлі, хмари загорілися – від блідо-жовтого до криваво-червоного змагалося дзеркало Влтави з ніччю. Випадковий човен разом з усіма веслярами був не тільки картиною, а й музикою водночас. Дзеркало човна було теплим баритоном і глибоким басом з сивим веслярем. Хор ангелів з хмар сопрано і тенором, світло-синім, світло-зеленим, вуаллю блідих рваних хмар дали знак прекрасним проминанням старому весляреві», – так описує захід сонця герой роману «ІМЕН» [4, с.165]. Знаходимо чимало інших оригінальних думок, що будуються на

синестезійному сприйманні, переважно візуально-звукового характеру («осінь – третя частина симфонії всіх кольорів»[4, с. 82]; «Лілет, з Ваґнера достатньо, я б хотів побачити кольори Брамса. З темного – у світле! О, Лілет, зіграй мій улюблений 11 ноктюрн Шопена» [4, с. 133]; «Він ніби привласнює звукам кольори» (Лілет про Джекса) [4, с. 133]; «як гарно, що були люди, які все бачили у звуках» [4, с. 133] тощо). Невипадково трапляється багато синестетів серед письменників доби романтизму. Як пише Леся Генералюк, «романтики збагнули, що емоції і відчуття не існують ізольовано, а взаємодіють, перетинаються і пробуджують безконечні потоки асоціацій» [3, с. 240]. На ґрунті синестезії уможливлюється взаємодія і синтез мистецтв. Віктор Жирмунський пояснює стирання меж між органами чуття, «щоб в злитті їх досягнути того, що неможливо в окремішності»: «Але романтики – поети і художники. І, орудуючи словом, вони повинні змінити внутрішню якість слова і зв'язок між словами та образами згідно нового ідеалу виразності» [5, с. 34]. Художнє мислення Ерделі, як бачимо, синестетичне за своєю природою, його ж літературні тексти оприявнюють інтенції до «ідеалу виразності», культивованого в романтизмі.

Таким чином, концепція мистецтва і митця, яку можна відтворити на основі літературної спадщини художника Адальберта Ерделі, засновується на суголосних з естетикою романтизму засадах. Схиляння перед мистецтвом, взаємодія мистецтв, звеличення творчої особистості пронизують романи «Дімон» та «ІМЕН», які прочитаються як документи багатого внутрішнього життя автора-універсаліста. Естетико-філософською концепцією зумовлені й поетикальні особливості творів (фрагментарність форми, присутність автора, імпульсивна розповідь, синестезійність тощо). Літературна творчість Ерделі доповнює його малярство, розкриваючи його творчі прагнення в мистецтві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ванслов В.В. Эстетика романтизма / Виктор Владимирович Ванслов. – М.: Искусство, 1966. – 403 с.
2. Гавдида Н. Літературно-малярський дискурс творчості Богдана Лепкого: Монографія / Наталія Гавдида. – К.: Смолоскип, 2012. – 228 с.
3. Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва / Леся Генералюк. – К.: Наук. думка, 2008. – 544 с.
4. Ерделі А. ІМЕН: літературні твори, щоденники, думки / Адальберт Ерделі. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. – 440 с.
5. Жирмунский В. Немецкий романтизм и современная мистика / Виктор Жирмунский. – Санкт-Петербург, 1914. – 207 с.
6. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму) / Дмитро Чижевський. – Тернопіль: Феміна, 1994. – 480 с.

REFERENCES

1. Vanslov V.V. Aesthetics of Romanticism. Moskwa, Iskusstwo, 1966. 403 pgs.
2. Gavdyda, N. I. Literary and painting discourse of the creative works of Bohdan Lepkyi. Kyiv, Smoloskyp, 2012. 228 pgs.
3. Heneraliuk, L. S. Shevchenko's Universalism: Interactions between Literature and Fine Arts. Kyiv, Naukova dumka, 2008. 544 pgs.
4. Erdeli A. IMEN. Uzhgorod, Vydavnytstvo Olexandry Harkushi, 2012. 440 pgs.
5. Zhyrmunsky V. German Romanticism and Modern Mysticism. Saint-Petersburg, 1914. 207 pgs.
6. Chyzhevsky D. History of Ukrainian Literary from the Beginnings until the Era of Realism. – Ternopil, Femina, 1994. 480 pgs.

Concept of art and artist in the prose of Adalbert Erdeli

Mocherniuk N. D.

Abstract. The literary works of a celebrated artist Adalbert Erdeli (1891–1955), one of the founders of Transcarpathian painting school, have been studied in the paper. His aesthetic views are the focus of our attention. The novels *Dimon* and *IMEN* were the main literary body of scrutiny. The concept of art and artist as presented by Adalbert Erdeli in his prose has been examined in relation to the Romanticism aesthetics. The art creation issues of universal scope have been pointed out in the paper as well.

Keywords: *art, artist, aesthetics, Romanticism, universalism.*

Концепция искусства и художника в прозе Адальберта Эрдели

Н. Д. Мочернюк

Аннотация. Статья посвящена исследованию литературного творчества известного живописца, одного из основоположников закарпатской школы изобразительного искусства, Адальберта Эрдели (1891–1955). В центре внимания автора – эстетические взгляды художника. Материалом анализа стали романы «Димон» и «ИМЕН». Концепция искусства и художника Адальберта Эрдели рассматриваются в связи с эстетикой романтизма. Заакцентировано на вопросах творчества универсального характера.

Ключевые слова*: искусство, художник, эстетика, романтизм, универсализм.*

Парадигматичні маркери антонімічності

Д. В. Мовчан

Сумський державний університет, м. Суми, Україна
*Corresponding author. E-mail: d_movchan@i.ua

Paper received 05.08.2016; Accepted for publication 15.08.2016.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей прадигматичної організації антонімічних одиниць сучасної німецької мови. Автором виокремлено та проаналізовано формальні та змістові маркери антонімічності. Інтерпретовано поняття „антонімічне значення“ та „антонімічна значущість. Розкрито характер зв'язку між антонімією та запереченням.

Ключові слова: *антонімія, парадигматика, антонімічне значення, антонімічна значущість, заперечення.*

У лінгвістиці дослідження антонімії базується на лексичному значенні. Термінами «антонімія» та «антоніми» часто оперують як представники лінгвістичної науки, так і рядові носії мови. Однак при ознайомленні зі спеціальними дослідженнями виявляються досить суперечливі погляди щодо лінгвістичного статусу антонімії, її місця в лексико-семантичній структурі мови: від повного невизнання антонімії як семантичної категорії (А. Г. Волков, В. М. Клюєва) до проголошення її семантичною універсалією (М. Р. Львов, Л. А. Новиков, Н. М. Шанський, Е. Агрікола, В. Мюллер та ін.). Полеміку викликають й окремі лексичні пари щодо правомірності вважати їх антонімами. Між тим, факт існування у різних мовах слів із протилежним значенням є загальновизнаним, а отже, антонімію можна розглядати як одну із важливих універсалій лексичного рівня мови. На користь цього факту свідчать, зокрема, спільність структури протилежних значень мовних одиниць та помітна схожість формальної класифікації антонімів та їх основних семантичних типів у різних мовах. Вище сказане потребує розгляду питання про те, які саме лексичні одиниці повинні називатися антонімами, тобто яким критеріям вони повинні відповідати, щоб мати такий статус.

Об'єктом дослідження виступають антоніми-іменники сучасної німецької мови, предметом – особливості їх структурно-семантичної організації.

Слово є різнонаправленою одиницею, що активно функціонує у мовленні. У слові співіснують два статуси, яких воно набуває у системі мови: статус слова-назви, чи то слова-ономатеми, та слова-синтагми [1]. Значення слів-ономатем носять інваріантний характер і детермінуються, як правило, позамовними факторами, співвідносячись зі світом речей та понять та вибудовуючи парадигматичні опозиції та ряди, в той час, як значення слів-синтагм формуються винятково під впливом контексту. З реальною дійсністю та мисленням смисл окремого слова-синтагми пов'язаний не прямо, а через загальний смисл фрази або ж висловлення, частиною яких є ця одиниця.

Пріоритетною сферою встановлення антонімічності слів ми схильні вважати саме парадигматичні відношення між мовними одиницями. Синтагматичні зв'язки слів із протилежним значенням виступають, скоріше, підтвердженням їх антонімічного статусу, реалізацією потенційних можливостей спільного функціонування антонімів у мовленні. Ми не відкидаємо можливості формування антонімічних смислів на основі специфічного вживання мовних знаків у потоці мовлення, проте вважаємо, що такі одиниці потребують чіткого лінгвістичного аналізу та термінологічного розмежування.

Лексичні одиниці як у формальному, так і в семантичному плані, характеризуються комбінаторністю. Комбінаторність мовних одиниць складає фундаментальну основу парадигматики: «Парадигматика – тип зв'язків у мовній системі, які встановлюються на підставі варіативності, подібності, протилежності, похідності, включення, субкатегоризації мовних одиниць …» [6, с. 531]. Суть таких відношень полягає у тому, що мовні одиниці можуть на основі форми або змісту, або ж на основі форми та змісту одночасно, асоціативно об'єднуватися у певні групи, проявляючи при цьому схожість, або ідентичність, одних компонентів та відмінність інших.

Парадигма в широкому розумінні охоплює всі мовні величини, здатні заміняти одна одну в одному й тому ж контексті, перебуваючи у відношеннях протиставлення. Якщо синтагматичні зв'язки між словами представляють собою тип відношень, що мають назву логічної кон'юнкції і виражаються формулою «і А, і В,.. і Х», то парадигматичні відношення є прикладом відношень логічної диз'юнкції, що виражається формулою «або А, або В,.. або Х».

Структурні маркери антонімічності. Антоніми як один із проявів словесних опозицій у формальному плані можуть повністю не співпадати, і тоді їх опозиції є суто семантичними, наприклад: *'die Leere – die Fülle', 'der Fund – der Verlust', 'die Liebe – der Hass'*. Але в багатьох випадках антоніми подібні один до одного у формальному плані, найчастіше, за кореневою морфемою, наприклад: *'das Verständnis – das Unverständnis'*, *'die Organisation – die Desorganisation'*, '*die Anwesenheit – die Abwesenheit', 'die Handschrift – die Maschinenschrift'*.

Деякі вчені висловлюють думку щодо визнання тестом на антонімічність слів у рамках парадигматики ідеї заперечення [4, 5, 10]. При цьому традиційна назва антонімів може зберігатися лише за тими розрядами слів, у номінації яких експліцитно присутнє заперечення.

Ми гадаємо, що вибіркового характеру антонімічним протиставленням у системі мови надає, перш за все, факт протилежності лексичних значень мовних одиниць. Заперечення – одна зі сторін протилежності, наряду зі ствердженням: «Позитивне та негативне – це сторони протилежності, які стали самостійними» [2, с. 48]. Отже, заперечення – невід'ємна характеристика антонімічних пар: один антонім заперечує інший.

 ©D. V. Movchan 2016

Зважаючи на інтенсивність міри прояву антонімічності, вираженої парами слів протилежної природи, антоніми видається можливим розділити на протилежні (*´die Tugend – das Laster', 'der Segen – der Fluch', 'die Achtung – die Verachtung')´*, та суперечні *('die Tugend – die Untugend', 'der Segen – der Unsegen', 'die Achtung – die Nichtachtung')*. При цьому, як бачимо, суперечні антоніми на *un-* та *nicht-* характеризують послаблення якості, відсутність того, що позначається першим членом антонімічної опозиції. В той же час опозиції першого порядку на зразок (*'die Tugend – das Laster', 'der Segen – der Fluch', 'die Achtung – die Verachtung')* більш чітко ідентифікують протилежне поняття. В силу цього протилежні антоніми за ступенем антонімічної протиставленості завжди сильніші за суперечні.

Опозиції, у складі яких є словотвірні антоніми, марковані заперечними формантами, так само, як і опозиції різнокореневих антонімів, демонструють відношення протилежності та імплікацію заперечення. Проте такі характеристики репрезентує, скоріше, не власна семантика словотвірних антонімів, а особливості їх співвіднесеності з семантикою протилежних їм членів опозиції. Кореляції такого типу виражають неповнозначні протилежності, в результаті чого семантичні опозиції набувають асиметричного характеру: правий член виражає незавершену міру якості, властивості і т. ін. у порівнянні зі значенням симетричного члена опозиції: *'die Freude – die Unfreude', 'das Ich – das Nicht-Ich', 'die Ehre – die Unehre'*. Гіпотетичної повнозначності така протилежність могла б набути, якби мовні одиниці, що її виражають, були трансформовані зі статусу слів-ономатем у статус слів-синтагм, тобто у мовленні. Антонімія за таких умов розглядається не як іманентна властивість слів-антонімів, яка лише проявляється у мовленні, а і як явище, яке виникає у мовленні, як продукт операції заперечення в умовах перетворення неповного заперечення в повне.

Таким чином, виявляється, що:

- структурні критерії антонімічності слів є релевантними лише по відношенню до лексичних одиниць, які включають спільні компоненти структури. Такі компоненти виступають інтегральними ознаками, які підводять пару антонімічних слів під спільне поняття;

- структурними маркерами антонімічності слів будемо вважати наявність у структурі одного з членів антонімічної пари, або у структурі обох протичленів опозиції словотвірних показників антонімічності. Словотвірна антонімія передбачає антонімічні відношення між похідним та мотивуючим словом та між окремими словотворчими засобами та моделями. Функцію структурних показників антонімічності виконують суфікси, (напівсуфікси), префікси (напівпрефікси) та антонімічні компоненти у складних словах;

- семантичне заперечення є інгерентною характеристикою антонімів: один антонім заперечує інший. При цьому формальне заперечення, яке виражається словотвірними показниками, не є обов'язковим для існування відношень протилежності між словами.

Парадигматичність антонімічних одиниць охоплює як формальні, так і змістові показники. Члени антонімічних опозицій пов'язані між собою відношеннями «перехрещення»: об'єднані спільними семами та протиставлені диференційними, особливістю яких є їх протилежність за змістом. Виявленню такої ознаки традиційно служить компонентний аналіз основних, узагальнених значень слів.

Семантичні критерії антонімічності. Як відомо, значення – це абсолютна характеристика мовних одиниць, їх субстанціональна риса, яка існує в якості реалізації здатності людської свідомості до відображення окремих фрагментів та реалій довколишньої дійсності.

Протилежне значення у рамках парадигматики видається можливим класифікувати як антонімічне значення, оскільки воно є інваріантною ознакою виключно антонімічних мовних одиниць.

Антонімічне значення – це значення, яке асоціативно співвідноситься зі своїм антиподом за принципом протилежності окремих складових семантичної структури. Воно є потенційною характеристикою слова, яка проявляється у мовленні, реалізуючи можливості синтагматичного плану.

Результатом взаємодії одного антонімічного значення з іншим виступає антонімічна диференційованість значущостей номінативних одиниць.

«…Для визначення значущості слова недостатньо констатувати, що воно може бути співставлене з тим чи іншим поняттям, тобто, що воно має те чи інше значення; його необхідно, крім того, порівняти з подібними йому значущостями, тобто з іншими словами, які можна йому протиставити» [7, с. 148]. Отже, у структурованій системі будь-який елемент має певну значущість не через свою фізичну субстанцію, не сам по собі, а в оточенні інших елементів.

Суть семантичних значущостей полягає у диференціації значень: «Значущість несе диференційну інформацію,.. вона … становить реальний семантичний компонент, хоча й такий, що виділяється в структурі значення тільки в межах тієї чи іншої семи» [8, с. 114]. Іншими словами, семантичні значущості – це структурні компоненти значення, які визначають його статус у семантичній системі мови (в парадигмах, синтагмах тощо).

Оскільки під значущістю слід розуміти «… відношення між знаками як по горизонталі (синтагматика), так і по вертикалі (парадигматика)» [7, с.147], то, на нашу думку, антонімічну значущість можна кваліфікувати як один із видів парадигматичних значущостей, адже вона детермінується реляційними властивостями антонімічних одиниць.

Антонімічна значущість виникає як результат системотвірних функцій словесних опозицій антонімів. Так само, як і антонімічні значення, антонімічні значущості відображають реалії об'єктивної дійсності, тобто зумовлені природою та властивостями предметів номінації. В них фіксуються явища протилежності речей та понять.

Якщо антонімічне значення – категорія відносна, оскільки антоніми не можуть існувати окремо, самі по собі, без свого антиподу, то антонімічність значущостей – категорія абсолютна. Вона існує незалежно від

характеру та виду семантичних протиставлень. У той же час абсолютний характер антонімічності можна вбачати лише у межах конкретного випадку протиставлення антонімів. Зміна їх значень може привести до зміни характеру протилежності: пор.: '*die Freude – der Kummer'* (повна протилежність) та '*die Freude – die Unfreude'* (неповна, «пом'якшена» протилежність).

Системний підхід до виділення антонімів як парадигматичних одиниць базується на двох положеннях: по-перше, вони об'єднуються у парадигми на основі подібностей та відмінностей; по-друге, подібності та відмінності стосуються, у першу чергу, сфери семантики.

Як було встановлено раніше, в залежності від специфіки співвідношень між інтегральними та диференційними компонентами семантичних протиставлень розрізняють такі види опозицій:

- опозиція тотожності;
- привативна, або опозиція включення;
- еквіполентна, або опозиція протиставлення;
- диз'юнктивна, або опозиція виключення.

На основі компонентного аналізу значень слів-антонімів, їх опозиції видається можливим класифікувати як еквіполентні, виражені формулою: АБВ – АБГ, де АБ – спільні компоненти значень, а елементи В та Г – ті компоненти, якими ці значення протиставляються. Спільні семи антонімів – це інваріантні величини, які носять досить абстрактний характер. Особливістю специфічних сем антонімів є їх протилежність.

У семантичній структурі слів-антонімів роль інтегральних сем відіграють, по-перше, категоріально-граматичні семи (грамеми), напр., сема «ознака» у прикметників, сема «дія» у дієслів, сема «істота», «предмет», «явище» та ін. у іменників і т. д., і, по-друге, категоріально-лексичні семи, як наприклад, сема «період життя» у значеннях антонімів *'die Jugend – das Alter'*, сема «напрямок руху» у семантиці антонімів '*der Start – die Landung',* сема «місце-розташування» для слів *'der Oberkiefer – der Unterkiefer'* і т. д.

Категоріально-лексичним семам підпорядковані інші, менш загальні семи, які прийнято називати диференційними. Саме диференційні семи надають специфічності семантиці мовних одиниць, а у випадку взаємної протилежності створюють можливість співвідносити слова по лінії антонімічності. Наприклад: '*die Schnelligkeit – die Langsamkeit'* (диференційна сема «такий, що відбувається за короткий відрізок часу» протиставляється диференційній семі «такий, що відбувається за тривалий відрізок часу» за принципом полярності).

Іноді для адекватного аналізу семантичної структури слів-антонімів окрім семного аналізу може застосовуватися метод розгорнутих аналітичних визначень, які складаються із двох частин: ідентифікатора та словесних конкретизаторів, тобто ознак диференційного характеру, наприклад: *'der Sturzregen*': «дощ» (ідентифікатор) та «сильний» (словесний конкретизатор) – '*der Sprühregen'*: «дощ» (ідентифікатор) та «слабкий» (словесний конкретизатор). Як бачимо, ідентифікатор заключає у собі найбільш загальні, родові ознаки того поняття, яке об'єднує собою слова, що протиставляються. Спільність родової ознаки виключає можливість співвіднесення слів по лінії антонімічності, якщо значення таких слів не є пов'язаними між собою одним поняттям.

Нерідко спільна родова ознака знаходиться у «прихованому» вигляді, не має досить конкретного вербального позначення. Порівняємо: '*die Nähe – die Ferne'* (дистанція), та '*das Pech – das Glück'* (?). Проте, як виявляється, присутність спільного поняття у випадку співставлення протилежних значень обов'язкова: протилежність передбачає як максимум відмінностей, так і спільний, узагальнюючий критерій. Відсутність однослівного вербального вираження такого критерія пояснюється тим, що час від часу наша свідомість та мова «…затримуються на рівні …більш конкретного і відчувають труднощі в усвідомленні загального, більш абстрактного цілого» [3, с. 461].

Тип зв'язку між двома протилежними значеннями слів-антонімів нагадує принцип гіперонімо-гіпонімічних відношень: значення є опозитивними за диференційними ознаками на нижчому рівні співставлення, як гіпоніми, та зближені на верхньому рівні узагальнення у спільному родовому понятті, як гіпероніми.

При співставленні антонімічних опозицій різних семантичних типів виявляється, що лексичні (однослівні) найменування родових понять (ідентифікаторів), як правило, відсутні у випадку контрадикторних протиставлень (*die Wahrheit – die Lüge*), і частіше, хоча й не завжди, мають місце при кількісних (градуальних) протиставленнях: *'die Pracht – die Bescheidenheit'; 'die Pracht – die Armut'; 'die Pracht – das Elend'* = «матеріальний чи фінансовий стан» або ж *'die Wärme – die Kühle'; 'die Wärme – die Kälte'; 'die Wärme – der Frost'* = «температурний стан» і т.ін.

Як відомо, окрім категоріальних та диференційних сем, значення деяких слів можуть включати ознаки, що мають характер потенційних сем. При ізольованому розгляді слів, поза їх вживанням у мовленні, потенційні семи не є визначальними для формування протилежності значень лексичних одиниць. Але інколи, як то у вторинних або переносних значеннях слова, а також за умов специфічного вживання, потенційні семи можуть актуалізуватися, створюючи ефект антонімічності. Наприклад:

Für einen Charakter wie Peachum bedeutete aber «in eines Mannes Hand sein» das gleiche, was für ein ***Kaninchen*** *bedeutet, in der Hut eines* ***Pythons*** *zu sein"* (Brecht B. «Dreigroschenroman»).

У значенні лексеми '*Kaninchen'* наводиться презирливо-емоційна сема «жертва, беззахисна, слабка натура», внаслідок чого вона протиставляється як протилежна лексемі '*Python'* з оказіональним значенням «сильна істота, хижацька натура».

Взяті самі по собі, без контексту, вказані слова не демонструють антонімічного зв'язку, оскільки співвідносять далекі поняття, не зближені семантично. Але завдяки мовній ситуації, що викликає у свідомості людини асоціації певного змісту, вони виявляються полярно протиставленими одне одному. У лексичних значеннях таких слів можна віднайти частково протилежні ознаки («жертва» – «хижак»), але вони аж ніяк не будуть вичерпувати ні всього об'єму значення, ані його диференційних сем. Потенційні семи, становлячи конотаційну периферію семан-

тики таких мовних одиниць, виступають як конкретно-символічне уявлення про пару протилежних ознак. «…Абстрактна антитеза ознак усвідомлюється через конкретні образи їх носіїв…» [3, с. 461]. Багаточисельні інші ознаки речей, які б заважали дихотомічному протиставленню понять, при цьому не враховуються.

З огляду на вище сказане, семантичними маркерами антонімічності є:

- наявність у семантиці антонімічних пар спільної семи протилежності або компоненту крайнього заперечення;

- здатність мовних знаків викликати асоціації за принципом протилежності лексичних значень;

- основу для співставлення лексичних значень антонімів складають інтегральні семи. Вони вказують на ідентичні ознаки однієї і тієї ж субстанції. Диференційні семи виконують функцію поляризації значень антонімів;

- ядерний характер сем, які беруть участь у формуванні антонімічного значення веде до утворення антонімів, закріплених системою мови. Ситуативно обумовлене залучення периферійних компонентів семантичної структури слова до формування відношень протилежності є причиною узуальної незакріпленості антонімічних одиниць. Виникнення антонімічних зв'язків, які не відповідають мовній нормі, є ситуативно обумовленим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Очерки по функциональной лексикологии / Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда. – Львов : Світ, 1997. – 392 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Наука логики / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Мысль. – Т.3, 1972. – 371 с.
3. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики / М. В. Никитин. – С.-Петербург : Научный центр проблем диалога, 1996. – 760 с.
4. Новиков Л. А. Антонимия в русском языке (Семантический анализ противоположности в лексике) / Л. А. Новиков. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1973. – 290 с.
5. Михайлов В. А. Генезис антонимических оппозиций. (Антонимия и отрицание) / В. А. Михайлов. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1987. – 79 с.
6. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К, 2010 – 844 с.
7. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию / Ф. де Соссюр. – М. : Прогресс, 1977. – 695 с.
8. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / И. А. Стернин. – Воронеж. : Изд-во Воронежского ун-та, 1985. – 172 с.
9. Müller W. Das Gegenwort-Wörterbuch: ein Kontrastwörterbuch mit Gebrauchshinweisen / W. Müller. – Unveränd. Nachdr. der Ausg. von 1998. – Berlin; New York : de Gruyter, 2000. – 580 S.
10. Paradis C. Antonymy and negation: the boundedness hypothesis / C. Paradis, C. Willners // Journal of Pragmatics 38.7, 2006. – pp. 1051–1080.

REFERENCES

1. Batsevych F. S. Essays on functional lexicology / F. Batsevych, Kosmeda T. – Lviv : Svit Publ., 1997. – 392 p.
2. Hegel G.W.F. Science of logic / G.W.F. Hegel. – M.: Misl Publ. – Vol.3, 1972. – 371 p.
3. Nikitin M.V. Course of linguistic semantics / M.V. Nikitin. – S. Petersburg : Nauchny zentr problem dialoga, 1996. – 760 p.
4. Novikov L.A. Antonyms in Russian (Semantic analysis of lexical opposites) / L.A. Novikov. – M. : Moscow State University, 1973. –290 p.
5. Michailov V.A. Genesis of antonymous oppositions (Antonyms and negation) / V.A. Michailov. – L. : Leningrad State University, 1987. – 79 p.
6. Selivanova O.O. Linguistic encyclopedia / O.O. Selivanova. – Poltava : Dovkillya – K Publ., 2010. – 844 p.
7. Saussure F. de. Works on linguistics / F. de Saussure. – M. : Progress Publ., 1977. – 695 p.
8. Sternin I.A. Lexical meaning of a word in speech / I.A. Sternin. – Voronezh : Voronezh University, 1985. – 172 p.

Paradigmatic markers of antonyms

Movchan D. V.

Abstract. The article studies the paradigmatic characteristics of antonyms of modern German. The author singles out and analyses the formal and semantic markers of antonyms. The terms „antonymic meaning" and „antonymic significance" have been interpreted. The peculiarities of the relationship between antonyms and the category of negation have been revealed.

Keywords: *antonymy, paradigmatics, antonymic meaning, antonymic significance, negation.*

Парадигматические маркеры антонимии

Д. В. Мовчан

Аннотация. Статья посвящена исследованию особенностей парадигматической организации антонимических единиц современного немецкого языка. Автором выделены и проанализированы формальные и содержательные маркеры антонимичности. Интерпретировано понятия „антонимическое значение" и „антонимическая значимость". Раскрыт характер связи между антонимией и отрицанием.

Ключевые слова: *антонимия, парадигматика, антонимическое значение, антонимическая значимость, отрицание.*

Modifications in the perception of evil spirits in the Ukrainian and Anglophone translations of "Faust" by J. W. Goethe

Y. O. Naniak

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Paper received 15.06.2016; Accepted for publication 25.06.2016.

Abstract. The paper considers difference in perception of evil spirits in Germany, Ukraine and Anglophone countries on the basis of Ukrainian and Anglophone translations of "Faust" by J. W. Goethe. Within the frames of this paper there are two main categories which are presented in J. W. Goethe's "Faust": witches and actually spirits. The similarities and differences in beliefs and stereotypical perception of this phenomena have been determined.

Keywords: *Translation Studies, linguo-cultural, Translation Studies analysis, Goethe, Faust.*

Introduction. The subject of research is connected with evil spirits. There are many approaches to definition and typology of this phenomenon, but within the frames of this paper there are two main categories presented in J. W. Goethe's "Faust": witches and actually spirits.

Materials and methods. The original German tragedy by J. W. Goethe, as well as Ukrainian translations by Ivan Franko, Dmytro Zahul, Mykola Ulezko, Mykola Lukash and Anglophone translations by Anna Swanwick, Charles Brooks, George Priest, Anthony Kline are serving as the material for the research. Translation Studies and linguo-cultural analysis of certain abstracts is conducted.

A brief review of publications on the subject. The roots of the German word "Hexe" can be found only in the West Germanic language area: Middle High German "hecse", "hesse", Old High German "hagzissa", "Hagazussa", medium Dutch "haghetisse", Old English "haegtesse" (Ghostly beings) – shortened in modern English to "hag" early 13c. (ugly old woman). The "hægtesse" was used to define a powerful supernatural woman.

Though both Ukrainian "відьма" and English "witch" derived from "veda" – sacral knowledge (Sanskrit), the fortune of these words in Ukrainian and English was quite different. In Ukraine "відьма" is the woman communicating with evil spirits, who does harm to the others [15, V. 1, p. 666]. It is derived from Old Slavic "вѣдъ" that is connected with "відати" – to know.

There has been a difference in perception of witchcraft in Ukraine, Germany, Great Britain and North America, though everywhere it was considered to be an act punished by law. Out of 100 000 capital punishments that are documentary proven to have been performed in Europe, around 30 000 took place in Germany and only 13 in Ukraine.

Witch in Ukraine is afraid of much less that the witch in Europe because the harm she does is supposed to be not very serious. We can see evaluation in Ukrainian translations: in the translation by I. Franko is the word "чарівниця". Ukrainian researcher I. I. Ohiyenko stresses that one should differentiate between the notions of "відьма" and "чарівниця", as the second can do good things, whereas the first – only harm [16, p. 16]. At the time when Faust was written by J. W. Goethe the very perception of evil spirits was changing. It was the epoch of Enlightenment and one was trying to get rid of the frights and to explain everything by one's intellect. People were trying to make fun of the things they were afraid of, because what is funny cannot be scary.

The goal of the study is to analyze the similarities and differences in beliefs and stereotypical perception of evil spirits in Germany, Ukraine and Anglophone countries on the basis of Ukrainian and Anglophone translations of "Faust" by J. W. Goethe.

In Goethe's "Faust", especially in the scene "Walpurgis Night" witches use obscene vocabulary, some of which is not clearly written but only implied both in the translations and in the original. Most probably the aim of it was to present witches as pariahs.

In this part of the scene the chorus of witches calls Baubo. Baubo, here depicted by Goethe as a leader of the witches (instead of Frau Holda, also Frau Holle), is a personage of Greek mythology, variously described as the midwife of the Greek goddess Demeter.

"Iambe and Baubo personify the obscene songs, in iambic meter, which were sung to relieve emotional tension at the Eleusinian Mysteries; but Iambe, Demeter, and Baubo form the familiar triad of maiden, nymph, and crone. Old nurses in Greek myth nearly always stand for the goddess as crone" [12, v.1, pp. 92, 96]. In Walpurgisnacht, old Baubo sets the tone for the obscenity of the witches, whom she leads to the top of the hill where the Devil presides as Lord.

There are two main modifications in perceiving Baubo and witches themselves in this abstract. First of all in the original the chorus of witches pronounces: "So Ehredem, wem Ehregebürt!/ Frau Baubovor!". In this case the modification is present only in Ukrainian translations, as in the Anglophone the word "Ehre" is rendered as "honour" in all the translations under analysis, and "Frau", as a polite manner of calling a woman, was rendered as "Dame" in A. Swanwick's and G. Priest's translations, as "Ma'am" (shortened from "Madame"), what is even more courteous in Ch. Brooks' translation and was omitted in the variant of A. Kline. D. Zahul renders it with two words: "Хвала і честь", what is a common collocation [10, V. 4, p. 460] (Taking into consideration the collocation "**Честь і хвала"**— is used as an appeal, expressing admiration, recognition of merits and dignity, gratitude to someone for something [15, V. 11, p. 32.]) which intensifies the meaning. I. Franko uses only the word "*честь*" while M. Lukash only "*хвала*", both of which are quite adequate. M. Ulezko provides a very interesting variant: "*Достошановну шанувать*". The word "*достошановний*", is widely used in official and ceremonial addresses in the meaning "highly honoured". This variant provides both the ceremonial

 ©|Y. O. Naniak 2016

Stimme. Die alte Baubo kommt allein, Sie reitet auf einem Mutterschwein. Chor. So Ehre dem, wem Ehre gebürt! Frau Baubo vor! und angeführt! Ein tüchtig Schwein und Mutter drauf, Da folgt der ganze Hexenhauf. [4, p. 246]	VOICES Alone old Baubo's coming now; She rides upon a farrow sow. CHORUS Honour to her, to whom honour is due! Forward, Dame Baubo! Honour to you! A goodly sow and mother thereon, The whole witch chorus follows anon. [3]	Голос Стариця Бавбо пре сама, Під нев хруньчить пацна свиня. Хор Честь, кому честь! І тій також! Стариця Бавбо, будь наш вождь! Пацна свиня, стара на ній, Відьми за ними, наче рій. [5]
Voice. Old Baubo comes along, I vow! She rides upon a farrow-sow. Chorus. Then honor to whom honor's due! Ma'am Baubo ahead! and lead the crew! A good fat sow, and ma'am on her back, Then follow the witches all in a pack[8].	Голос: А бабка Бавбо їде одна, На поросній свині вона. Хор: Хвала і честь, кому хвала! Вона сюди нас привела. Сама з порсною свинею, А ми юрбою всі за нею [1].	ГОЛОС Старенька Баубо — то вона — На матці свинці щось одна. ХОР Достошановну шанувать! Вам, пані Баубо, керувать! И свиня - ж ! ще й матка на хребті! Полк відьм за почет має йти [2].
A Voice. Alone old Baubo's coming now; She's riding upon a farrow sow. Chorus. So honour to whom honour is due! In front, Dame Baubo! Lead the crew! A sturdy sow with mother astride, All witches follow in a tide [9].	Голос Старенька Ба'убо в стороні Одна трюхика на свині . Хор Хвала тому, кому хвала! Нехай би Баубо нас вела! Вперед, стара! Щодуху дми! А за тобою – ми, відьми! [6]	A Voice Old Baubo comes, alone, and how: She's riding on a mother-sow. Chorus So honour then, where honour's due! Baubo, goes first! Then, all the crew! A tough old sow, a mother proud, Then follow, all the witches' crowd [7].

background and showing deep respect for her along with the address "*пані*". M. Lukash omitted the official address to Baubo, adding the conditional mood, while D. Zahul omitted even the name of Baubo, pointing at her with "*вона*". I. Franko calls her "Стариця Бавбо". The fixed meanings in the dictionaries of the word "*Стариця*" are: an old woman or a woman who is a beggar. But actually this word is quite often used to describe an older woman who is a member of a religious order (as a "Посланий до честнoє и благоговійной старицы Домникии" by I. Vyshenskyi, written in Lviv in 1606).

Another interesting example in this abstract is the options the translators chose to render the unity of witches: "*Hexenhauf*". This is a rather rare case that all the translators analyzed have chosen absolutely different options, creating modifications in the image of the witches going atop the mountain. In German the word "***Hauf***" has rather neutral meanings: messy superposed things; very large number or amount; a group with a common feature. That's why it becomes obvious that every translator complemented the image with something of his/her own. A. Swanwick, whose translations generally tends to be even more high-flown than the original, used: "witch chorus" (in the meaning: a group of singers, dancers, or actors who act together in a show but do not have the main parts (13)), accentuating the fact that it was a tragedy meant for the stage. M. Ulezko used a military word "полк", comparing the witches to the army. I. Franko introduced the comparison: "***Відьми за ними, наче рій***". The word "***рій***" is mainly used to describe the swarm of bees, though it is also used for other insects or birds and the fact that it can denote humans is also fixed in the dictionary. But this comparison stresses that the witches are flying in the sky and implies that there is a huge number of them, they can be aggressive and ready to defend themselves. Ch. Brooks variant is rather close to the previous one as the word "pack", despite meaning a group of people ("all the people who are behind the leaders in a race, competition, etc."), is also "a group of animals that hunt together or are kept for hunting" and what is even more interesting: "group of similar people or things, especially one that you do not like or approve of". So it can be understood as the evaluative judgement of the translator. G. Priest can also be considered judgmental as in his variant: "witches follow in a tide", while "tide" also has got some negative connotations which are fixed in the dictionaries: "a large amount of something unpleasant that is increasing and is difficult to control" [14]. D. Zahul's variant along with the A. Kline's one can be considered to be the most accurate as "юрба" as well as "crowd" mean "a large number of people gathered together in a public place", while "юрба" can imply that the people are disorganized. M. Lukash is just specifying: "ми, відьми" without modifying the image.

Evil spirit is a spirit tending to cause harm. Very often evil spirit is a synonym to demon.

In religion, folklore, and mythology a demon is a supernatural being that has generally been described as a malevolent spirit, and in Christian terms is generally understood as an angel not following God.

In this example Evil Spirit is torturing Gretchen, bringing harm to her most painful place – death of her family, trying to convince her that she was the reason for it. We can even assume that it was this episode that became the reason for Gretchen becoming mad and killing her child.

The modifications appear in its behaviour concerning Gretchen. In the original Evil spirit is trying to persuade Gretchen that her life is ruined and she will never be the same again: full of innocence "lallen" (what means mumbling) prayers in the church. The first part of that is not changed in most translations. Only in Ch. Brooks variant Evil Spirit says she was not only innocent butt also artless (naïve, free from deceit, guile, or artfulness; ingenuous). This way he stresses that she has committed a treachery and thus the emotional impact of his speech increases. D. Zahul introduced the word "heart" and I believe the reason for this choice was the same.

In this report we will also study two presentations of spirits: evil spirits and avenging spirits. Böser Geist;

Gretchen unter vielem Volk. ***Böser Geist*** *hinter Gretchen.* **BÖSER GEIST**. Wie anders, Gretchen, war dirs, Als du noch voll Unschuld Hier zum Altar tratst, Aus dem vergriffnenBüchelchen Gebete lalltest, Halb Kinderspiele, Halb Gott im Herzen! Gretchen! [4, p. 241]	*MARGARET amongst a number of people* ***EVIL-SPIRIT*** *behind Margaret* ***EVIL-SPIRIT***How different, Gretchen, was it once with thee, When thou, still full of innocence, Here to the altar camest, And from the small and well-conn'd book Didst lisp thy prayer, Half childish sport, Half God in thy young heart! Gretchen![3]	Служба божа, органи і спів. Гретхен середбагато народу. **Злий дух** за нею. **Злий дух.** Чи так-то, Гретхен, бувало, Коли тищеневинна Тут перед вівтар ступала І з книжечки старої Молитвислебезувала: Напівградитинна, Напівбог у серцїі Гретхен![5]
[Margeryamidst a crowd of people. Evil Spirit behindMargery.] Evil Spirit. How different was it with thee, Margy, When, innocent and artless, Thou cam'st here to the altar, From the well-thumbed little prayer-book, Petitions lisping, Half full of child's play, Half full of Heaven! Margy! [8]	Відправа, органи і спів. Гретхен поміж народом; Злий Дух позаднеї., Злий Дух: Не так ти, Ґретхен, перше, А з серцемневпинним Ішладовівтаря, З старого молитовничка Молитву лебеділа, На півдіточагра, На пів у серці Бог! Ґретхен! [1]	Заупокійна служба, орган і спів. (Гретхен серед багатьох людей. Злий дух по-за Гретхен) ЗЛИЙ ДУХ Як инше було, Гретхен, Як вся безвинна ти Під олтар — було — йдеш, З потріпаної книжечки Молитов лепечеш, И на-пів гра дитяча, На-пів бог у серці... Гретхен! [2]
GRETCHEN among many people, ***EVIL SPIRIT*** *behind GRETCHEN.* **Evil Spirit.** How different, Gretchen, it was with thee, When thou, still full of innocence, Here to the altar cam'st, Out of the well-worn, little book Didst prattle prayers, Half childhood's play, Half God in thy heart! Gretchen![9]	*Служба Божа. Органи і півча. Г ре т х е н середюрби народу. Позаднеї****З л и й дух.*** **Злий дух** Не так бувало, Гретхен, Коли щеневинна Тийшла до вівтаря, Зпошарпаної книжечки Молитвилебеділа І градитяча, І Бог у серці! Гретхен![6]	*(Gretchen among a large congregation: the* ***Evil Spirit*** *behind Gretchen.)* **The Evil Spirit** How different it was, Gretchen, When you, still innocent, Came here to the altar, And from that well-thumbed Book, Babbled your prayers, Half, a childish game, Half, God in your heart! Gretchen![7]

The German word "lallen" in the translations of A. Swanwick and Ch. Brooks was rendered as "list" what can delude a modern reader that the Evil Spirit is accusing Gretchen of having a defect of speech, as it means to mispronounce "th" for "s". But according to A New English Dictionary on Historical Principles since the beginning of the 17 century is used to mean to speak in a childish way. In G. Priest's variant Evil Spirit is disapproving Gretchen's pronouncing the prayer, what is a logical elaboration of his image. I. Franko's lexical choice is very interesting as the word "слебезувати /слебізувати" means reading by syllables.

Rächende Geister (avenging spirits);

Über des Erschlagenen Stätte schweben **rächende Geister** und lauern auf den wiederkehrenden Mörder [4, p. 260].	Over the place where fell the murdered one, **avenging spirits** hover and watch for the returning murderer [3].	Над гробом убитого літають **духи-месники** і чатують на повертаючого вбійцю [5].
Over the place of the slain, avenging spirits hover and lurk for the returning murderer [8].	Понад місцем убитої кружляють месники - духи і чатують на убійцю, чи не повернеть ся він [1].	По - над місцем убитого носяться духи помстиві й доглядають повернення вбивця[2].
Over the spot where a man was slain, **avenging spirits** hover and lie in wait for the returning murderer [9].	Над могилою вбитого ширяють **духи помсти**, чигаючи повороту душогуба[6].	**Avenging spirits** hover over the place of death, and lie in wait for the murderer's return [7].

Rächende Geister are believed to be the spirits, ghosts of dead people who cannot disappear from the earth until they take vengeance. This idea exists in all the cultures analysed, so no problems for the translators could appear.

Revenge consists primarily of retaliation against a person or group in response to a perceived wrongdoing. Although many aspects of revenge resemble the concept of justice, revenge usually has a more injurious than harmonious goal. The vengeful wish consists of forcing the perceived wrongdoer to suffer the same pain that they inflicted in the first place.

Avenging Spirits are making Faust suffer and feel guilty for Gretchens pain. But taking into consideration further dialogue with Mephistophel's phrase *'she is not the first'*, we may even assume that Faust was not afraid of them, he even accepted his guilt.

All the English translators in spite of the time of translation agreed on *'avenging spirits*'. Ukrainian translations have some differences: *'духи-месники*' (apposition) in the translation of I. Franko, "месники - духи" in D. Zahul's and *'духи помсти*' (noun+noun construction) by M. Lukash. M. Ulezko's variantis very

similar to the English construction ‚*avenging spirits*' though inversed.

In this case all the translators were trying to preserve the scary image of avenging spirits, but modifications appear only in D. Zahul and M. Lukash's variants. M. Lukash intensified it translating "Mörder" as "душогу́б". It implies that Faust also ruined Gretchen's soul. D. Zahul asks a rhetorical question in the end what adds up hopelessness to the situation.

Results and discussion. Translators were trying to reproduce the imagery of the tragedy by J. W. Goethe "Faust" to the best of their abilities. But as far as translations are performed not only into languages, but also into cultures, some modifications in the images are inevitable. Though sometimes they appear not because of the cultural differences, but because of translator's conscious or subconscious desire to clarify or to intensify the meaning of the original.

REFERENCES

1. Goethe J. W. (1919) *Faust*. Transl. by D. Zahul, Kyiv-Vienna, Vernyhora.
2. Goethe J. W. (1926) *Faust*. Transl. by M. Ulezko, Derzh. vydavnytsvo Ukrainy.
3. Goethe J. W. (1928) *Faust*. Transl. by A. Swanwick. London G. Bell and Sons, Ltd.
4. Goethe J. W. (1969) *Faust. Omnibus edition*. Leipzig, Insel-Verlag.
5. Goethe J. W. (1978) *Faust*. Transl. by I. Franko In Ivan Franko. Collection in fifty volumes, Volume 13. Kyiv, Naukova dumka.
6. Goethe J. W. (2001) *Faust*. Transl. by M. Lukash. Kyiv, Veselka.
7. Goethe J. W. *Faust* / Transl. by A. S. Kline. – URL: http://www.tonykline.co.uk/PITBR/German/Fausthome.htm
8. Goethe J. W. *Faust* / Transl. by Ch. T. Brooks. – URL: http://www.gutenberg.org/etext/14460
9. Goethe J. W. *Faust* / Transl. by G. M. Priest. – URL: http://www.publicappeal.org/library/goethe/faust/index.htm
10. *Dictionary of Ukrainian language* (1958) Ed. By B. Hrinchenko, in 4 volumes, Kyiv, Vydavnytstvo Akademii Nauk URSR.
11. Duden German Universal Dictionary (2003), Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich.
12. Graves R. (1996).*The Greek Myths*. London, Folio Society.
13. *Longman dictionary of contemporary English* (2000), Pearson Education Ltd.
14. Oxford Advanced Learner's Dictionary. – URL: http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/?mode=student&cc=global&selLanguage=en
15. *Ukrainian comprehensive dictionary* in 11 volumes (1970 - 1980), Kyiv, Naukovadumka.
16. *Ukrainian spell* (1994), Kyiv, Lybid

Изменения в восприятии злых духов в украинских и англоязычних переводах "Фауста" Й. В. Гете

Ю. О. Наняк

Аннотация. В статье рассматриваются различия в восприятии злых духов в Германии, Украине и англоязычных стран на основе украинских и англоязычных переводов "Фауста" Й. В. Гете. В рамках этой статьи есть две основные категории, которые представлены в "Фаусте" Й. В. Гете: ведьмы и сами духи. Определены сходства и различия в убеждениях и стереотипного восприятия этого явления.

Ключевые слова: *переводоведение, лингвокультурологический, переводоведческий анализ, Гете, Фауст.*

Вербальні, невербальні та паравербальні засоби реалізації стратегії диференціації в німецькомовній рекламі

Т. П. Семенюк

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Corresponding author. E-mail: faltan@ukr.net

Paper received 16.08.2016; Accepted for publication 29.08.2016.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню вербальних, невербальних та паравербальних засобів у реалізації стратегії диференціації. Основними тактиками диференціювання споживчих товарів в німецькомовній рекламі виступають тактики позиціонування за якістю, позитивними функціональними характеристиками, ціною та вигодою. Здійснення прагматичного впливу на адресата шляхом виокремлення товару з ряду конкуруючих відбувається завдяки комплексному поєднанню полікодових компонентів, котрі роблять тексти реклами максимально ефективними, креативними та експресивними.

Ключові слова: *рекламний текст, стратегія, тактика, вербальні, невербальні та паравербальні засоби.*

Реклама – це та форма масової комунікації, без котрої сьогодні важко уявити телебачення, Інтернет та друковані джерела інформування. Як комунікація, реклама є процесом обміну інформацією між рекламодавцем (компанією чи особою, яка є ініціатором реклами) та споживачем з метою спонукання останнього до придбання рекламованої продукції. А. В. Голоднов визначає рекламу як специфічний акт риторико-персуазивної комунікації, когнітивно-комунікативний процес впливу адресанта на реципієнта з метою добитися від нього прийняття рішення про необхідність здійснення певної посткомунікативної дії в інтересах адресанта [2].

Специфікою рекламної комунікації є не лише процес інформування потенційної цільової аудиторії про товари та послуги, а й прагматичний вплив на реципієнта за допомогою різних стратегій та тактик, серед котрих особливе місце посідає *стратегія диференціації*. Представляючи потенційній цільовій аудиторії рекламований продукт, рекламісти повинні перш за все позиціонувати його, тобто створити певний імідж з метою виокремлення з-поміж товарів-аналогів та створення у споживача позитивної думки відносно рекламованої продукції. Оскільки сучасні рекламні тексти є семіотично неоднорідними комплексами, прагматичний ефект котрих здійснюється через синтез різнокодових компонентів, то у межах даної розвідки ми спробуємо прослідкувати можливості диференціації споживчих товарів через вербальні, невербальні та паравербальні засоби.

Короткий огляд публікацій за темою. Дослідженню стратегії диференціації у межах макроекономічної ефективності увагу приділяли такі науковці як О. В. Зозульов, Дж. Траут та інші. У контексті лінгвістичних досліджень стратегії та тактики ставали предметом дослідження О. С. Іссерс, Ю. К. Пирогової, О. С. Попової, В. Кробер-Ріля та ін. С. В. Броженко досліджувала мовні засоби реалізації стратегії диференціації у рекламному дискурсі.

Ю. К. Пирогова поділяє стратегії впливу на позиціонуючі (направлені на формування планованого сприйняття рекламованого об'єкта) та оптимізуючі (направлені на оптимізацію впливу самого рекламного повідомлення). Крім того, лінгвіст зазначає, що для створення ефективного рекламного образу, як правило, слід використовувати стратегії обох типів [6].

Німецький лінгвіст В. Кробер-Ріль стратегію диференціації (у термінології автора – позиціонування) розглядає з точки зору інформативного та емоційного впливу. Інформативний вплив на думку дослідника реалізується через використання вербальних засобів кодування інформації, емоційний – за допомогою невербальних та паравербальних засобів [14].

У своїй роботі ми повністю солідарні з В. Кробер-Рілем та Ю. К. Пироговою, адже, зважаючи на масову глобалізацію та, як її наслідок, – візуалізацію інформації, хочемо ще раз відмітити полікодовий характер сучасної рекламної комунікації, прагматичний ефект котрої здійснюється через поєднання в одному комунікативному просторі знаків різних семіотичних систем. Як відмічає О. М. Назайкин: „Сьогодні навіть в газетах рекламне послання не розраховує на виражальні особливості лише природної мови. Якщо нема ілюстрацій, то практично завжди присутні інші графічні компоненти, які передають деяке додаткове значення" [5, с. 25-26]. Виходячи з суджень лінгвістів та наших переконань, ми вважаємо, що вербальні засоби у текстах реклами відповідають за вплив на логіку, розум споживача, а невербальні й паравербальні – за вплив на емоції.

Мета нашої розвідки полягає дослідженні реалізації стратегії диференціації за допомогою вербальних, невербальних та паравербальних засобів.

Матеріали та методи. Матеріалом для дослідження слугують рекламні тексти споживчих товарів (РТСТ), отримані методом суцільної вибірки з німецькомовного мас-медійного простору друкованих та електронних носіїв, серед котрих варто зазначити такі жіночі журнали як „Brigitte", „Gala", „Bunte", „Bild der Frau", „Freundin", „Vital" та інші. Досліджувані РТСТ включають в себе рекламу таких груп товарів, як: 1) напої та продукти харчування, 2) косметика та парфумерія, а також 3) автомобілі та побутова техніка.

Для досягнення поставленої мети нашої розвідки ми послуговувалися рядом методів, серед яких основними є метод семіотичного аналізу, метод прагматичного аналізу та функціональний метод.

Застосування методу семіотичного аналізу зумовлене гетерогенною природою текстів сучасної рекламної комунікації, в яких знаки різних семіотичних систем не існують ізольовано, а лише у взаємному зв'язку одні з одними, утворюючи єдиний смисл повідомлення, для декодування котрого слід брати до

 ©|*T. P. Semeniuk 2016*

уваги всі наявні у тексті семіотичні коди. За допомогою методу семіотичного аналізу у РТСТ були виявлені способи кодування інформації через вербальні (лексичні одиниці, словосполучення, речення), невербальні (фотографії, малюнки, схеми, таблиці, графіки і т.п.) та паравербальні (шрифт, колір, площинне варіювання і т.п.) засоби. Застосування семіотичного аналізу дало змогу системно (взявши до уваги значення лексичних одиниць, декодувавши зображувальні знаки, кольорове оформлення) дослідити інформацію, закодовану в РТСТ. Для визначення функціонального навантаження різнокодових засобів у РТСТ використовувався функціональний метод.

Суть прагматичного аналізу полягає у встановленні зв'язку між засобами, які адресант використовує для впливу на адресата та дією реципієнта по відношенню до рекламованої продукції в результаті комунікативного впливу. Прагматичний вплив може бути спрямований на розум та емоції потенційного споживача, проте задля успішної комунікації рекламісти дедалі частіше вдаються до змішаних прийомів впливу, одночасно апелюючи до інтелектуальної та емоційної сфери потенційної цільової аудиторії. У зв'язку з цим, дослідження прагматичного впливу на реципієнта у РТСТ вважаємо за необхідне проводити через виявлення вербальних, невербальних та паравербальних засобів та з'ясування їхньої прагматичної спрямованості.

Результати дослідження. Стратегії є неодмінною складовою рекламної комунікації. Застосування правильних стратегій та тактик їх реалізації призводить до ефективного комунікативного впливу на потенційних споживачів, спонукаючи їх до потрібних рекламодавцям та рекламістам дій.

О. С. Іссерс розглядає стратегію її як „сукупність мовленнєвих дій, спрямованих на вирішення загальної комунікативної задачі мовця. "[3, с. 109]. Ю. К. Пирогова під комунікативною стратегією вбачає прийоми вибору структурування і подачі у повідомлення (в його вербальній та невербальній частині) інформації про рекламований об'єкт, які підпорядковані цілям комунікативного впливу, вигідного для просування цього об'єкта на ринку [6, с. 209].

Класифікацію стратегій реклами свого часу пропонували О. С. Іссерс, поділяючи їх на основні та допоміжні [3]; Ю. К. Пирогова, виділяючи позиціонуючі та оптимізуючі стратегії [6] та О. М. Назайкин, виокремлюючи раціональні та емоційні стратегії [5].

На думку О. С. Іссерс, основна стратегія є найбільш значущою з позиції ієрархії мотивів і цілей, тобто безпосередньо впливає на адресата, а допоміжна сприяє ефективній організації діалогової взаємодії [3. с. 106].

Суть раціональних стратегій в рекламі О. М. Назайкин вбачає у акцентування на утилітарних перевагах товару, а емоційних – на психологічно значимих (часто уявних). Раціональний характер реклами, на думку дослідника, має на меті використання відносно великої кількості фактів, аргументів, доказів, цитат і т.п. у поєднанні із схемами, ілюстраціями або без них. Рекламодавець будує свою пропозицію логічно і, переходячи від однієї деталі до іншої, поступово наближається до своєї мети: переконати потенційного споживача. Проте бувають випадки, коли споживача не потрібно переконувати, коли потрібна лише навіювана дія. Це буває в тих випадках, коли продукт не володіє реальними корисними для споживача якостями, або коли вони не виділяють його на фоні конкурентів, тоді, на думку О. М. Назайкина, слід використовувати емоційні стратегії [5].

Останнім часом з метою компресії інформації, рекламісти дедалі частіше вдаються до зменшення обсягу вербально кодованої інформації за рахунок включення невербальних засобів, які, безумовно, мають великий інформативний потенціал. Таку позицію рекламістів відображають слова відомого маркетолога Дж. Траута: „В комунікаціях, як і в архітектурі, менше означає більше. Для того, щоб повідомлення проникло в глиб людської свідомості, необхідно його „загострити". Відкинути всі неясності, спростити, а потім, якщо ви хочете, щоб враження надовго залишилось у пам'яті споживачів, ще раз спростити "[7, с. 6]. Зазвичай, таке „спрощення" в рекламі відбувається за рахунок включення невербальних (графічних, іконічних, піктографічних, ідеографічних та ін.) знаків.

Залучення невербальних засобів у текст реклами робить його більш емоційно насиченим, тому ми ще раз хочемо наголосити на тому, що в сучасному тексті реклами дедалі частіше зустрічаються стратегії, спрямовані як на розум (раціональні), так і на емоції (емоційні) споживача. І хоча стратегію диференціації Ю. К. Пирогова, О. М. Назайкин та С. В. Броженко відносять до позиціонуючих або раціональних, ми хочемо відзначити роль невербальних та паравербальних засобів у позиціонуванні продукції, котрі у взаємодії з вербальними сприяють емоційному впливові на споживача.

О. В. Зозульов визначає диференціацію як „виокремлення торговельної марки у свідомості споживача з-поміж марок-конкурентів, створення асоціації з певними перевагами чи вигодами" [4, с. 167]. Стратегія диференціації спрямована на посилення конкурентних позицій рекламованого товару, які відрізняли б його від товарів-аналогів. Інструментом реалізації стратегії диференціації є *тактика позиціонування*, котра допомагає виявити перевагу, за яку споживач повинен обрати рекламований продукт в рамках відповідної товарної категорії. Позиціонування товару може здійснюватись як за однією ознакою, так і за двома і більше.

В РТСТ стратегія позиціонування може реалізовуватись через такі основні тактики, як: 1) позиціонування за якістю; 2) позиціонування за позитивними функціональними характеристиками; 3) позиціонування за ціною та 4) позиціонування за вигодою.

Тактика позиціонування товару за найкращою якістю може бути представлена через прийом використання оцінної лексики, до якої можна віднести:

- прикметники у найвищому ступені: „*Das **sicherste** Auto der Kompaktklasse in Europa*" (реклама автомобіля Fiat Giulietta) [13], „*Der **leichteste** Weg zu göttlich glatter Haut*" (реклама станка для гоління Venus) [13]; „*Der **leiseste** beutellose Staubsauger auf dem Mark*t" (реклама пилосмока Bosch) [13].

• числівник „один“, який набуває оцінного значення – „найкращий“: „***Die 1. Pflege*** *gegen Hautunreinheiten von Vichy, die auch Falten milder*t“(реклама крему Vichy) [9, с. 7]; „***Die №.1*** *Kosmetikmarke in der Apotheke*“ (реклама крему Vichy) [8, с. 2].

• числівник 100 або близьке до нього число із знаком %, що відповідає за найкращу якість рекламованої продукції: „***100%*** *Farbintensität, Diamant-Glanz und maximal langhalten*d“ (реклама фарби Schwarzkopf) [12, с. 2]; „*Alergiegetestet.* ***100%*** *Parfümfrei*“ (реклама крему Clinique) [11, с. 7].

Тактика позиціонування товару за позитивними функціональними характеристиками спрямована на виявлення в рекламованому товарі ознак, котрі могли б зацікавити потенційного споживача. Основними вербальними засобами реалізації таких характеристик на лексико-семантичному рівні виступають мовні одиниці, серед яких найпоширенішими у РТСТ є дієслова, іменники, прикметники та прислівники. На структурно-композиційному рівні тактика позиціонування товару досить часто реалізується через тезисний виклад матеріалу

Позиціонування рекламованої продукції за позитивними характеристиками може здійснюватись за допомогою невербальних засобів, до яких можна віднести графічні маркери у вигляді крапок, кружечків, квадратиків, стрілок і т.п., які супроводжують вербальні елементи, або іконічні (фотографій), які візуалізують вербальну інформацію. Комбіноване, вербально-невербальне (з поділом на графічно-вербальне та іконічно-вербальне позиціонування) оформлення є досить ефективним як з точки зору незвичності, нетривіальності, так і легкості в сприйнятті та запам’ятовуванні.

Графічно-вербальне позиціонування основних функціональних ознак рекламованих товарів можна спостерігати у рекламі спрею для волосся L’oréal, в якій чорні квадратики „■“ вводять вербальну інформацію про товар у формі тез: *„■ Reicht bis zu 20 Anwendungen, ■ Deckt 85% aller Haarfarben ab, ■ Wetter-, Schweiß- und Stylingfest, ■Hält bis zur nächsten Haarwäsche*“ [12, с. 7]. У рекламі крему Welleda графічними маркерами виступають чорні кружечки, котрі, так само як і в попередньому прикладі, вводять ключові характеристики: „*●Bringt die Haut zurück in ihr natürliches Gleichgewicht, ●Beruhigt zu Irritationen neigende Haut, ● Versorgt nachhaltig mit Feuchtigkeit*“ [8, с. 7]. У такий спосіб графічні елементи у у взаємодії з вербальними розкривають смисл тексту, привертаючи крім того увагу, створюючи позитивний емоційний фон та полегшуючи тим самим сприйняття інформації.

Іконічно-вербальне позиціонування присутнє у рекламі лаку для волосся Nivea. Слоган реклами „*2x Volumen ohne Helm-Effekt*“ [10, с. 2] демонструє позитивні характеристики лаку, ефект від котрого споживач може спостерігати на зображенні жінки з розкішним об’ємом волосся. Крім того, жінка тримає в руках шолом у вигляді перуки, котрий, очевидно, демонструє ефект від використання лаку іншого виробника, тоді як лак для волосся фірма Nivea, як видно зі слогану та образу моделі, не призводить до подібних проблем. Використання іконічних засобів для реалізації тактики позиціонування за основними функціональними характеристиками надає рекламному тексту ще більше інформативності та візуальної експресії, підвищуючи, таким чином, ефект від побаченого.

Тактика позиціонування товару через його позитивні характеристики може реалізовуватись через прийом *наголошення на його додаткових ознаках*, які є не є першочерговими орієнтирами в очікуванні споживачів. Так, у рекламі шоколаду Ritter рекламісти підкреслюють не його смакові властивості, а форму. Слоган „*Quadratisch, praktisch, gut*“ разом із зображенням плитки шоколаду відзначає практичність (praktisch) та якість (gut) рекламованих солодощів у квадратній (quadratisch) формі. Такий підхід до рекламування виділяє шоколад Ritter з категорії подібних солодощів. Крім того, акцентуючи увагу на формі шоколаду, рекламісти знаходять безліч можливостей, аби поєднати її (форму) з якістю рекламованих плиток. Наприклад, у рекламі того самого шоколаду Ritter, закріплений за ним слоган супроводжується основним текстом *„Raten Sie mal, warum Qualität und Quadrat gleich anfangen*“ [13].

Тактика позиціонування за ціною та вигодою полягає у пропозиції низької ціни рекламованому товарові. Так, у рекламі автомобіля Opel Corsa, вже в заголовку „*JETZT* ***3 JAHRE SORGENFREI*** *CORSA FAHREN*“ є видимою тактика наголошення на вигоді, котра полягає у трирічній гарантії на користування авто. Крім того, в ОТР подається інформація і про можливість заощадити при покупці рекламованої марки і отримати обіцяну у заголовку гарантію: „***Preisvorteil*** *eines Opel Corsa drive mit Opel Flat, „drive“ Paket, Komfort-Paket und Sportive-Paket gegenüber einem unvergleichbar ausgestatteten Basismodell mit OpelFlaxCare. 2 Jahre Herstellgarantie, 1 Jahr Anschlussgarantie gemäß Bedingungen. 3* Inspektionen *in 3 Jahren gemäß OpelServiceplan*“ [13].

У реалізації цієї тактики важлива роль належить паравербальному оформленню, перш за все за рахунок виділення вербального тексту, у якому йдеться про вигоду іншим кольором чи шрифтом. Так, у рекламі вище згаданого Opel Corsa, інформація про гарантію виділена жовтим кольором на чорному фоні, тоді як вигода від покупки зображена у чорному квадраті, котрий прекрасно виділяється на жовтому фоні. Таке виділення кольором допомагає привернути увагу адресата до інформації.

Висновки. Стратегія диференціації у німецькомовних РТСТ може бути представлена через такі основні тактики, як позиціонування за якістю, позитивними основними і другорядними характеристиками, ціною та вигодою. З семіотичної точки зору, реалізація стратегії диференціації може відбуватись через вербальні, невербальні та паравербальні засоби, які підсилюють ефект пропонованого смислу рекламного тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Броженко С. В. Стратегии и тактики речевого воздействия в рекламном дискурсе (на материале рекламных текстов банковских услуг) / С. В. Броженко // Вестник Челябинского государственного университета, 2011. - № 3 (218). - Филология. Искусствоведение. Вып. 50. С. 11–15.
2. Голоднов А. В. Лингвопрагматические особенности персуазивной коммуникации (на примере современной немецкоязычной рекламы) : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : 10.02.04 – Германские языки [Електронний ресурс] / А. В. Голоднов : – СПб. : СПбГУ, 2003. – 23 с. – Режим доступу : http://www.referun.com/ /n/lingvopragmaticheskie-osobennosti-persuazivnoy-kommunikatsii
3. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи/ О.С. Иссерс. – Изд. 5-е. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 288 с.
4. Зозульов О. В. Місце ринкового позиціонування в системі заходів по посиленню конкурентних позицій підприємства / О.В. Зозульов // Економічний вісник НТУ «КПІ» – 2009. - №2. – С.166-170
5. Назайкин О. М. Эффективный рекламный текст в СМИ / О. М. Назайкин. – Москва : Изд-во Моск. ун-та; Факультет журналист. МГУ , 2011. – 480с.
6. Пирогова Ю. К. Имплицитная информация как средство коммуникативного воздействия и манипулирования (на материале рекламных и PR-сообщений) // Проблемы прикладной лингвистики. – М. : Азбуковник, 2001. – С. 209-227.
7. Траут Дж. Позиционирование. Битва за узнаваемость / Дж. Траут, Е. Райс; [пер. с англ. С. Жильцова]. – СПб. : Питер, 2004. – 256 с.
8. Brigitte. – 2016. - №11, März 11. – S.2 - 7
9. Freundin. – 2016. - №14, Juni 15. – S.7.
10. Freundin. – 2016. - №15, Juni 29. – S. 2.
11. Freundin. – 2015. - № 24, November 4. – S.7.
12. Für Sie. – 2016. – №13, Juni 23. – S.2 - 7
13. Google Bilder [Elektronische Ressource]. – Zugangsregime: https://www.google.de/imghp
14. Kroeber-Riel, W. Strategien und Techniken der Werbung. Verhaltens- und neurowissenschaftliche Erkenntnisse. – 8. Auflage, 2015. – W. Kohlhammer GmbH, Stuttgart. – 460 S.

REFERENCES

1. Brozhenko S.V. Strategies and tactics of speech influence in the advertising discourse (on the material of advertising texts of banking services) / S.V. Brozhenko // Bulletin of Chelyabinsk State University. 2011. - № 3 (218). - Philology. Art. Vol. 50. P. 11-15.
2. Golodnov A.V. Linguo-pragmatic particularities of persuasive communication (on the example of modern German advertising): author's abstract of candidate's thesis: 10.02.04 - German languages [Electronic resource] / A.V. Golodnov: - St. Petersburg. : St. Petersburg State University, 2003. - 23 p. - Access mode: http://www.referun.com/ /n/lingvopragmaticheskie-osobennosti-persuazivnoy-kommunikatsii
3. Issers O. S. Communicative strategies and tactics of the Russian language / O. S. Issers. - Ed. 5. – M. .: Publishing House of the LCI, 2008. - 288 p.
4. Zozuliov O. V. Location of market positioning in the system of arrangements on intensification of competitive positions of enterprise/ O. V. Zozulya // Ekonomic bulletin NTU «KPI» - 2009. - №2. - S.166-170
5. Nazaykin O. M. Effective advertising text in the media / O. M. Nazaykin. - Moscow: State Univ. Faculty of Journalistic, 2011. – 480 p.
6. Pirogova Y. K. Implicit information as means of communicative impact and manipulation (based on advertising and PR-messages)/ Y. K. Pirogova // Problems of Applied Linguistics. - M.: Azbukovnik, 2001. - P. 209-227.
7. J. Trout. Positioning. The battle for recognition / J. Trout, E. Rice.; [Trans. from English. S. Zhiltsova]. - SPb. : Peter, 2004. - 256 p.

Verbal, non-verbal and paraverbal means in the realization of differentiation strategy in German advertising

Semeniuk T. P.

Abstract. The article is devoted to the investigation of verbal, non-verbal and paraverbal means in the realization of differentiation strategy. The main tactics of differentiation in German consumer goods advertising are the positioning of quality, positive functional characteristics, price and profit. Pragmatic effect on the recipient through the accentuation of goods occurs due to a complex combination of polycode components that make advertising texts more effective, creative and expressive.

***Keywords**: advertising text, strategy, tactics, verbal, non-verbal and paraverbal means.*

Вербальные, невербальные и паравербальные средства в реализации стратегии дифференциации в немецкоязычной рекламе

Т. П. Семенюк

Аннотация. Статья посвящена исследованию вербальных, невербальных и паравербальных средств реализации стратегии дифференциации. Основными тактиками дифференцирования потребительских товаров в немецкоязычной рекламе выступают тактики позиционирования по качеству, позитивным функциональным характеристикам, ценой и выгодой. Осуществление прагматического воздействия на адресата путем выделения товаров из ряда конкурирующих происходит благодаря комплексному сочетанию поликодовых компонентов, которые делают тексты рекламы максимально эффективными, креативными и экспрессивными.

***Ключевые слова**: рекламный текст, стратегия, тактика, вербальные, невербальные и паравербальные средства.*

Стратегии пересмотра модернистского наследия в метатекстах 1970-1980-х годов XX столетия

А. Г. Штепенко

Херсонский государственный университет, г. Херсон, Украина
Corresponding author. E-mail: alexshtep@mail.ru

Paper received 26.08.2016; Accepted for publication 11.09.2016.

Анотація. В статье исследуется художественная рефлексия русскими писателями 1970-1980-х годов XX столетия художественного опыта модернизма, его знаковых фигур. Вычленяются общие параметры метаконцепций и авторских мифов, показывается связь интерпретаций наследия с творческим самоопределением. Характеризуется круг стратегий: мифологизации, юродствования, интеллектуальной загадки, игры с читателем, эпатажа, провокаций. Демонстрируются особенности соединения модернистских и постмодернистских принципов письма, доказывается перспективность открытий и экспериментов писателей 1970-1980-х в области авторефлексии литературы.

Ключевые слова: *метапроза, метадискурс, наследие, диалог, модернизм, постмодернизм.*

1970-1980-е годы XX столетия остаются периодом, наименее изученным в аспекте самосознания литературы и форм ее авторефлексии. Векторы художественных поисков в данном направлении были разнообразны. Писатели уже 1970-1980-х годов чувствовали нарастание глобальных культурных перемен, исчерпанность канонов официального искусства, что подтолкнуло к актуализации прерванной модернистской традиции, формированию постмодернизма, существенному обновлению реализма, напряженным размышлением над проблемами творчества.

Мы ставим перед собой **задачу** определить основные стратегии пересмотра художественного опыты Серебряного века и его знаковых фигур в произведениях 1970-1980-х годов, давших толчок к дальнейшим творческим поискам новых поколений художников слова.

Если научная рецепция модернистского наследия нарастает с 1980-х и уже оформилась в фундаментальные исследования (В. А. Келдыша, И. В. Корецкой, К. Г. Исупова, З. Г. Минц, Л. А. Колобаевой, А. Ханзен-Леве, Э. А. Полоцкой, Н. Д. Тамарченко, Д. М. Магомедовой, Н. А. Богомолова, С. Н. Бройтмана, И. И. Московкиной и других), то художественные интерпретации опыта Серебряного века пока в достаточной степени не обобщены.

Признавая влияние модернистского опыта на современную литературу, исследователи чаще всего говорят о влияниях, а не о саморефлексии литературы. Так, речь идет о повторной актуализации парадигмы, в частности, о бытовании в современной литературе неоавангарда (работы О. А. Лекманова, И. С. Заярной), неоакмеизма (труды Ю. И. Левина, Д. М. Сегала, Р. Д. Тименчика, В. Н. Топорова, Т. В. Цивьян, М. Липовецкого, Т. А. Пахаревой). Выделяются и важные типологические черты переходного мышления, характерного для рубежей XX века и влияющего на стилевые поиски (работы В. Хренова, А. Ю. Мережинской, В. И. Силантьевой и др.).

При этом неохваченным остается аспект художественной интерпретации Серебряного века, литературы модернизма в целом, создания образа времени и его знаковых фигур. А этот ракурс может быть чрезвычайно актуальным, поскольку, как мы полагаем, связан не только с ретроспекцией, но и саморефлексией литературы. Он отражает творческий поиск в условиях современного культурного кризиса, перепутья в развитии литературы, является механизмом пересмотра ориентиров и обновления.

В искусстве слова второй половины XX века это явление художественной рефлексии модернистского наследия имеет свою историю, демонстрирует динамику и своеобразие отдельных этапов развития.

Безусловно, своими корнями эта тенденция уходит в мемуарное, философское и критическое творчество самих писателей Серебряного века, их эстетические манифесты, соединившие различные дискурсы и языки культуры. Такая саморефлексия литературы рассматривается как знаменательная особенность данного периода. К. Г. Исупов в этой связи отмечает: "Философия творчества, т.е. широко понимаемая "эстетика" стала темой повествования и пружиной фабулы. Не каждый писатель нуждался в своем Эккермане: творчество и метатворчество, литература и металитература, описание и самоописание соседствуют, пересекаясь, в рамках личных биографий то в форме самоотказа (например, у А. Блока: "Молчите, пролклятые книги! Я вас не писал никогда!"), то самореабилитации (иронические автокомплименты И. Северянина), то в исповедальной агиографии (мемуарная трилогия А. Белого). Если литература "золотого века" традиционно философствовала, то философы века "серебряного" "литературничают", <…> возрождают излюбленный романтиками жанр фрагмента <…> По-разному проявляются черты метатекста: философская критика демонстрирует расщепление мнений и инсценирует драматургию позиций, явно или косвенно обновляя традицию сократического диалога." [2, с. 69-70].

После революции данная тенденция метатекстового описания активно развивалась в литературе эмиграции. Если в эпоху Серебряного века она отражала духовное возрождение, поиск новых путей, то в эмиграции – преемственность, сохранение завоеванных представлений об истинной литературе и "истинной России" в условиях принципиально иного исторического и культурного контекста.

Эта тенденция была подхвачена новыми поколениями. И в литературе метрополии она стала важнейшим механизмом динамики, переосмысления своеобразия и задач искусства слова, выстраивания новых эстетических парадигм. Художественная интерпрета-

 ©|A. Shtepenko 2016

ция литературы Серебряного века, ее новое открытие, ностальгическое любование чистотой дискурса, мифологизация этой эпохи ярко проявились в русской литературе в 1970-1980-е годы, что показательно совпало с развитием прозы и драматургии "новой волны" и формированием "первой волны" русского постмодернизма. Примером тому могут служить такие произведения: беллетристические мемуары В. Катаева "Алмазный мой венец" (1978), интерпретирующие эпоху и собственные ее оценки в стиле так называемого "мовизма", эссе Вен. Ерофеева – "Василий Розанов глазами эксцентрика" (1973), "Саша Черный и другие" (1982), ряд эпизодов в знаменитой "поэме" "Москва - Петушки" (1969); пьеса М. Арбатовой "Завистник" (1979), рассказ В. Каневского "Огурец навырез" (1980-е) и другие.

Тогда это явление, как полагаем, знаменовало переоценку ценностей, смену художественных ориентиров, сознательную деконструкцию соцреализма и актуализацию модернистского дискцурса. Названные процессы привели к формированию новой художественной парадигмы – постмодернизма.

Каждый из писателей предложил собственные стратегии художественной интерпретации, сущность которых еще должна быть обобщена.

Контуры этого явления могут быть очерчены, на наш взгляд, следующим образом. Вен. Ерофеев и В. Каневский используют повторную мифологизацию на обломках прежнего мифа о Серебряном веке и деконструированного ими же мифа соцреалистического.

Важной стратегией становится юродствование, характерное для русской культуры в целом, но актуализированное постмодернизмом, его повышенным игровым модусом. При этом постмодернистский релятивизм полностью отменяется суперидеей – высокого творчества, служения, мифологически высоким статусом творца. Эта суперидея, в свою очередь, оформляется в художественных традициях Серебряного века с использованием переосмысленных, отрефлексированных приемов этой парадигмы (символики, системы мотивов, слияния литературы и философии, возрождением религиозного дискурса и др.).

На создание нового мифа об эстетическом дискурсе ушедшей эпохи, а также моделирование авторского мифа о себе был нацелен и В. Катаев. Оба они воплощены в форму ребуса, интеллектуальной загадки, которые читатель призван расшифровать, раскрыть. Тем самым соединяются модернистские мифотворчество, субъективность и эпатаж с постмодернистскими игрой, шутовством, диалогичностью. К более частным приемам интерпретации или, по выражению М. Котовой и О. Лекманова, "уловкам" относятся: "превращение отрывков чужих мемуаров в подсобный материал для строительства собственного текста, а также резкое смещение акцентов и психологических мотивировок при описании событий. И наконец – сознательное умолчание о тех обстоятельствах, которые препятствовали автору "Алмазного венца" показывать читателю прошлое в нужном ему, автору, свете" [3, с. 8].

Субъективная интерпретация писателями литературной атмосферы начала XX века, создание образов знаковых фигур, художественное испытание эстетических и мировоззренческих, метафизических концепций той эпохи свидетельствовали об особом интересе к модернистской парадигме, чье развитие было искусственно прервано.

Обозначенные выше художественные тексты являются глубоко экспериментальными по духу. Они стали "художественным зондом" новых возможностей литературы и одновременно способом ее саморефлексии. Объект рефлексии – движение и художественный спектр искусства слова. Оглядываясь назад, на актуальный опыт прошлого, литература 1970-1980-х годов искала новые пути, что, собственно, и вылилось в формирование первой волны постмодернизма. Показательно, что ее вершинами стали именно метатексты, интерпретирующие не только опыт близкого модернизма, но и классики в целом ("Прогулки с Пушкиным" А. Синявского, "Пушкинский дом" А. Битова, "Москва–Петушки" Вен. Ерофеева).

Анализ стратегий переосмысления и актуализации художественного опыта Серебряного века в метатекстах 1970-1980-х годов в аспекте художественного самосознания, авторефлексии литературы является отдельной актуальной задачей. В нашей работе данная проблема освещена точечно, однако и это позволяет очертить круг писательских стратегий и моделей.

Первая модель – это признание модернистского опыта как главного заново открытого ориентира самоидентификации писателей в андеграунде (проза Вик. Ерофеева). Вторая – интерпретация перелома эстетических и идеологических представлений, смены ориентиров писательской идентичности (для этого избирается материал революционного переходного периода) и попытка создания на этой базе обобщенной модели творца, отражающей и специфику автора, собственно, любого "малого гения". Эта попытка осуществлялась в официальной литературе ("Алмазный мой венец" В. Катаева), что также посвоему свидетельствует о начале кардинальных эстетических сдвигов, о разрушении соцреалистического канона, возвращении модернистских принципов письма и формировании постмодернистских. Эта модель интересна гротескным совмещением соцреалистического кода с модернистскими установками, авангардным по духу экспериментом. Третья модель – это "восстановление" целостного художественного мира знакового писателя, отражение самого процесса авторефлексии и самоидентификации творца, переживающего смену художественных и идеологических парадигм ("Завистник" М. Арбатовой). Она сигнализирует о серьезных мировоззренческих и эстетических сомнениях писателей молодого поколения (к которому в момент написания пьесы и принадлежала М. Арбатова) и, заметим, предвосхищает следующий кризис идентичности – в 1980-е годы. Пьеса "Завистник" построена во многом на подтекстах, интертекстуальной игре, открывающих истинные намерения писательницы.

В результате размышлений приходим к следующим **выводам.** Все произведения объединяет отражение нарастающего кризиса самоидентификации, сосредоточенность на теме творца, творчества в различных ее вариациях (от сакрализации и демонизации, создания мифа или разоблачения старых стереотипов

восприятия, актуализации уже на новом этапе поднятых в революционное время проблем "художник и власть", выбора, "поисков лица").

Общими являются также признание важнейшей роли философских и эстетических рефлексий, обращение к характерным именно для модернизма приемам игры, интеллектуальной провокации, использование загадок, а зачастую и эпатажа читателей. Показательным оказывается и круг интерпретируемых фигур: это поэты Серебряного века и В. Розанов у Вен. Ерофеева, это писатели послереволюционного времени, ориентированные на модернистскую парадигму творчества и самоидентификации (Ю. Олеша в пьесе Арбатовой и большинство "малых гениев" в "Алмазном моем венце" В. Катаева).

Все писатели нацелены на создание обобщающих метаконцепций, порожденных художественной интерпретацией предшествующего модернистского опыта, но приложимых и к собственным поискам, самоидентификации и проецируемых в вечность мифа о творце.

В произведениях наблюдается соединение модернистских и постмодернистских принципов письма и интерпретации. Именно в метатекстах 1970-1980-х годов складывается система авторских стратегий интерпретации возвращенного художественного наследия. В нее входят и тесно взаимодействуют между собой: повторная мифологизация (возникающая на обломках разрушаемого советского идеологического мифа), юродствование, апофатика, моделирование интеллектуальных загадок, игра с читателем, провокации и эпатаж. Происходит остранение, обыгрывание и повторное утверждение модернистских традиций (выработка суперидей, повышение статуса творца, синтезирование литературы и философии, возрождение религиозного дискурса, обращение к художественному языку как системе символов и мотивов символизма и постсимволистских течений и наполнение их дополнительными смыслами).

Художественные открытия писателей 1970-1980-х годов XX столетия как опыт художественной интерпретаций модернистского наследия и его использования для самоопределения с успехом использовался последующими поколениями и проявил себя как перспективное.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абашева Литература в поисках личности (Русская проза конца XX столетия: становление авторской идентичности)./Марина Петровна Абащеваю-Пермь: Издательство Пермского университета, 2001.-320 с.
2. Исупов К.Г. Философия и литература серебряного века" (сближения и перекрестки) // Русская литература рубежа веков (1890-е – начало 1920-х годов). Книга 1. ИМЛИ РАН. М.: "Наследие", 2000 – С. 69–130.
3. Котова М.А. , Лекманов О.А. В лабиринтах романа-загадки: Комментарий к роману В.П. Катаева "Алмазный мой венец". / М. Котова, О. Лекманов. – М.: Аграф, 2004. – 288 с.

REFERENCES

1. Abasheva Literature in the search of identity (Russian prose of the end of the XXth century: formation of author's identity)/ Marina Petrovna Abasheva. – Perm': Izdatelstvo Perm'skogo universiteta, 2001. – 320 p.
2. Isupov K. G. Philosophy and literature of the silver age (approaching and perspective) // Russian literature of the turn of the century (1890th – the beginning of the 1920th). Kniga 1 IMLI RAN, M.: "Naslediye", 2000 – P. 69-130.
3. Kotova M.A. , Lekmanov O.A. In the labyrinth of the riddle-novel: Commentary on the novel of V.P. Katayeva "My diamond wreath" / M. Kotova, O. Lekmanov. – M.: Agraf, 2004. – 288 p.

Strategies of reconsideration of modernist heritage in the metatexts of 1970-1980th

Shtepenko A.

Abstract. The article deals with the research of the artistic reflection of literary experience and iconic figures of modernism by Russian writers of 1970-1980th. The research examines general characteristics of metaconceptions and author's myths. The connection of the interpretation of the heritage and the artistic selfdetermination is revealed. Such strategies as: mythologization, feeble-mindedness, intellectual quiz, game with readers, shocking behavior and provocation are characterized. The peculiarities of the connection of modernistic and postmodernistic concepts of writing are defined. The prospect of the discoveries and experiments of the writers of the 1970-1980th in the field of self-reflection of literature has been proved.

Keywords: *metaprose, metadiscourse, heritage, dialog, modernism, postmodernism.*

The Role of Implicature and Presupposition in Men's and Women's Manipulative Utterances

L. Ye. Sorokina

Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine
Corresponding author. E-mail: lina.reeves@mail.ru

Paper received 24.08.2016; Accepted for publication 01.09.2016.

Abstract. The article deals with a research of verbal mechanisms of manipulative utterance organization, in particular implicature and presupposition. A characteristic feature of manipulative message is deliberate formation of an implicit content. Special attention is given to the gender aspect of manipulative influence. In our corpus of samples implicit manipulative mechanisms are mostly applied by men in order to make threats or reproaches.

Keywords: *verbal manipulation, manipulative utterance, implicature, presupposition.*

Introduction. Mechanisms of manipulative influence are actively studied in the framework of the political (T. van Dijk, O. S. Issers, Ye. I. Sheygal), media (A. A. Danilova, O. V. Dmytruk, L. M. Kyrychuk), advertising (Ye. Yu. Koltysheva, Ye. A. Terpugova) discourse. Despite numerous linguistic studies on the issue of manipulation, the role of specific speech means in the formation and development of manipulative background of speakers' cooperative and confrontational dialogical interaction have not received adequate attention.

A study of verbal manipulation at the level of the "message" has made it possible to trace the linguistic mechanisms of manipulative utterance formation as a way of arranging information which undergoes distortion. A characteristic feature of the manipulative utterance is an intentional production of implicit content. The verbal mechanism that allows the speaker to disguise the important information, to provide their own judgments in the form of generally accepted knowledge and opinions, to conceal their true intentions works out due to such concepts as "implication" and "presupposition ".

Theoretical background and preliminary analysis. The implicature is a logical operation, connecting two statements with a link, which corresponds to the conjunction "if...then": "If A, then B" where A is the antecedent, whereas B is a consequent that is the relation of implicature" [12, p. 192-193]. Implicit information in a manipulative utterance is more complex than logical implicature. In this regard, there is an obvious need for its analysis from the point of view of pragmatic linguistics that significantly expands the knowledge of this phenomenon. The key to understanding the phenomenon of implicature is H. P. Grice's principle of cooperation [7], which is based on the assumption that the participants of verbal communication in regular circumstances have a common goal which is to achieve understanding. Communicative postulates allow to deduce communicative implicatures out of the direct meaning of the utterance. The implicatures are understood as components of an utterance content which are not included in the structure of a sentence, but deduced out of it by the listener in the course of a speech act [10, p. 8-9]. For the analysis of a verbal manipulation O. Ducrot's point of view is of particular importance (op. cit. at [10]). The latter introduces the opposition "intentionality / unintentionality of implicit content generating", which allows to distinguish two types of implicatures: ***unintentional*** (a speaker does not put an additional hidden meaning in his utterance, a recipient reveals it because of his / her own perception) and ***intentional*** (a sender intentionally imparts a portion of the information between the lines). In many cases, the significance of the implicit information for achieving a perlocutionary effect is so important that we can talk about the manipulation of consciousness – the use of language principles and peculiarities for the purpose of hidden influence on the recipient in the desired for the sender direction [10, p. 8-9]. The speaker imposes the listener a certain view of reality, emotional response or intention, which do not coincide with those the latter could have formed himself / herself [1, 9, 16, 17].

The concept of presupposition has also come into linguistics from logic. The defining feature of the linguistic interpretation of this term is the extension of its content: presuppositional elements are not only semantic (as in logic), but also pragmatic components of the total utterance content. Semantic presuppositions relating to the subject of the situation have their own indicator, which can be a word, syntactical construction or intonation pattern. Pragmatic presuppositions have no language markers of their own. They relate to that part of the utterance content, which, in the opinion of the speaker, is known to the recipient, which is, related to the communicants' knowledge on the situation of communication [15, p. 242].

The concept of implicature is often confused with presupposition. Both concepts are related: first, both of them belong to the field of hidden meanings, and secondly, they are similar in their certain positions in relation to the statements. But in case of implication attention is drawn to the conclusion from the utterance, i.e. what is implied. In case of presupposition the subject of attention is the assumptions, source data, allowing to form a specific utterance. The presupposed matter is that in logical terms is preceded by the statement, and the implied matter is deduced from the already given utterances [19, p. 135-136].

The attraction of implicatures and presuppositions for the manipulator is that they are not subject to denial but function, "bypassing the analytical procedures of the information processing (this process occurs unconsciously); the recipient himself deduce information, without casting doubt upon it" [20, p. 162]. So, **the goal** of our study is the consideration and analysis of the conditions under which such a perception of information is possible.

 ©L. Ye. Sorokina 2016

Results and their discussion. **The implication in the utterances of a manipulative nature**. If the purpose of an implicit message is distortion of information, a speaker provides it in such a way that the recipient himself comes to certain conclusions that will contribute to the effective verbal manipulation. In case of exposing the latter a manipulator can always reject the implicit statement. Consider this example:

(1) **(a)** *'Nothing like this happened when the old man was around.' Pickles tipped back his beer again and flicked a glance at Willa. 'Come on, Pickles.' Uncomfortable, Jim shifted in his creaking chair. 'You can't blame Will for something like this. '* **(b)** *'Just stating fact'* (Roberts, MS, p. 73).

In the utterance (a) a man implies that there is no peace and order at the farm while Will's (a daughter of the deceased owner) management. On the explicit level, he merely notes that nothing like that happened when her father was alive. Another worker speaks aloud the implicit information, but the manipulator emphasizes the explicit side of the statement and in such a way rejects the implicit one (b).

The following example (2) illustrates nonverbal chain of inferences, the ultimate of which is the goal of verbal manipulation. The statements of implicit logical links can be traced on the explicit level (*you're being a pretty girl must be careful – despite the fact that you are working in the FBI*). The implicature can be successfully implemented due to the use of direct vocative (*You're a pretty little girl, Ellie*) and indirect one, which doesn't seem to concern the woman (*Even when they're with the FBI*). Moreover, the recipient has the characteristics of "men's language" that allows to imply the role of the expert and the force in opposition to female weakness. In this case implied information includes the element of threat, after the exposure of which the manipulator refuses it, shifting the focus of attention on the recipient.

(2) *'You're a pretty little girl, Ellie. You know how pretty little girls have to be careful in today's world. Even when they're with the FBI.' 'You don't want to take this any further,' Ellie said, trying to pull away. 'You're threatening a federal agent…' 'Threats? I didn't make any threats, Agent Shurtleff. All the threats came from you'* (Patterson, Gross, L, p.195).

It should be noted that, on the one hand, it is important for the manipulator to be unnoticed on the explicit level of the dialogue, on the other, it is simply necessary for the recipient of a manipulation to realize the implicit information, which is embedded in the subtext. Otherwise, verbal manipulation makes no sense. Let us analyze the following example:

(3) *'Hello, Paige.* **(a)** *Let's let bygones be bygones. What do you say?' Paige shrugged. 'Fine.'* **(b)** *Wasn't that a terrible thing about Ken Mallory?' he asked. 'Yes,' Paige said.Kane was looking at her slyly.* **(c)***'Can you imagine a doctor deliberately killing a human being? It's horrible, isn't it?' 'Yes.'* **(d)** *'By the way,' he said, 'congratulations. I hear that you're a millionairess.' I can't see...'* **(e)** *I have tickets for the theater tonight, Paige. I thought that the two of us could go'* (Sheldon, NLF, p. 356).

Every utterance a manipulator generates is a certain implicature that at the very end should make the recipient act according to the intent of the former. It should be mentioned that the beginning of a dialogue is like a setting up a basic key [8] of a conversation, i.e. the interlocutors' relations are not the best ones. To improve them Kane uses an idiom (*let's let bygones be bygones*), the meaning of which is "to forget smth bad that someone has done to you and forgive them" [14, p. 204]. The next stage of the MM is the implication of a gruesome murder that was committed by the doctor (b); logical presupposition about doctors who intentionally kill people (c). It seems that all explicit and implicit information does not concern Paige. But the statement (d) implies: you've become rich by killing your patient. The fact is that one of wealthy patients left the entire estate to the doctor, Paige Taylor, then suspicions that she killed him for money emerged. The last utterance (e) proves that the dialogue looks more like implied blackmail.

Bringing a recipient to form necessary implicatures contributes to his inclusion into the manipulator's world, identifying the manipulator's point of view, the maximum evidence of knowledge that is able to convince the former in its necessity. In other words, the implicature is defined as formally unexpressed messages in the text, hypothetical conclusions on the basis of knowledge about real life, than such inferences emerge in a recipient's mind as a result of explication in saying with presuppositional antecedent, that is, information about the situation prior to the creation of a text and the assumption (by means of additive implicit sense), as the given information can be interpreted. This additional sense is the content of the category of implication.

One more interesting example is (4), in which the older sister (Tess) is eager to implement verbal manipulation and thus affect her younger sister's choice (Willa). Tess wants to help Willa with her personal life. She knows how Willa and Ben like each other but neither of them dares to take a crucial step because of their pride. So, knowing how important it is for a younger sister to seem all brave, strong and smart, Tess uses an indirect compliment in the implicature of which "only the brave, strong and intelligent woman can be a match for a man like Ben." This manpulative device works perfectly. You must select not characteristic of women's speech the slang word butt, which in this case emphasizes masculine traits of the main character.

(4) *'I don't know why you're looking at his butt when you've already got a guy,' Willa muttered. 'Because it's a fine butt, and I have excellent eyesight.' Of course, a woman would have to be brave enough, strong enough, and smart enough to match him in power and style.' There, Tess thought, as Willa sulked beside her, challenge issued, Ben. That's the best help I can give you* (Roberts, MS, p. 279).

Presupposition in manipulative utterances. Distorted proposition may be a part of a manipulative utterance content that remains when denying, i.e. is presupposed as in the fragment given below. The information that is brought into the consciousness of the recipient indirectly like a presupposition, is fixed in memory on a common basis with information that is directly stated in a sentence. Moreover, it is clear that "a possibility of recipient's critical, in particular, negative attitude to the implicit statement that is brought with the

help of presupposition should be much lower than to a direct one" [17, p. 427]. So, in the below given passage (5), George seeks to capture the hand and heart of the heiress of a large prosperous company. He deliberately did not call her for a long time, holding a perfect pause in the relationship, and then offers his story. George begins with the apology that immediately melts Alexandra's heart. Statements (a, c, d) contain incorrect semantic presuppositions, but pragmatic presuppositions complete the implicit statement: the man's only thought was to see the girl as soon as possible, in spite of such serious occasion as his dad's heart attack (b). Manipulative statement (c) presupposes the importance of his absence, but the literal presupposition (d) is: "I love my family, but you're more important to me".

(5) **(a)** *'I wanted to call you sooner,' George apologized, 'but I just returned from Athens a few minutes ago.' Alexandra's heart melted. 'You've been in Athens?' 'Yes. Remember the evening we had dinner together? The next morning Steve, my brother, telephoned me* – **(b)** *My father had a heart attack.' 'Oh, George!' She felt so guilty for having thought such terrible things about him. 'How is he?' 'He's going to be all right, thank God.* **(c)** *But I felt as though I was being torn in pieces. He begged me to come back to Greece and take over the family business.' 'Are you going to?' She was holding her breath. 'No.* **(d)** *I know now that my place is here. There isn't one day or one hour that's gone by that I haven't thought about you'* (Sheldon, MG, p. 529–530).

In the example (6) the idea, that is to be brought into the mind of the recipient, is given in the form of presupposition which is disguised as a fundamental truth ("an assertion disguised as a presupposition" [16]). A manipulator has an older brother (Lawrence) who is proud of his deceased father and hates his stepfather Robert. In contrast to the older brother, the younger one (Jamie) gets along well with Robert. This fact makes Lawrence really mad. Therefore he puts the assertion of Jamie's disloyalty to the memory of their father in the presupposition of the manipulative statement. At the same time the older brother shows understanding of such attitude which draws a clear distinction between himself and his treacherous brother. Lawrence's purpose is not to insult Jamie, but an attempt to counteract good relations between his stepfather and brother.

(6) *At first he had tried to pretend he was still not really having anything to do with Robert, and then to persuade Laurence that Robert was really all right, but Laurence fixed him with his cold eyes and said, 'You can be disloyal to our father if you must, Jamie. I find it impossible. Perhaps you'll understand when you're older. Don't worry about it. I know it's difficult for you.' 'That's not fair!' Jamie staunchly said, but Laurence shrugged and told him he was only speaking the truth as he saw it* (Vincenzi, NA, p.181).

A pragmatic presupposition that accompanies the semantic one largely determines the uniqueness of manipulative messages. The distortion of the pragmatic presupposition makes even a statement with a true proposition insincere i.e. it has significant manipulative potential. For example (see a fragment 7), a young lawyer Rudy Baylor is trying to convince Miss Bertie that she should not give all her money to a Reverend Chandler. Appealing to the rational sphere (a), Rudy offers to pay a certain percentage in favor of the Reverend, but it doesn't work. His next step is to formulate the statement on the basis of a semantic presupposition (b) (most priests live a life of luxury, indulge in pleasures, and are the real scammers), which is fully revealed only by a pragmatic presupposition (Reverend Kenneth Chandler leads the same life). The recipient understands the presupposed information, and disagrees outright. Due to the formation of the utterance, the manipulator can easily reject the inset information and change the perspective of conceptualization for his responsibility (c).

(7) *'He's a man of God,' she says emphatically, quickly defending the honor of the Reverend Kenneth Chandler.***(a)***'I know. Fine. But why give him everything, Miss Birdie? Why not twenty-five percent, you know, something reasonable?' 'He has a lot of overhead. And his jet is getting old. He told me all about it.' (...)* **(b)** *My point is this, and I'm sure you know it, but a lot of these guys have fallen hard, Miss Birdie. They've been caught with women other than their wives. They've been caught blowing millions on lavish lifestyles - homes, cars, vacations, fancy suits. A lot of them are crooks.' 'He's not a crook.' 'Didn't say he was.' 'What are you implying?' 'Nothing,' I say, then take a long sip.* **(c)** *I'm here as your lawyer, Miss Birdie, that's all. You asked me to prepare a will for you, and it's my duty to be concerned about everything in the will. I take this responsibility seriously'* (Grisham, R, p. 68–69).

Conclusions. The experimental analysis proves that the use of implicit information with manipulative intent are in most cases implemented by men (cf. men 65%, women 35%), chiefly as an implied threat or reproach.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Batsevych F.S. Essays on Linguistic Pragmatics. Lviv: PAIS, 2010. 336 p.
2. Bykova O.N. Verbal Manipulative Behaviour // Theoretical and Applied Aspects of Verbal Influence: Russian Rhetoric Association Messenger. 1(8). Available at: http://library.krasu.ru/ft/ft/articles/ 0070503.pdf
3. Danilova A.A. Word Manipulation in Mass Media. M.: Dobrosvet, KDU Publ., 2009. 234 p.
4. Dijk T. A., van. Discourse and Manipulation // Discourse & Society. Vol.17 (2). P. 359— 383.
5. Dijk T.A.,van. Structures of Discourse and Structures of Power. Available at: http://www.discourses.org/ OldArticles/ /Structures%20of%20discourse%20and%20structures%20of%20power.
6. Dmytruk O.V. Manipulative Strategies in Modern English-speaking Communication (based on printed and Internet issues of 2000—2005): extended abstract of the dissertation for the degree of Candidate of Philology: 10.02.04 "Germanic Languages", Kyiv, 2006. 19 p.
7. Grice H.P. Logic and Conversation // New Writing in Foreign Linguistics. M.: Progress, 1985. P. 217—236.
8. Hoffman I. The Presentation of Self in Everyday Life [translated by A.D. Kovalyov]. M.: KANON-Press, 2000. 301 p.
9. Issers O. S. Communicative Strategies and Tactics of the Russian Speech. Moscow: Editorial URSS, 2002. 284 p.
10. Khvorostin D.V. Hidden Components of an Utterance Meaning: Principles of Revealing: extended abstract of the

dissertation for the degree of Candidate of Philology: 10.02.19 "Language Theory", Chelyabinsk, 2006. 22 p.
11. Koltysheva Ye.Yu. Manipulative Influence in a Modern Advertising Text: extended abstract of the dissertation for the degree of Candidate of Philology: 10.02.19 "Language Theory", 10.02.04 "Germanic Languages", Yaroslavl, 2008. 24 p.
12. Kondakov N.I. Logical Dictionary. M.: Nauka, 1975. 720p.
13. Kyrychuk L.M. Pragmatic and Cognitive Peculiarities of Stereotypes as Means of Manipulation in Publicistic Discourse // Scientific Messenger of Lesya Ukrainka Eastern European National University. Lutsk: Vezha, 2009. Is. 6. P. 195—199.
14. Longman Dictionary of Contemporary English. Harlow: Pearson Education Limited, 2006. 1949 p.
15. Morozova O.I. Lingual Aspects of Lie as a Cognitive and Communicative Formation: thesis for a doctoral degree in philology: 10.02.04 "Germanic Languages", Kharkiv, 2007. 477 p.
16. Plohinova A.S., Lapinskaya I.P. Lingual Manipulation // Language, Communication and Social Environment. Voronezh: VGTU, 2002. Is.2. P. 178—181.
17. Pocheptsov G.G. Selected Works on Linguistics. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National Univ. Publ., 2009. 556 p.
18. Sheygal Ye.I. Semiotics of Political Discourse. M.: Gnosis, 2004. 328 p.
19. Susov I.P. Linguistic Pragmatics. Vinnytsa: Nova Knyga, 2009. 271 p.
20. Terpugova Ye.A. Implicit Information as an Influence Device in an Advertising Text // Materials on International Scientific and Methodological Conference "Russian Language: Issues on Theory and Teaching Innovative Methods". Irkutsk: Irkutsk State Pedagogical Univ. Publ., 2001. Is.1. P. 161—166.

ILLUSTRATIONS

21. Grisham J. The Rainmaker. L. : Arrow, 1996. 568 p.
22. Patterson J., Gross A. Lifeguard. N.Y., Boston : Warner Books, 2006. 417 p.
23. Roberts N. Montana Sky. L.: Piatkus Books, 2008. 467 p.
24. Sheldon S. If Tomorrow Comes. L.: Harper Collins Publishers, 2005. 577 p.
25. Sheldon S. Master of the Game. L.: HarperCollins Publishers, 2005. 673 p.
26. Vincenzi P. No Agel. L.: Orion, 2001. 836 p.

Роль импликации и пресуппозиции в манипулятивных высказываниях мужчин и женщин

Л. Е. Сорокина

Аннотация. Статья посвящена исследованию речевых механизмов организации манипулятивного высказывания, в частности импликации и пресуппозиции. Характерной чертой манипулятивного сообщения является преднамеренность создания имплицитного содержания. Определенный интерес представляет гендерный аспект.

***Ключевые слова**: речевая манипуляция, манипулятивное высказывание, импликация, пресуппозиция.*

Лінгвістична відповідність понять “воєнний” дискурс vs “військовий” дискурс

І. О. Стаднік

Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна
Corresponding author. E-mail: irishkastadnik@gmail.com

Paper received 09.05.2016; Accepted for publication 20.05.2016.

Анотація. У статті запропоновано спробу лінгвістичної кореляції номінацій воєнного і військового дискурсів, що є невід’ємними складовими сучасної комунікації. Необхідність такої номінативної диференціації пояснюється неоднозначністю тлумачень даних термінів, що призводить до неправомірного їх ототожнення. Крім того, в рамках загального визначення поняття “дискурс” визначено специфічні риси зазначених дискурсів, їх характеристики, а також окреслено загальні підходи щодо аналізу лінгвоментальної картина світу у воєнному просторі України з позиції перекладознавства.

Ключові слова: *воєнний дискурс, військовий дискурс, комунікативна подія, семантична тотожність/протилежність.*

Останнім часом вагомого значення набувають розвідки когнітивної лінгвістики та дискурсології, які досліджують різноманітні аспекти комунікації, а також зосереджують лінгвістичну увагу на вивченні різних типів дискурсу згідно з комунікативно-прагматичним та комунікативно-дискурсивним підходами. Але, на жаль, дослідження *військового* та *воєнного дискурсів*, які є невід'ємною складовою довготривалої мілітаризації суспільств, майже повністю залишилися поза увагою вітчизняних лінгвістів. Наявність подібних дискурсів обумовлено тим, що збройні сили будь-якої держави і військовослужбовці, що представляють їх, за родом своєї діяльності вирішують специфічні завдання, спрямовані на забезпечення воєнної безпеки країни.

Плутанина при використанні цих термінів пов’язана з відсутністю їх єдиного розуміння і критеріїв семантичного розмежування у мовознавчій парадигмі, та чіткої стандартизації термінологічного апарату воєнної та військової царин, оскільки деколи вони тісно переплітаються, підмінюють та доповнюють один одного. Здебільшого невірне вживання прикметників *воєнний* та *військовий* може вплинути на вірне/адекватне розуміння контексту та сприйняття повідомлення.

Спостерігаючи за воєнними подіями, які сьогодні відбуваються в українському просторі, з власним набором методів та технологій воєнної комунікації, що здійснюють вплив на суспільно-політичну реальність України, ігнорувати ці процеси не припустимо, аби елімінувати можливі спроби маніпуляцій суспільною свідомістю під час здійснення воєнного спілкування.

У сучасній теорії комунікації і дискурсології термін «дискурс» уживається в різних значеннях. Загальноприйнятим місцем є той факт, що під текстом розуміють переважно абстрактну, формальну конструкцію (основними властивостями якої є зв’язність і цілісність), натомість під дискурсом – різні види актуалізації тексту, що розглядаються з точки зору ментальних процесів і у зв'язку з екстралінгвістичними чинниками [1, с. 136].

До сьогоденного розуміння дискурсу можна віднести такі його найважливіші характеристики: дискурс – це “зв’язаний текст у сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними, соціокультурними та іншими факторами; текст, узятий у подієвому аспекті, мова, розглянута як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах свідомості (когнітивних процесах)” [1, с. 137]; дискурс відображає суб’єктивну психологію людини, і отже він не може бути відчужений від того, хто говорить [2]; за самою своєю суттю дискурс – явище когнітивне, тобто таке, що має справу з передачею знань, з оперуванням знаннями особливого роду і, головне, зі створенням нових знань [7, с. 44].

У свою чергу, О. О. Селіванова виокремлює чотири типи координат визначення сутності дискурсу: 1) зв’язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; 2) замкнена цілісна комунікативна ситуація (подія), складниками якої є комуніканти й текст, як знаковий посередник, зумовлена різними чинниками, що опосередкують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними і т. ін.); 3) стиль, підмова мовного спілкування; 4) зразок мовної поведінки в певній соціальній сфері, що має відповідний набір змінних [9, с. 121].

Мету цієї розвідки становить дефінітивне зіставлення понять “воєнний” і “військовий” та з’ясування їх найсуттєвіших інтегральних/диференційних рис, а також розмежування царин вживання зазначених термінів.

У сучасних наукових колах на теренах вітчизняного та зарубіжного просторів все більше розглядають “війну” як соціально-політичний процес, що характеризується боротьбою суб'єктів геополітики за ресурси, за виживання, за ролі та статус у цьому світі, за можливість перерозподілу територій, формування ними нової картини світу із подальшим використанням стратегічних успіхів і перемог. На зміну класичним світовим війнам з протиборством армій з їх озброєннями, протистоянням держав і коаліцій, як це було в Першій і Другій світових війнах, прийшла глобальна перманентна або гібридна війна, де важливе значення приділяється боротьбі за свідомість людей, тобто інформаційній боротьбі, основними суб’єктами виступають не військові, а ЗМІ: телебачення та Інтернет.

У цілях суспільної і психологічної безпеки населення влада навмисно замовчує окремі факти, а підчас завідомо спотворює істину подій. Протягом багатьох років розробляються методи побудови складних військових/воєнних евфемізмів (не просто підміна

 ©I. O. Stadnik 2016

слів і понять, а формування мовних конструкцій з точно виміряними ефектами впливу на масову свідомість) [3, с. 115]. Унаслідок чого уможливлюється твердження про таку технологію маніпуляції свідомістю, як зміна значення слів і понять. З преси все частіше виключається лексика з негативною конотацією, а замість неї вводиться нейтральна. Військові здатні утримувати народ у стані покірності владі довгі роки, однак тільки за допомогою мови можна маніпулювати людським розумом і схилити суспільство до власного гноблення. Таким чином, створюється віртуальна дискурсивна реальність, в контексті якої війна сприймається аудиторією в інший спосіб, що вигідно правлячим елітам. У теперішніх подіях на Сході України яскраво вираженим є конфлікт інтерпретацій, коли один і той самий фрагмент дійсності по-різному подається і сприймається більшістю населення.

Воєнний конфлікт в Україні має різні найменування у різних мовних картинах світу, наприклад, для носіїв англійської мови – *Ukrainian crisis (*за словниковою дефініцією *crisis – an unstable or crucial time or state of affairs in which a decisive change is impending)* [13], для носіїв російської мови – *Карательная операция* (за словниковою дефініцією: *карательный – имеющий целью покарать, наказать (карательный отряд – военно-полицейский отряд для расправы с населеним оккупированной территории); операцией называются боевые действия, которые проводятся с одной целью и объединены одним заданием)* [11], для носіїв української мови – *Антитерористична операція (Антитерористична операція – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту чи іншого злочину, здійснюваного з терористичною метою)* [10]. У такий спосіб вибір мовленнєвих засобів лежить в основі дискурсивного створення і впровадження у свідомість читачів стереотипів і забобонів.

У ЗМІ для означення вказаних та подібних їм подій вживається низка понять, які є синонімами, і саме як синоніми на рівні нюансів вони демонструють семантичні розбіжності. Криза, державний переворот, зрада, хаос, повний крах, колапс, агресія, окупація, зіткнення цивілізацій, громадянська війна, геополітичне протистояння – ось лише деякі номінації східноукраїнського конфлікту, за якими стоять різні аспекти трагедії, що розгортається. Перспективною тенденцією, на наш погляд, є використання понять, від яких залежить та вибудовується подальша система аргументацій, визначаються цілі, у тому числі маніпулятивного характеру.

Оскільки вітчизняне наукове, політичне та суспільне сьогодення переповнене поняттями "*воєнний*" та "*військовий*", останнім часом серед науковців розгорнулася дискусія навколо сфери вживання цих термінів і межі їх тотожності або полярності [5; 8]. Тут, насамперед, слід відзначити статтю відомого вченого, воєнного історика О. Є. Лисенка, в якій ним здійснено спробу обгрунтувати своє бачення сутності і змісту низки загальновживаних термінів, де зокрема висловлено думку щодо вживання термінів з прикметникам *"воєнний"* і *"військовий"*. Дослідник історії Другої світової війни стверджує, що термін *"військовий"* слід вважати родовим щодо терміну *"воєнний*", який входить до нього досить істотним сегментом [8]. Протилежну думку мають вчені О. Гуржій та Р. Пилявець, які наголошують, що поняття *"військовий"* є вужчим у своїх складових аспектах, аніж *"воєнний"*. Постулат їх наукових розвідок представляють такі твердження: у сучасній війні поряд зі збройною боротьбою важливе місце належить економічним, політичним, дипломатичним, ідеологічним, інформаційно-психологічним та іншим формам боротьби; війни ведуться не тільки військовими засобами і не стільки збройними силами, як державами, коаліціями держав, народами, націями, класами, соціальними, релігійними та іншими великими групами [5]. Зарубіжний дослідник Й. Дінстайн наполягає на розмежуванні змісту понять "військові цілі війни" (military war aims) та "приховані мотиви війни" (ulterior motives of war). Останнє може набувати стратегічного, політичного, економічного, релігійного, ідеологічного, культурного значень. Війна може мати прихований характер який виходить за рамки традиційних уявлень про неї (військові дії), набуваючи комбінованого характеру [12].

На нашу думку, термін *"воєнний"* дискурс — більш широке поняття, оскільки воно стосується всього спектру комунікативних подій — і простору війн, і простору війська. У нашому дослідженні *воєнний дискурс* розуміємо як результат політичного, соціокультурного, психологічного та історичного процесів, що реалізується у вигляді воєнно-художньої літератури, воєнної публіцистики, воєнно-політичних матеріалів, створених групою суб'єктів або окремими суб'єктами. Вони є воєнними тільки за своєю тематикою, та загалом мають риси притаманні всім суспільно-політичним, публіцистичним та художнім текстам, де останні наділені спроможністю естетично перетворювати дійсність крізь призму внутрішнього стану та авторської майстерності в художньо завершене ціле. Таке ціле реалізується у вигляді художніх поетичних текстів, яким притаманна подієва, соціальна, психологічна, образна та поетична інформація, що сприймаються свідомістю читача згідно з його системою цінностей. Також до воєнних матеріалів можна віднести науково-технічні матеріали, пов'язані з життям та діяльністю збройних сил, що також входять до складових елементів *воєнного дискурсу*.

Воєнний дискурс репрезентований мовленням емоційного типу, де максимально виражається суб'єктивно-емоційне відношення автора до явищ, подій, уявлень та образів. Пріоритет емоційної складової над раціональною сприяє широкому вживанню опозицій "друг – ворог", "свій – чужий", "ми – вони", що несуть в собі онтологічні уявлення щодо бінарної структури світу. У свою чергу, структурованість та чіткість спостерігається в процесі комунікації учасників *військового дискурсу*, що яскраво відображається у військовій документації, настановах, наказах, розпорядженнях тощо. Специфічність діяльності військовослужбовців обумовлює регулярне використання ними вузькопрофесійної лексики, що

належить до царини опису фрагментів військової дійсності. Усі лексичні одиниці, які використовують військовослужбовці в ході виконання професійних завдань, становлять певну систему, яка включає не тільки самі лексичні одиниці, а й відповідні уявлення про об'єкти та явища.

Типові комунікативні інтенції військових як певної дискурсивної спільноти реалізуються у *військовому дискурсі* в різних форматах спілкування *формального* і *неформального* регістру. До *військового дискурсу* ми відносимо військово-технічні та військово-наукові матеріали та акти військового управління (різні військові документи). З точки зору стилістичної характеристики всі військові матеріали відрізняються насиченістю спеціальної військової лексики, широким використанням військової і науково-технічної термінології, великою кількістю військової номенклатури і спеціальних скорочень та умовних позначень, що реалізуються тільки у військових матеріалах. Специфіка діяльності військових зумовлює такі загальні риси комунікації, як стислість, лаконічність, надзвичайна ясність і точність, що виключає будь-яку двозначність, причому "кожне слово не лише пояснює, а й переконує" [4, с. 21].

Лінгвоментальна картина воєнного світу уособлює сукупність лінгвокультурних образів дійсності, які існують в індивідуальній чи колективній свідомості військової сфери життя мовного співтовариства. Будучи важливою частиною національної культури, військова комунікація фіксує особливості *воєнного дискурсу* за допомогою ментальних одиниць (концептів, стереотипів, сценаріїв, концептуальних полів, цінностей та ін.), що визначають зовнішньополітичні погляди суб'єктів воєнної ситуації.

Військовий дискурс чи військова комунікативна подія (відповідність понять "дискурс" і "комунікативна подія", встановленої Т. А. ван Дейком [5, с. 94]) є невід'ємною частиною воєнного життя нації. Воєнна ситуація, яка, в першу чергу, вербалізується у *військовому дискурсі*, сприймається як свого роду "діалог" з іншими людьми та культурами, здатний відобразити мовні, культурологічні, соціальні, економічні, політичні, етнічні, національні та інші ментальні поля картини світу певної лінгвокультурної групи.

На жаль, доволі часто спостерігаємо спроби поєднати означені дискурси, оскільки повсякденні уявлення про війну у свідомості як професійного військового, так і пересічної людини корелюються, загалом, із ядром військової царини. На фоні майже загальної тотожності все ж вважаємо можливим визначити ступінь семантичної рівнозначності або протилежності зазначених дискурсів за допомогою словникових дефініцій термінів *"війна", "воєнний", "військо", "військовий"*.

Згідно останніх даних сучасних тлумачних словників класичне визначення *війни* – "організована збройна боротьба між державами, націями (народами) або соціальними, етнічними та іншими групами" [10]. Відповідно до тлумачення поняття *військо* у значенні "*збройні сили, армія*" [10] виступає лише однією зі складових, що беруть участь у *війні*, тобто є хоч і головним, пріорітетним, але все ж інструментом *війни*, а не навпаки. Тому при всьому розмаїтті сучасних вітчизняних та іноземних воєнно-теоретичних поглядів ми дотримуємось такого визначення поняття "*війна*" – "це соціально-політичне явище, що являє собою найбільш гостру форму розв'язання суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, а також національних, релігійних, територіальних та інших протиріч між державами, народами, націями, класами і соціальними групами засобами збройного насильства. Головним змістом війни є збройна боротьба – ведення протидіючими сторонами воєнних дій різного масштабу на суші, в повітрі, на воді, під водою та в космосі" [5, с. 7].

Ми не випадково одразу зупинилися саме на дефініціях *"війна"* та *"військо"*, це надало нам можливість підвести похідні лексеми *воєнний* та *військовий* до кожного з них: 1. *Воєнний* – це той, що стосується війни, пов'язаний з нею; 2. *Військовий* стосується до війська; прийнятий, встановлений у війську, в армії [10]. Звідси, в українській мові зміст слова "*воєнний*" значно ширший за зміст слова "*військовий*", а тому відповідно прикметник "*воєнний*" повинен мати більш широку сферу використання ніж "*військовий*". Оскільки прикметник *воєнний* походить від іменника *війна*, то можемо узагальнити, що *воєнний дискурс,* у широкому розумінні слова, включає елементи *військового дискурсу*.

У корпусі нашого дослідження ми розглядаємо та порівнюємо дві лінгвокультури, а саме східнослов'янську та англійську, вважаємо доречно у цьому сенсі також чітко розмежовувати поняття *"war"* та *"military"*, які є еквівалентами понять *"воєнний"* та *"військовий"*, відповідно. Отже, огляд словникових дефініцій тлумачних словників англійської мови дав змогу констатувати розгалужені значення цих лексичних одиниць, а саме: *"war" - "adj. of, belonging to, or resulting from war"* ; *"military" – "adj. of, relating to, or characteristic of members of the armed forces; of or relating to war"* [13].

Висновки. Таким чином, *воєнний дискурс* розуміємо як мовленнєве утворення (усне або письмове), що стосуються сфери ведення бойових дій (воєнного конфлікту), репрезентується вербальними та невербальним засобами вираження, актуалізується у певному ситуативному контексті зі збереженням конкретного прагматичного потенціалу. Важливою рисою сучасного *воєнного дискурсу* є його широке "розчинення" у ЗМІ. Тому *воєнний дискурс* на кшталт мас-медійного бере участь у створенні, вираженні, поширенні та впровадженні у масову свідомість певних думок, суджень, оцінок, стереотипів і забобонів по відношенню до суспільних, соціальних, політичних, етнічних та інших груп.

На нашу думку, головна відмінність *воєнного дискурсу* від *військового* полягає в тому, що військова комунікативна подія переходить у площину воєнної, кожного разу коли постає засобом та одиницею саме процесу ведення війни, де воєнний конфлікт виступає формою, в якій військова комунікація проходить. Це не гра слів, від зміни яких сутність залишається незмінною. Вважаємо, що військова та воєнна сфери потенційно мають право на власні дискурси, хоча деколи вони взаємодіють та доповнюють один одного.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арутюнова, Н.Д. Дискурс / Н.Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь; гл. ред. В.Н. Ярцева – М. : Сов. Энциклопедия, 1990. – С. 136–137.
2. Арутюнова, Н. Д. Истоки, проблемы и категории прагматики / Н. Д. Арутюнова, Е. В. Падучева // Новое в зарубежной лингвистике / общ. ред. Е. В. Падучевой. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – С. 21–38.
3. Бойко М.Г. Эвфемизмы в текстах военной тематики, как средство воздействия на читателя/ М.Г. Бойко // Мат-лы межрегион. научно-техн. конф. – Омск: ОТИИ, Броня – 2002. – С. 113-115.
4. Гарбовский Н.К. Военный перевод в современном мире: (теоретико-методологические, лингвистические, военно-исторические и социально-политические аспекты) / Н. К. Гарбовский, Э. Н. Мишкуров // Вестник МГУ. Серия: Теория перевода. – 2010. - № 2. – С.16-41.
5. Гуржій О.І. Проблемні питання сучасної української воєнної термінології / О.І. Гуржій, Р.І. Пилявець // Воєнні конфлікти другої половини ХХ століття. – К., 2004. – С. 6–8.
6. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация/ Т.А. ван. Дейк // Пер. с англ. – Благовещенск: Благовещ. гуманит. колледж, 2000. – 310 с.
7. Краткий словарь когнитивных терминов / [Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г]; под ред. Е. С. Кубряковой. – М.: Филол. ф-т МГУ, 1997. – 245 с.
8. Лисенко О.Є. До питання про зміст понять “війна”, “воєнний”, “військовий”/ О.Є. Лисенко // Сторінки воєнної історії України. Збірник наукових статей. Вип. 7. – К., 2003. – С. 116–119.
9. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – П. : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
10. Словник української мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sum.in.ua/s/vijna
11. Энциклопедический словарь. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/contents.nsf/es/
12. Dinstein Y. War, Aggression and Self-Defence. [Electronic Resource] / Y. Dinstein – Cambridge University Press, 2005. – 333 p. – Mode of access: https://books.google.com..ua/books?id=LbB3lUhzX10C&printsec=frontcover&dq=yoram+dinstein&source=gbs_slider_thumb&redir_esc=y#v=onepage&q=yoram%20dinstein&f=false
13. New Websters Dictionary and thesaurus [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.merriam-webster.com/

REFERENCES

1. Arutyunova N.D. Discourse / N.D. Arutyunova // Linguistic encyclopedic dictionary / Ch.edit. V.N. Yartseva – M.: Sov. Encyclopedia, 1990. – P. 136 -137.
2. Arutyunova N. D. Origins, problems and categories of pragmatics / N. D. Arutyunov, E. V. Paducheva // New in foreign linguistics / Ed. E. V. Paducheva. – M.: Progress, 1985. – Vol. 16. The linguistic pragmatics. – P. 21-38.
3. Boyko M. G. Euphemisms in military subject texts as a persuader on the reader / M. G. Boyko // Proceedings of the Interregional Scient. and Techn. Conf. – Omsk: OTII, Bronya – 2002. – P. 113-115.
4. Garbovsky N. K. Military translation in the modern world: (theoretical, methodological, linguistic, military-historical and socio-political aspects) / N. K. Garbovsky, E. N. Mishkurov // Vestnik MGU. Series: Theory of Translation. – 2010. - № 2. – P.16-41.
5. Gurzhiy A. I. Problems of modern Ukrainian military terminology / A. I. Gurzhiy, R. I. Pylyavets // Military conflicts of the second half of the twentieth century. – K., 2004. – P. 6-8.
6. Dijk van T.A. Language. Cognition. Communication / T.A. van Dijk. – Blagoveshchensk: Blahovesch. humanyt. college, 2000. – 310 p.
7. Concise Dictionary of Cognitive Terms / [Kubryakova E. S., Demyankov V. Z., Pankrác Yu.G., Luzin L. G.]; ed. ES Kubryakova. – M .: Philological Faculty of Moscow State University, 1997. – 245 p.
8. Lysenko O. Ye. The substantial differences between "war" and "military". / O. Ye. Lysenko // Pages of Military History of Ukraine. Collected articles. Vol. 7 . – K., 2003. – P. 116-119.
9. Selivanova O. O. Linguistic Encyclopedia / O. O. Selivanov. – P.: Dovkillya-K, 2011. – 844 p.
10. Ukrainian Dictionary. [Electronic resource]. – Mode of access: http://sum.in.ua/s/vijna
11. Encyclopedic Dictionary. [Electronic resource]. – Mode of access: http://dic.academic.ru/contents.nsf/es/

Linguistic correspondence of the notions “war” discourse vs. “military” discourse

Stadnik I. O.

Abstract. The article suggests a linguistic correlation of the war and military discourses’ nominations, which are the integral components of the modern communication. The necessity of such differentiation is explained by the ambiguity of interpretations of these terms that leads to improper identity. In addition, the author attempts to define the specific features of the abovementioned discourses within the frame of linguistic definition of the notion “discourse”, as well as to point out some common approaches to linguistic worldview analysis in the war reality of Ukraine from the translational perspective.

Keywords: *war discourse, military discourse, communicative event, semantic identity/opposition.*

Лингвистическое соответствие понятий укр. “воєнний” дискурс vs “військовий” дискурс

И. О. Стадник

Аннотация. В статье предложены результаты лингвистической корреляции номинаций укр. “воєнний” и “військовий” дискурсы, что входят в состав современной коммуникации. Необходимость такой номинативной дифференциации объясняется неоднозначностью толкований данных терминов, что приводит к неправомерному их отождествлению. Кроме того, в рамках общего определения понятия “дискурс” сделана попытка определения специфических характеристик указанных дискурсов, а также очерчены общие подходы к анализу лингвоментальной картины мира в военном пространстве Украины с позиции их релевантности для переводоведения.

Ключевые слова: *“воєнний” дискурс, “військовий” дискурс, коммуникативное событие, семантическое отождествление/противоположность.*

Інтерактивна мовленнєва поведінка українських політиків: основні комунікативні стратегії

Л. В. Завальська

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса, Україна

Paper received 10.07.2016; Accepted for publication 20.07.2016.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню українського політичного дискурсу в лінгвопрагматичному аспекті. Окреслено основні проблеми вивчення політичної комунікації в українському мовознавстві та узагальнено визначальні тенденції аналізу політичного дискурсу. Визначено поняття комунікативної стратегії та запропоновано типологію комунікативних стратегій, реалізованих в українському політичному дискурсі, ґрунтуючись на виокремленні конфліктної та кооперативної комунікативної взаємодії. У межах кооперативного типу взаємодії окреслено стратегії консолідації, мотивації та самопрезентації. У межах конфліктного типу взаємодії визначено стратегії дискредитації, заперечення та звинувачення. Аналіз здійснено на матеріалі виступів політиків у телевізійних ток-шоу, що передбачало фіксування спонтанної мовленнєвої поведінки та презентацію різних типів мовних особистостей.

Ключові слова: *політичний дискурс, мовленнєва поведінка, інтерактивність, мовна особистість, комунікативна стратегія, комунікативна тактика.*

Вступ. Сучасне українське мовознавство, антропозорієнтоване та скероване на актуалізацію міждисциплінарних зв'язків, активно долучається до вивчення мовних питань на стику різних гуманітарних наук. Зважаючи на це, поява нових напрямів, що поєднують методологію та предметне поле різних галузей знань, стає поширеним явищем в україністиці. Саме таким напрямом досліджень стала політична лінгвістика, яка почала розвиватися в Україні в останні п'ятнадцять-двадцять років. Якщо в зарубіжній науці проблеми вивчення політичної комунікації та політичного дискурсу мають тривалу історію дослідження (праці Р. Водак, Т. ван Дейка, Е. Лассан, І. Черепанової, А. Чудінова, О. Шейгал та ін.), то в українському мовознавстві мовні аспекти політичної комунікації постали в центрі уваги дослідників лише в останнє десятиліття. Потрібно констатувати і брак наукових розвідок, виконаних на українському матеріалі, тоді як праці, присвячені аналізу політичного дискурсу на матеріалу європейських (Т. Ващук, Л. Славова, Н. Петлюченко. О. Фоменко та ін.) та російської (С. Дроздова, Л. Синельникова) мов, представлені досить масштабно.

Стислий огляд публікацій з теми. В українському мовознавстві політичну комунікацію досліджено в таких аспектах: загальнотеоретичному (Н. Кондратенко, Л. Нагорна), сугестивному (Т. Ковалевська, Н. Кутуза), журналістикознавчому (Х. Дацишин, Г. Почепцов, К. Серажим, О. Холод), проте лінгвопрагматика політичного дискурсу не представлена комплексно в наукових розвідках українських мовознавців. Окремі наукові праці висвітлюють проблеми мовленнєвих жанрів політичного дискурсу (Л. Стрій), дискурсивні практики українських політиків (К. Карасьова) і стратегічне планування політичної комунікації (Л. Славова). Проблеми лінгвопрагматич-ного характеру, насамперед пов'язані з інтерактивною взаємодією політиків як учасників комунікативного акту в політичному дискурсі, належать до найактуальніших у сучасній науці у світлі домінування тенденції вивчення мовленнєвої діяльності людини та «людини в мові» загалом. До таких проблем належить і виявлення комунікативних стратегій і тактик, реалізованих політиками в політичному дискурсі.

Поєднання в нашому дослідженні двох методологічних платформ – лінгвополітологічної та лінгвопрагматичної детермінують мету, завдання і методи аналізу. ***Метою статті*** є з'ясування та аналіз мовних засобів реалізації основних комунікативних стратегій в інтерактивному спілкуванні українських політиків, що зумовило розв'язання таких завдань: визначити специфіку лінгвопрагматичних досліджень політичної комунікації; проаналізувати вияви інтерактивної політичної комунікації в лінгвопрагматичному аспекті; типологізувати форми політичної взаємодії та розробити класифікації комунікативних стратегій відповідно до цих форм; проаналізувати комунікативні тактики і комунікативні ходи, використані для реалізації відповідних стратегій; виявити специфіку мовних особистостей українських політиків з огляду на домінування в їх поведінці комунікативних стратегій.

Матеріалом дослідження слугували відеозаписи та текстові версії українських політичних ток-шоу «Свобода слова», «Велика політика», «Шустер-Live», «Чорне дзеркало» за 2008–2016 роки, що демонструють спонтанну мовленнєву поведінку політиків та представляють українських політиків як мовні особистості.

Методи дослідження інтерактивної мовленнєвої поведінки політиків у лінгвопрагматичному аспекті: загальнонаукові методи аналізу, синтезу та спостереження, описовий метод і метод дискурсивного аналізу.

Результати та їхнє обговорення. Лінгвопрагматика політичного дискурсу в українському мовознавстві не має комплексної репрезентації в наукових розвідках. Проте особливої актуальності набувають питання стратегічного й тактичного планування політичної комунікації, використання мовленнєвих жанрів та мовленнєвих актів у політичному дискурсі. На думку Ф. С. Бацевича, предметом лінгвопрагматики є комунікативна (мовна і мовленнєва) особистість, яка є «джерелом вияву суб'єктивного в Мові, Мовленні й Комунікативній діяльності» [1, с. 52]. Розглянемо основні аспекти інтерактивної взаємодії політиків в інтерактивному спілкуванні.

Проблеми стратегічного планування політичної комунікації потребують виокремлення основних комунікативних стратегій. Дослідники пропонують такі типології комунікативних стратегій у політич-

 ©|*L. V. Zavalskaya 2016*

ному дискурсі: мотивація, дискредитація, ідеалізація, інтелектуалізація, заперечення [3, с. 57]; самопрезентація, утримання влади та переконання, боротьба за владу [4, с. 41-116]; апелювання до базових потреб і апелювання до сімейних цінностей; підвищення статусу адресата та героїзації нації; переліку досягнень, нагромадження проблем, окреслення плану майбутніх змін; МИ-інклюзивного, єднання, усуспільнення відповідальності, інтертекстуальності; підвищення власного статусу [6, с. 108-124] тощо. Ми розмежовуємо кооперативні і конфліктні комунікативні стратегії, спираючись на виокремлення Г. П. Грайсом типів комунікативної взаємодії [7]. Кооперативні стратегії орієнтовані на успішність комунікативної взаємодії, оскільки характеризуються узгодженістю комунікативних настанов комунікантів, «стратегічних програм комунікантів, симетричними відношеннями між ними, балансом комунікативних статусів, ефективністю та оптимальністю спілкування»; а конфліктна взаємодія і – відповідно – конфліктні стратегії характеризуються «неузгодженістю намірів, стратегічних програм комунікантів, асиметричними відношеннями між ними, дисбалансом статусів обличчя, результатом чого є припинення спілкування» [5, с. 604].

І. Серед ***кооперативних*** стратегій виокремлюємо самопрезентацію, консолідацію, мотивацію.

1. **Стратегія самопрезентації** представлена різними формами демонстрування політиками власного іміджу відповідно до очікувань реципієнтів. Вербальними показниками самопрезентації є посилення авторської індивідуальності, зокрема частотне вживання форм 1-ої особи однини в теперішньому часі з декларуванням власних повноважень і вчинків, напр.: ***Я закликаю*** *виконкоми взяти в руки військово-цивільних адміністрацій у прифронтовій смузі.* ***Я впевнений****, що захист від сепаратизму починається із сепарації п'ятої колони, яка, імовірно, може завдати шкоду українській державі* (Ю. Луценко. Свобода слова. 16.03.2015). Ідеться про позитивізацію політиків як мовних особистостей, які відповідають електоральним очікуванням, напр.: *І* ***я*** *сьогодні* ***займаюся*** *створенням військово-медичної доктрини, якої ніколи у державі не було. І* ***я*** *сьогодні* ***несу*** *за неї* ***відповідальність, працюю*** *з усіма силовими структурами* (О. Богомолець. Свобода слова. 10.11.2014). Стратегія самопрезентації передбачає переважно декларативні заяви, нічим не підтверджені, іноді популістського характеру, однак вони сприяють позитивному сприйняттю політиків-мовців у межах конкретної комунікативної взаємодії.

2. **Стратегія консолідації** орієнтована на декларування об'єднання суб'єктів у межах політичного простору – політика з аудиторією, народу з владою, народу навколо певної проблеми тощо. Ознакою цієї стратегії є реалізація прагматичної настанови інтеграції в межах політичної взаємодії, напр.: *Я залишаюсь на тій позиції – я не знаю жодної країни, яку би могли б* ***об'єднати*** *автоматом. Тобто, я вважаю, що сьогодні* ***треба об'єднувати ідеями, цінностями, компромісами*** (М. Томенко, Свобода слова, 13.10.2015). У такий спосіб політик наближається до народу і часто приписує собі вчинки героїчного характеру, які об'єднують їх з народом, але не мають індивідуалізованої визначеності, – це перемоги або досягнення українського народу загалом, що і уможливлює використання таких подій з метою консолідації з адресатом, напр.: *...якщо бути відвертими, дорогі,* ***ми з вами Революцію гідності разом відстояли*** *і вибрали ж, обрали уряд революційний* (А. Геращенко. Свобода слова, 1.12.2014). У такий спосіб спільні дії стають предметом політичної консолідації, а політик, який брав або бере участь у таких діях заявляє про консолідацію з народом.

3. **Стратегію мотивації** скеровано на пояснення дій політиків, її засобами реалізації є логічність викладу інформації, чітка аргументація, наявність прикладів та ілюстрацій. З цією метою мовлення будують із залученням вставних конструкцій: *по-перше, по-друге, отже* тощо, напр.: *Нам потрібно декілька речей.* ***Перше*** *– це сильна, ну просто непоборна воля лідерів, які хочуть змін і які мають свободу, незалежність від кланів ці зміни робити. (...).* ***Друге,*** *що нам потрібно, – нам потрібно привести сильні, технократичні, незалежні від будь-яких корупційних впливів команди, які здатні в уряді не очолювати старі схеми Януковича, а реально їх ламати* (Ю. Тимошенко. Свобода слова. 6.10.2014). Стратегія мотивації реалізується і за допомогою експлікованої полемічності викладу інформації: використовуючи питальну відповідну форму, політики-мовці створюють ефект дискусійності, внутрішньої діалогічності мовлення, що сприяє наближенню до адресата, напр.: ***А українська мова? Люди хіба не говорили****: «В побуті говори будь-якою мовою, але в парламенті ти державний службовець, ти депутат – ти маєш послугуватися українською мовою»? Саме "Свобода" шумовими ефектами заставила всіх тих комуняк і «регіоналів» говорити українською мовою* (О. Тягнибок. Свобода слова. 20.10.2014). Стратегія мотивації часто поєднує всі засоби репрезентації – питально-відповідні комплекси, аргументативність, раціональність викладу, але разом з тим залучають й емоційні аргументи, напр.: *...****перше: чому Ляшко правий****?* ***Тому що*** *я правду кажу.* ***Тому*** *люди мене і підтримують. А якщо ви думаєте, що якщо ви будете виливати на мене відра бруду, то люди перестануть мене підтримувати, – ні.* ***Чому? Тому що*** *кожна людина думає те, що я вам у очі кажу* (О. Ляшко. Свобода слова. 18.08.2014). Така мотивація немає логічних підстав, але переконує адресата, оскільки її метою є вплив і переконання, а не доведення істини, що характерно для ПД.

ІІ. Серед ***конфліктних*** стратегій виокремлюємо дискредитацію, заперечення та звинувачення.

1. **Стратегія дискредитації** є однією з основних в політичному дискурсі, оскільки передбачає асиметричну мовленнєву поведінку комунікантів та скерована на критику дій або висловів співрозмовника. О. Іссерс називає характерною рисою стратегії дискредитації її перлокутивний ефект: «адресат звинувачений, причому несправедливо, принижений, почувається об'єктом висміювання» [2, с. 161]. Насамперед стратегія дискредитації пов'язана з висловленням негативної оцінки дій політичного опонента, що має як коректну мовленнєву форму, напр.: ***Плану реформ***

президента не існує** в природі. Давайте визнаємо: ви його не бачили, я не бачив...* (А. Гриценко. Свобода слова. 29.04.2014), так і некоректну, напр.: *У Тігіпка **немає яєць**. Він **слабак (О. Ляшко. Чорне дзеркало. 17.05.2014). У першому випадку йдеться про дотримання максим спілкування Г. П. Грайса та Дж. Ліча, що виражається у нормованому мовленні, а в другому випадку – наявне порушення правил спілкування, зокрема використання стилістично зниженої лексики, хоч і спілкування не має характеру відвертого конфлікту, тобто політики намагаються виконувати комунікативні ролі в межах правил політичного дискурсу. Крім того, коректна форма здебільшого орієнтована на оцінювання діяльності політиків в опосередкованій формі, із залученням форм 3-ьої особи, коли мовець не звертається до співрозмовника безпосередньо, а коментує його слова чи вчинки, навіть за умови присутності останнього, напр.: Ю. Луценко після промови Н. Королевської: *Я з багатьма тезами погоджуюся. Не погоджуюся з тим, **хто** це говорить* (Ю. Луценко. Шустер-Live. 12.09.2014).

Некоректна мовленнєва форма переважно представлена прямим діалогом, у якому мовець відкрито оцінює свого співрозмовника, напр.: О. Соскін, звертаючись до В. Гройсмана: *36 років, а **Ви таку брехню тут несете при всіх**. (...) Володимире, через рік **тебе** не буде так, як **і Януковича*** (Свобода слова. 29.09.2014). У цьому разі не лише наявне пряме звинувачення у брехні, а й свідоме порушення максим Дж. Ліча, що знижує рівень комунікативної взаємодії: мовець обирає тиформу, наголошуючи на своїй неповазі до співрозмовника, до того ж порівнюючи його діяльність з діяльністю колишнього українського президента.

2. **Стратегія заперечення** передбачає тотальне заперечення того, що стверджує опонент. Це може бути реалізовано різними способами – від звичайних загальнозаперечних або частковозаперечних речень до перебивання співрозмовника, перешкоджання комунікації або паралельного спілкування, напр.: (...) ***Неправда.*** *– Зараз у нас заборгованість становить більше трьох мільярдів гривень.* – ***Це неправда.*** *Як можна проводити передачу, коли безвідповідально називаються цифри?* (М. Сивульський – І. Акімова. Свобода слова. 28.03.2008). М. Сивульський обрав комунікативну стратегію заперечення, тому що він на всі питання і репліки своєї співрозмовниці відповідає лише одне *Це неправда*, хоч і робить це дещо порізному. Проте його кожна репліка містить заперечну синтаксичну конструкцію, що повною мірою вказує на невідповідність дійсності тієї інформації, що повідомлена його співрозмовницею. Зазначена стратегія скерована на те, щоб звинуватити опонента в брехні, але не обов'язково це робити аргументовано, іноді достатньо лише кілька разів сказати, що інформація не відповідає дійсності, напр.: **І. Богословська:** *На харківських угодах максимум, чого можна було досягти з Росією, було досягнуто. Це знижка у 30 відсотків.* **В. Бала:** ***Неправда. Неправда.*** **І. Богословська:** *І це знижка 100 доларів при ціні, нижчій за 333.* **В. Бала:** ***Неправда.*** **І.Богословська:** ***Це правда.*** **В. Бала**: ***Неправда*** (Свобода слова. 28.03.2011). Стратегія заперечення орієнтована на звинувачення співрозмовника у брехні, на визнання його думок або тверджень як таких, що не відповідають дійсності. Мовці використовують такі лексеми, як *неправда, брехня*, тобто вказують на цю рису співрозмовника, напр.:

Заперечення насамперед віддзеркалює негативний політичний імідж власне мовця, а не усуває позитивні характеристики його політичного опонента. Політик, у якого замість аргументації наявне лише заперечення, виступає як слабка мовна особистість. Для реалізації тактики заперечення використовують й причинно-наслідкові конструкції, за якими пасивні слухачі самостійно можуть дійти висновку, що політик говорить неправду. Занурення в такі конструкції прихованих команд лише посилює ефект комунікативної тактики заперечення. Так, у наступному прикладі Л. Кравчук не лише звинувачує свого опонента в брехні, а й аргументує це: *Знаєте, що я хочу, дуже важливий момент, ніхто в нас все-таки, попри все, я б навіть вам в цьому і повірив би, чи я не все знаю, правда, і не хочу все знати, мені не потрібно. Але, **якщо ви кажете цю фразу, що Тимошенко провалила Євро, то це вже ви кажете неправду, і вже вам вірити далі не можна абсолютно*** (Л. Кравчук. Большая политика. 5.03.2010). Цю стратегію обирають здебільшого не впевнені в собі, але агресивно налаштовані політики. Якщо говорити про мовну особистість, що реалізує себе за допомогою комунікативної стратегії заперечення, то вона досить обмежена у виборі засобів спілкування.

3. **Стратегія звинувачення** належить до агресивних форм мовленнєвої поведінки, оскільки передбачає відверті звинувачення, образи, некоректні звертання з використанням стилістично зниженої та лайливої лексики, напр.: *Закрий рота та слухай! Зараз ти сидиш тут тільки тому, що ми ставимося толерантно* (Б. Береза – М. Левченку. Шустер-Live. 17.05.2014); *Пані Богословська, про те, що Ви **чорнорота**, знає вся країна і про те, що Ви **брехуха безсовісна*** (О. Ляшко. Шустер-Live. 7.09.2012). Українські політики конфліктного типу часто обирають агресивну мовленнєву поведінку, на яку переважно не реагують опоненти, тому що вона контрастує з уявленнями про «ідеального» політика, про загальну модель політичної поведінки. Основними тактиками реалізації стратегії звинувачення є приниження, образа, що орієнтовані на висловлення негативних характеристик особи політика або його діяльності, напр.: *Ви знаєте, навіть **жінка не повинна хамити** тут, на цьому... Не потрібно* (Л. Кравчук – І. Богословська. Свобода слова. 19.11.2009). У такому разі політик-мовець висловлює нормативне твердження, постулює загальні правила, переважно етичного типу, а потім наголошує на невідповідності поведінки опонента і цих правил.

Основною метою стратегії звинувачення є формулювання претензій до політичних опонентів та приписування їм дій, вчинків, що суперечать правилам політичної боротьби. При цьому залучають й маніпулятивні технології: описують ситуації кризового типу, що має негативні наслідки для країни, а у виникненні цієї ситуації звинувачують політичних опонентів, здебільшого безпідставно та неаргументовано, напр.: *Я знаю, що у Верховній Раді дуже багато зрадників, зокрема **комуняки, недобита***

***банда Януковича**, які не просто видають секрети ФСБ, російським спецслужбам – які не жертвують на армію, які працюють проти України* (О. Ляшко. Свобода слова. 11.08.2014); *Вы, **«Правый сектор»**, уже добились того, что мы потеряли Крым* (М. Левченко. Чорне дзеркало. 17.05.2014). У таких випадках звернення до конкретного політичного опонента передбачає таку форму реалізації стратегії звинувачення, за якої об'єктом приписувань негативних характеристик стає не конкретний політик, а політична сила, яку він представляє. Агресивність звинувачень має різний ступінь інтенсивності, але загалом характеризується одновекторністю спілкування: мовець висловлює образи та звинувачення на адресу опонента, проте не вступає в діалог і не дає можливості для виправдовування і навіть для пояснення. Такий тип комунікативної поведінки характерний для політиків агресивного, скандального типу.

Висновки. Український політичний дискурс реалізований у непідготовленому варіанті в ситуації політичних ток-шоу, що транслюють у прямому ефірі, тому в них продемонстровано спонтанну комунікативну поведінку, загалом не характерну для політичного спілкування. Здебільшого політики відтворюють тексти, підготовлені відповідними фахівцями, що унеможливлює аналіз їхньої мовленнєвої діяльності та виявлення специфіки мовних особистостей. Проте політичні ток-шоу у форматі діалогічної та полілогічної взаємодії дають змогу представити політиків як мовних особистостей та з'ясувати комунікативні стратегії і тактики, що ними послуговуються. Серед кооперативних стратегій виокремлено самопрезентацію, консолідацію та мотивацію, а серед конфліктних – дискредитацію, заперечення та звинувачення. Кожна з обраних стратегій характеризує й тип мовної особистості політика-мовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : [монографія] / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
2. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : УРСС, 2003. – 286 с.
3. Кондратенко Н. В. Комунікативні стратегії в українському політичному дискурсі: інтерактивна взаємодія учасників політичних ток-шоу / Н. В. Кондратенко // Діалог: Медіа-студії. – Вип. 8. – Одеса : Астропринт, 2009. – С. 48–58.
4. Паршина О. Н. Российская политическая речь : теория и практика / О. Н. Паршина. – М. : ЛКИ, 2007. – 232 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістична енциклопедія : напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
6. Чорна О. О. Комунікативні засоби творення іміджу політичного лідера (на матеріалі українського, російського та англійського політичного дискурсу) : дисертація на здобуття наук. ступеня к. філол. наук : спец. 10.02.15 – загальне мовознавство / О. О. Чорна. – Кіровоград, 2012. – 278 с.
7. Grice H. P. Logic and Conversation / H. P. Grice // Syntax and Semantics. – Vol. 3 «Speech Acts» / Ed. by Peter Cole and Jerry L. Morgan. – New York : Academic Press, 1975. – P. 41–58.

REFERENCE

1. Batcevych F. S. Essays on linguistic pragmatics: [monograph] / F. S. Batcevich. – Lviv : PAIS, 2010. – 336 p.
2. Issers O. S. Communicative strategy and tactics of the Russian language / O. S. Issers. – Moscow : URSS, 2003. – 286 p.
3. Kondratenko N. V. Communication strategies in Ukrainian political discourse, participants interact political talk shows / N. V. Kondratenko // Dialog : Media-studiyi. – № 8. – Odesa : Astroprint, 2009. – P. 48–58.
4. Parshina O. N. Russian political speech: theory and practice / A. Parshina. – Moscow : LKI, 2007. – 232 p.
5. Selivanova O. O. Modern linguistic encyclopedia: Trends and Challenges / O. Selivanov. – Poltava : Dovkillya-K, 2008. – 712 p.
6. Chorna O.O. Communication means creating the image of a political leader (based on Ukrainian, Russian and English political discourse) : Thesis for Science. – Kirovograd, 2012. – 278 p.

Interactive speech behavior of Ukrainian politicians: basic communication strategies

Zavalskaya L. V.

Abstract. The article studies the Ukrainian political discourse in lingual pragmatic aspect. The basic problem of studying political communication in Ukrainian linguistics and generalized defining trend analysis of political discourse. The concept of communication strategy and proposed a typology of communication strategies implemented in the Ukrainian political discourse based on the isolation and conflict cooperative communicative interaction. Within the cooperative type of interaction outlined consolidation strategy, motivation and self-presentation. Within such conflict interaction defined strategy to discredit, denial and accusation. The analysis was performed on the material speeches of politicians in TV talk show that involved the recording of spontaneous speech behavior and presentation of different types of linguistic identity.

Keywords: *political discourse, speech behavior, interactivity, language personality, communicative strategy, communicative tactics.*

Интерактивная речевое поведение украинских политиков: основные коммуникативные стратегии

Л. В. Завальская

Аннотация. Статья посвящена исследованию украинского политического дискурса в лингвопрагматическое аспекте. Определены основные проблемы изучения политической коммуникации в украинском языкознании и обобщены определяющие тенденции анализа политического дискурса. Определено понятие коммуникативной стратегии и предложена типология коммуникативных стратегий, реализованных в украинском политическом дискурсе, основываясь на выделении конфликтной и кооперативной коммуникативного взаимодействия. В рамках кооперативного типа взаимодействия обозначены стратегии консолидации, мотивации и самопрезентации. В рамках конфликтного типа взаимодействия определены стратегии дискредитации, возражения и обвинения. Анализ осуществлен на материале выступлений политиков в телевизионных ток-шоу, которое предусматривало фиксирования спонтанной речевого поведения и презентацию различных типов языковых личностей.

Ключевые слова: *политический дискурс, речевое поведение, интерактивность, языковая личность, коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика.*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu